

Немачка организација „Deutsche Gesellschaft für Technische
Zusammenarbeit (GTZ) GmbH“
Жупана Властимира 6, 11 000 Београд, Србија
Im Auftrag des Bundesministeriums für wirtschaftliche
Zusammenarbeit und Entwicklung (BMZ) der Bundesrepublik
Deutschland

За издавача:

Организација за техничку сарадњу СР Немачке (GTZ) GmbH
Оливер Каинрад

Аутори:

Марија Радовановић
Станислава Видовић
Јасна Хрнчић
Милена Тадиновић
Татјана Боројевић

Уређивачи:

Марија Радовановић
Станислава Видовић

Лектор:

Јасмина Алибеговић

Дизајн и опрема:

Омнибус, Београд

Штампа:

Дедрапласт, Београд

Тираж:

200

ISBN

978-86-87737-14-3

ИЗАЗОВИ У ПРИМЕНИ ПРОГРАМА ЗА МЛАДЕ

Модели добре праксе 2

Аутори

Марија Радовановић

Станислава Видовић

Јасна Хрнчић

Милена Тадиновић

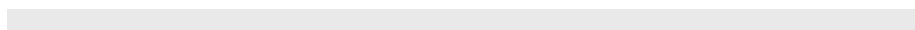
Татјана Боројевић

Уредиле

Марија Радовановић

Станислава Видовић

Садржај:

ЦЕЛОВИТ / СИСТЕМСКИ ПРИСТУП МЛАДИМА 11

1. СИСТЕМСКИ УМЕСТО ФРАГМЕНТАРНОГ ПРИСТУПА 13
2. СИСТЕМСКИ ПРИСТУП ЗА ОСНАЖИВАЊЕ МЛАДИХ 16
3. ПАРТИЦИПАТИВНО ПЛАНИРАЊЕ 27
4. ФОРМИРАЊЕ МРЕЖЕ У ОКВИРУ СИСТЕМСКОГ
ПРИСТУПА 30
5. ЗАКЉУЧАК 32

РАЗВОЈ ВРШЊАЧКЕ МЕДИЈАЦИЈЕ И УЧЕНИЧКОГ ПАРЛАМЕНТА У ОСНОВНИМ И СРЕДЊИМ ШКОЛАМА У СРБИЈИ 33

- ЗАХВАЛНИЦА 35
- ЛИСТА СКРАЋЕНИЦА 35

1. УВОД 36
2. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА 38
  - 2.1. Инструменти праћења и евалуације 38
  - 2.2. Поступак прикупљања података 40
  - 2.3. Узорак 43
3. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА ПРОГРАМА У УСТАНОВАМА 45
  - 3.1. Вршњачка медијација 45
  - 3.2. Ученички парламент 54
4. УТИЦАЈ ПРОГРАМА НА УЧЕНИКЕ 63
  - 4.1. Вршњачка медијација 63
  - 4.2. Ученички парламент 72
  - 4.3. Поређење резултата парламентарца и
медијатора 76

5. УТИЦАЈ ПРОГРАМА НА ПРОСВЕТНЕ РАДНИКЕ	79
5.1. Вршњачка медијација	79
5.2. Ученички парламент	83
5.3. Поређење резултата две групе просветних радника	88
6. АНАЛИЗА ФАКТОРА УСПЕШНОСТИ ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ ПРОЈЕКТА	90
6.1. Обука за вршњачку медијацију	90
6.2. Обука за ученички парламент	91
6.3. Карактеристике установе	93
6.4. Директор установе	94
6.5. Координатор програма у установи	95
6.6. Документација програма	97
6.7. Ученици	98
6.8. Резиме	103
7 ПРОЦЕНА ЕФЕКТА ПРОЈЕКТА	104
7.1. Индикатори успешности пројекта	104
7.2. Индикатори одрживости пројекта	105
7.3. Добити учесника	106
8. ЗАКЉУЧАК	108
ПРИЛОЗИ	111

Прилог 1	
УВМ1 - Упитник за установе за процену активности вршњачке медијације	113
Прилог 2	
УУП1 - Упитник за установе за процену активности ученичког парламента	119
Прилог 3	
ВМ1 - Упитник за ученике вршњачке медијатор.....	125
Прилог 4	
УП1 - Упитник за ученике чланове ученичког парламента	129
Прилог 5	
СА1 - Упитник за процену социјалне компетенце	133
Прилог 6	
НВМ1 - Упитник за просветне раднике о медијацији	135

Прилог 7	
НУП1 - Упитник за просветне раднике о ученичком парламенту	139
Прилог 8	
Списак установа које су послали одговоре на упитник УВМ1 и УУП1	143
Прилог 9	
Списак установа које су послали одговоре на упитнике ВМ1 и УП1	147
ИНКЛУЗИВНА МЕДИЈАЦИЈА	149
1. УВОД	151
1.1. Осетљиве групе - терминологија и класификација	151
1.2. Положај младих из осетљивих група у свету и код нас	153
1.3. Концепт интеграције и инклузије младих из осетљивих група	156
2. РАЗВОЈ ПРОГРАМА	160
2.1. Вршњачка медијација – отворена врата за младе са сметњама у развоју	160
3. ПРОГРАМ ИНКЛУЗИВНЕ МЕДИЈАЦИЈЕ	163
3.1. Од првог модула до акредитације	163
3.2. Модули инклузивне медијације	164
3.3. Циљеви инклузивне медијације	168
4. ОДРЖИВОСТ ПРОГРАМА	177
4.1. Светска искуства у примени медијације код младих са сметњама у развоју	182
ЛИТЕРАТУРА	184
ДОБРА ПРАКСА У РАДУ СА ЛОКАЛНИМ САМОУПРАВАМА У ОБЛАСТИ ОМЛАДИНСКЕ ПОЛИТИКЕ	187
1. УВОД	189
2. КОНТЕКСТ - ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР РАДА У ОМЛАДИНСКОЈ ПОЛИТИЦИ	193

2.1. Национални ниво	193
2.2. Локални ниво	194
3. НИВОИ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ – РЕАЛИЗОВАНЕ АКТИВНОСТИ	198
4. УНАПРЕЂЕЊЕ КАПАЦИТЕТА ИНСТИТУЦИОНАЛНИХ СТРУКТУРА	201
5. ПЛАНИРАЊЕ ОМЛАДИНСКЕ ПОЛИТИКЕ НА ОПШТИНСКОМ НИВОУ	204
6. ДОБРА ПРАКСА - РЕЗИМЕ	211

Уводна реч о пројекту

Пројекат GTZ-а „Трансформација сукоба и оснаживање младих“, већ 8. годину имплементира активности у области вршњачке/школске медијације и оснаживања младих. Последње три године радимо и на програмима оснаживања структура за младе у локалним срединама, као и на програмима инклузивне медијације. Ово је довело до примене нових метода и методологија у раду с омладинским структурама, на свим нивоима. Такође, инсистирањем на примени холистичког приступа унапредили смо рад са младима у односу на претходни период, када тог приступа није било.

Године које су иза нас донеле су бројна искуства и знања која кроз ову публикацију желимо да поделимо са Вама. После вишегодишње имплементације активности, поставили смо себи питања: Шта је то што смо за ово време научили и какви су заиста ефекти на терену? Ова публикација може да Вам понуди одговоре на та питања.

Ово је друга у низу публикација коју наш пројекат планира да изда, како бисмо са стручном јавношћу разменили идеје и научене лекције.

ЦЕЛОВИТ / СИСТЕМСКИ ПРИСТУП МЛАДИМА

Аутори
Марија Радовановић
Станислава Видовић

1. СИСТЕМСКИ УМЕСТО ФРАГМЕНТАРНОГ ПРИСТУПА

Живимо у свету сталних промена на свим нивоима. Бројне промене се дешавају и на личном и на друштвеном плану. Живимо у друштву које реформама пролази процес трансформације и постаје друштво које ће тако трансформисано морати флексибилно и динамично да одговара на захтеве напредовања и развоја. Постајемо све више свесни да једном када се промена прихвати као неминовност она чини наш живот богатијим и динамичнијим, а сви наши подухвати се предузимају у складу са очекиваном и жељеном променом. Додатно, сви ти подухвати су део интеракције коју имамо у одређеном систему, тако да је врло очигледно да је неминовно планирање, предузимање и реализовање промене којој се стреми јер тако се досеже напредовање и развој.

Аристотелова дефиниција „целина је више него збир њених делова“ најбоље објашњава основну идеју холистичког, тј. целовитог приступа. Целина као таква поприма нове карактеристике које се не могу објаснити простим збиром елемената. Елементи се могу посматрати кроз појединачно деловање, али и кроз нову функцију коју добијају као саставни делови целине. Могу се посматрати као део система у оквиру граница које су постављене, а могу бити и изван. Такође, елементи система организују се у подсистеме нових структура, процеса и актера. Неизоставни су и односи који се формирају како између елемената тако и између подсистема. Та интеракција чини да систем живи и буде динамичан.

То значи, да уместо фрагментарног посматрања појединости, системским приступом постижемо квалитет који превазилази прости збир појединачних елемената. Идеја је да се кроз систем, као целину, дефинишу и појединачни делови и њихове специфичности и могући подсистеми које поједини елементи могу да формирају. Самим тим, значај целине и квалитета који она продукује, превазилази значај појединачног његовог елемента. А целокупни систем је конципиран да доприноси очекиваној промени, која се у повољном моменту, када се досегне полуга за промену, и

постиже без много последица и турбуленција у самом систему. Системски приступ омогућује да се оптимизује систем тако да испуни свој циљ на што ефектнији начин, али и да омогући да систем може да утиче на своје окружење, тј. да се унапреди позиција система.

По дефиницији система, па самим тим и целовитог приступа, постоје три начина да се у систему интервенише:

- Да се промене границе система (да се ради на визији)
- Да се постиже промена елемената (да се елементи додају или уклањају) и/или да се унапреди њихов квалитет (кроз обуке, елаборацију и промену процедура и структура)
- Да се промене односи и/или унапреди квалитет односа (кроз партиципацију, умрежавање, промену односа моћи итд.)

Целовити приступ даје посебне смернице у раду са младима јер узима у обзир све **елементе система** у којем се млади налазе, **границе и односе** и **интеракцију** између елемената, као и односе са ширим друштвеним системом чији је он подсистем. Елементи једног система могу се категоризовати као **структуре** (организацијске, институционалне, финансијске), **процеси** (стратегије, функције, позиције, компетенције) и **актери** (људски капитал, групе, организације, појединци). Читав систем се налази и у ширем окружењу које је дефинисано политичким, законским, економским, социјалним оквиром и чине га бројне институције као његови елементи али и подсистеми.

Наиме, када о систему размишљамо у контексту младих, у нашем друштву најчешће искуство које смо имали је да се приступ младима реализује кроз појединачне активности које не воде рачуна о доприносу функционисања целине. Додатно постоји и уверење да овако организоване појединачне и неповезане активности као интервенције могу да произведу промену на системском нивоу. Међутим, искуство у раду показује да уколико користимо појединачни тј. фрагментарни приступ младима, ризикујемо да постигнемо слабији квалитет деловања и да изгубимо онај виши квалитет, који превазилази појединачна деловања и даје један нови значај. Додатно, губимо могућност за суштинском променом.

Системски приступ младима је комплексан приступ и не може се објаснити само дедукцијом елемената који га чине, јер тада се губи увид у један нови квалитет, који превазилази квалитете појединачних елемената. Он нам не даје само знања кроз одговоре на питања ко, шта, због чега и како доприноси функционисању система, већ и како читава та интеракција утиче на елементе система, на читав систем али и на његово спољашње окружење. Такође, на индивидуалном нивоу сваки појединац се оснажује да највише и најефективније допринесе функционисању и унапређењу система.

Кључ успеха у раду са младима је да инсистирамо на системском приступу и разумевању како појединачне акције доприносе функционисању система и на који начин се постижу промене. Овај приступ нам даје будућу успешну еволуцију у квалитету и начину рада са младима и за младе.

Кроз системски приступ, рад за младе није само збир акција које се предузимају, већ одговорна и структурисана системска акција која функционише и по вертикалном и по хоризонталном нивоу система и која обавезно укључује и саме младе у процес и омогућује им да се развијају и мењају у складу с променама самог система.

2. СИСТЕМСКИ ПРИСТУП ЗА ОСНАЖИВАЊЕ МЛАДИХ

У раду са младима најчешће се предузимају појединачне акције или се делује само на неке делове система, уместо да се има на уму целокупна слика и оквир. Покрећу се пројекти, који се баве само једним аспектом рада са младима, а очекују промене које се не односе само на кориснике, већ и на неки шири план. Наравно, ово није могуће постићи, те на крају често остајемо изненађени недостатком очекиваног ефекта.

На пример, желимо да се бавимо повећањем безбедности у школском окружењу. Креирамо програм који се бави управљањем сукобима, започнемо с обуком, и очекујемо да се смање конфликтне ситуације међу младима. При томе не размишљамо да ли су млади оснажени да партиципирају у школској средини, да ли треба увести још неке програме који ће их оснажити да се баве сукобима и њиховим управљањем, да ли је потребно поред младих едуковати и професионалце, родитеље или чак и локалну заједницу, како би се постигли трајнији резултати. Затим, с обзиром на то да улазимо у школу, да ли је потребно лобирати, тј. укључити и надлежно министарство.

Ово су само нека од питања која нам објашњавају шта у ствари значи системски приступ и због чега је битан.

Системски приступ даје бољи квалитет у раду са младима и наглашава значај интегрисане омладинске политике, која у потпуности препознаје партиципацију младих и окренут је процесу унапређења функционисања читавог система који се бави питањима младих.

Значај оваквог приступа је вишеструки:

1. Даје најбоље резултате у раду са младима јер базира своје активности и услуге на њиховим аутентичним потребама, укључујући све кључне актере система, а пре свега младе;
2. Окренут је процесу развоја капацитета и могућности како младих, тако и свих кључних актера у процесу реформе и промене;

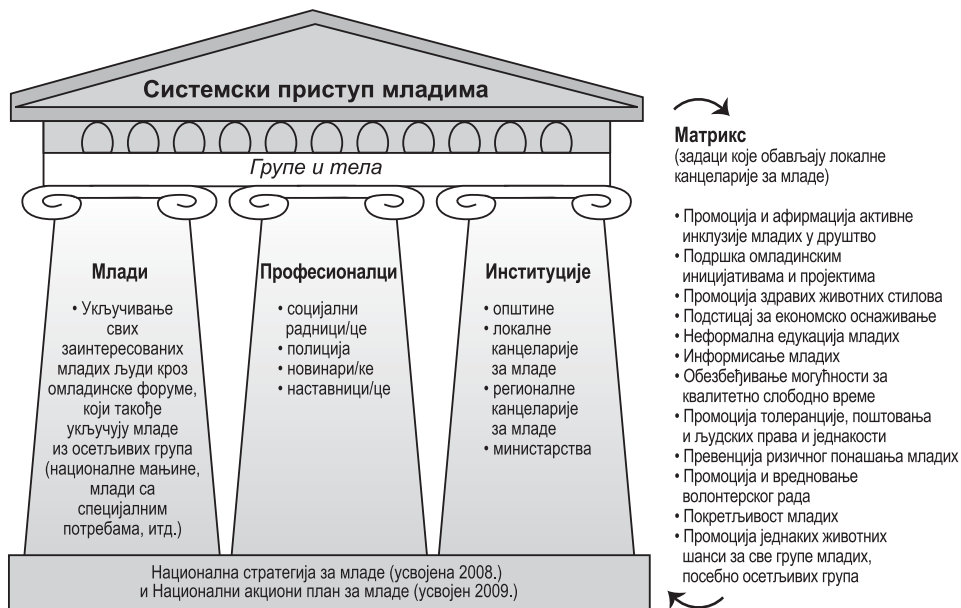

3. Укључује младе у процес планирања, креирања и спровођења активности и услуге и ствара са њим партнерства и сарадњу у креирању и имплементирању политике за младе;
4. На основу постигнутих позитивних резултата стварају се иновативне, стандардне и сталне услуге за младе, које су разноврсне, добро усклађене и координисане у складу са циљевима;
5. Праћењем квалитета сталних услуга, оне се усавршавају, модернизују и прилагођавају тренутној ситуацији;
6. Развијају се модели добре праксе, који сублимирају знања, искуства и препоруке и као такви се лако прилагођавају новој средини и новим захтевима;
7. Остварује се и приступ ширења новостечених знања на друге групе и кроз вршњачку едукацију;
8. Побољшава се координација и сарадња на свим нивоима друштва укључујући и национални ниво;
9. Обезбеђује се квалитет, који се континуирано прати, и евалуира кроз његове ефекте, паралелно омогућујући да се ова искуства високо котирају у политичкој одлуци;
10. Циљеви су уграђени у актуелне циљеве политике једне земље;
11. Резултати рада су одрживи и обезбеђен је квалитет и ширење приступа.

У случају имплементације фрагментарног модела неке од слабости могу да буду:

1. Краткорочни ефекти деловања који се брзо губе;
2. Изградња слабих структура које немају снагу да имплементирају и изнесу активности и
3. Партикуларизација активности, несарадња и нехомогенизација знања. Немогућност преноса добијеног знања на нове ситуације и нове структуре.

На следећем примеру можете схематски да видите модел системског приступа.

Овај модел подразумева да је нужно деловање и на хоризонталном и на вертикалном нивоу система.

На хоризонталном нивоу то значи да треба да радимо и делујемо не само са младима, као директним корисницима, него и са свим професионалцима и институцијама који се баве и раде за младе. Ту се пре свега мисли на подизање капацитета свих елемената система, чиме се припремају услови за шире друштвене промене кроз сарадњу, поштовање права и одговорности и постизање консензуса. Кроз системски приступ се омогућава постизање широког социјалног консензуса.

Први стуб нашег модела представљају сами **млади**, тј. директан рад са њима. Треба водити рачуна да планирамо и реализујемо рад са свим младима без обзира на њихову етничку, религијску, социјалну, сексуалну или неку другу оријентацију. Мерама којима осигуравамо да сви млади у ризику буду покривени нашим акцијама омогућавамо постизање друштвене правде и партиципације.

Млади се оснажују за нову улогу коју имају у датој ситуацији и постају активни носиоци промена. У процесу оснаживања младих да активно учествују у процесу доношења одлука примењују се мере које подразумевају различите врсте подршке, и које су у међусобној интеракцији. Почиње се од понуде за све младе да се сензибилишу за доношење одлука, а затим се едукују да допринесу процесу одлучивања. Од општег ка индивидуалном приступу, младима се препушта да сами изаберу мере и тако утичу на свој живот.

Наш рад мора да укључи младе који јесу, али и оне који нису део неког система.

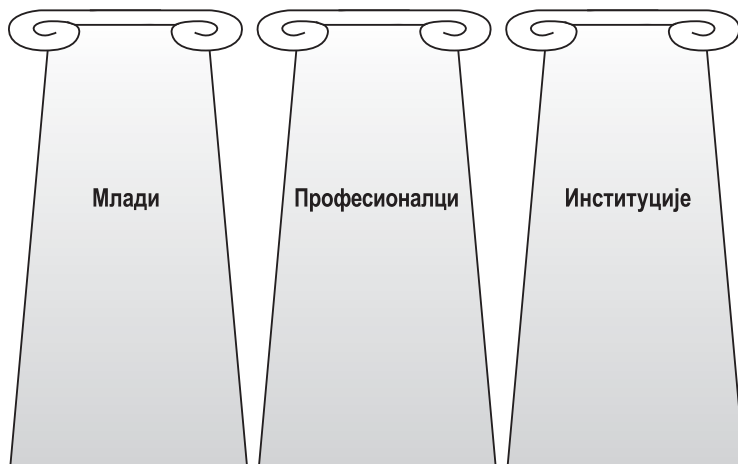
Поред ове улоге младих, они треба да се оснаже и да своја знања и искуства поделе са својим вршњацима, чиме се принцип партиципације доводи на виши ниво. Често се дешава да занемаримо и запоставимо младе и као ресурс и као кључне покретаче промене међу вршњацима. Запостављањем улоге младих као вршњачких едукатора, запостављамо значајан сегмент учења – вршњачко учење по моделу, које даје један нови квалитет оснаживања младих и као појединаца, и као групе са којом на овај начин вршњачки едукатори ступају у интеракцију.

Други стуб представљају **професионалци** који су релевантни у раду са младима, а трећи **институције** на локалном, регионалном и националном нивоу. Ова два стуба можемо да посматрамо као појединачне елементе система који носе своје компетенције, али и позиције по којима имају одговорну улогу према младима. Исто тако можемо их посматрати и као свет одраслих који има утицаја на процесе који се тичу младих и који треба да буду спремни на нове односе који се између кључних актера формирају у систему младих.

Професионалци су у директном контакту са младима и имају кључну улогу не само у оснаживању младих, већ и у припреми терена да се партиципација младих оствари.

Локалне, регионалне и националне институције у својој пословној политици све више препознају категорију младих као узраст са својим специфичним потребама и захтевима и прилагођавају своје циљеве и стратегије овом новом контексту.

Уколико сада погледамо овај модел на **вертикалном нивоу система**, и са тог аспекта анализирамо сваки од ових „носећих стубова“ система младих, долазимо до нових увида.

На првом месту, млади нису нека неодређена категорија. Они могу да се удружују по различитим основама. Могу да буду чланови неформалних група, делимично формалних или формалних група. Битно је организовати и обезбедити систем подршке свим омладинским групама и организацијама. Подршка партиципативним омладинским структурама подразумева подршку у формирању ученичких парламената, вођених дискуссионих група младих, омладинских панела, форума младих, партијских подмладака, младих у канцеларјама за младе и сл. Паралелно с едукацијом и оспособљавањем младих за активно учествовање у доношењу одлука које их се тичу, сензибилизују се и подижу капацитети и свих других кључних актера који утичу на политику младих и омогућују својом подршком и сагласношћу њену реализацију. Традиционални систем функционисања у коме су млади пасивни примаоци одлука трансформише се у партнерство између младих и одраслих, у којем се кроз сарадњу и уважавање долази до прихватљивих одлука које задовољавају потребе свих страна и које практикују и живе савремене демократске принципе функционисања. Циљ је оснажити личну компетенцију младих као грађана демократског друштва који теже константном унапређивању и промени.

Оснаживање се организује у односу на степен на којем се сваки од елемената налази и у односу на потребе које треба задовољити да би се остварила потпуна партиципација. Преко ефеката оснаживања појединца допире се и достиже велика група.

То исто важи и за професионалце. Наше активности треба да их укључе без обзира на то да ли радимо са појединцима или с одраслима који су чланови више или мање формалних група. Програми препознају и улогу родитеља, па се зато предузимају мере у којима сви одрасли дају свој допринос.

На нивоу институција, потребно је укључити све институције које се баве младима. Посебно је значајна сарадња између министарстава, као и усклађивање међусобних докумената – стратегија, акционих планова и др. Такође, значајно је укључити и приватни и јавни сектор, и подржати сарадњу између државног, приватног и јавног сектора. Политика рада са инсистирањем на међусекторској сарадњи такође одражава идеју хоризонталног приступа у нашем моделу.

Друштвено одговорно понашање и пословање утемељује правце деловања приватног сектора и даје смернице да се приватне организације све више баве младима, њиховим потребама и начинима да се одговори на њихове потребе. Друштвено одговорно понашање и пословање је у суштини свест о новом положају и значају које компаније имају у савременом, глобалном друштву и одговорности која произилази из њиховог деловања у том друштву. Оно подразумева сталну тежњу пословног/приватног сектора да се понаша одговорно у односу на друштво и на појединце и да допринесе економском развоју, док у исто време води рачуна о квалитету живота заједнице и друштва у целини. Пракса друштвено одговорног понашања односи се на целокупно деловање сектора: шта производи и ко производи (нпр. да ли се запошљавају деца), како купује и продаје, да ли поштује законе, да ли улаже у локалну заједницу, да ли се средства одвајају и дају социјално угроженим категоријама и групама у ризику, да ли се доприноси очувању животне средине.

Подршка имплементацији идеје друштвене одговорности треба да је приоритет како самих предузећа, тако и друштва у целини. Велика је улога државног сектора да лобира за примену овога модела. Наиме, подршка дефинисању друштвено одговорног понашања мора да дође од стране државе, која ову област треба посебно да дефинише.

Следећи елемент нашег модела јесте образовање којима се оснажују ове структуре. У раду са младима то значи њихово оснаживање, а у раду са институцијама изградњу њихових капацитета. Промовишу се следећи области:

- Неформално образовање;
- Волонтеризам;
- Удруживање и рад омладинских група и невладиних организација;
- Људска и дечја права;
- Партиципативне могућности и начини за остварење партиципације;
- Креативна знања и вештине;
- Интеркултурално учење и социјална правда;
- Саветовање и прикупљање информација;
- Вршњачка едукација и лидерство;
- Управљање сукобима и редукција ризичног понашања.

Ова знања дају могућност и искуство младим људима да практикују демократске вредности и да имају успешну социјалну интеграцију. Она доводе до личног развоја: идентитета, свести о себи и о значају активног друштвеног деловања, животних и социјалних вештина и знања која олакшавају социјалну интеграцију (образовање, запошљавање, укључење у друштвене групе, задовољавање социјалних потреба).

Оно што је новина у овом приступу јесте да се инсистира на *холистичким едукацијама*. Младима се не пружају само знања из одређене области која нам се учине битним, већ се стално траже нови едукативни програми који могу да надограђују постојећа знања у складу са холистичким моделом. На пример, ако се бавимо темом превенције насиља, у образовне пакете који се нуде младима треба укључити и програме који се баве њиховим оснаживањем, развојем партиципативних модела, демократског понашања, толеранције и др.

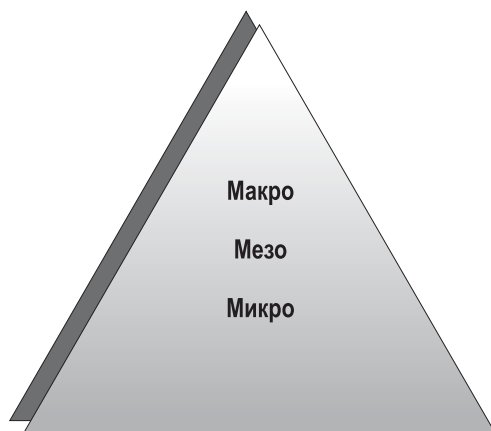
Један од можда најбитнијих елемената овог модела је **законска регулатива**, као и друга релевантна документа која се баве младима. Наиме, да би се створио оквир за наше деловање, отворила могућност за сарадњу на различитим нивоима и осигурала одрживост, морају се усвојити документа која ће регулисати област и питања младих. Ова документа треба да буду донета на локалном, регионалном и на националном нивоу, и могу да буду веома шаролика, укључујући стратегије за младе, локане акционе планове за младе (који се доносе у локалним заједницама), националне акционе планове, законе који регулишу питања која се тичу младих, омладинске политике итд.

Тренутно, у нашој земљи усклађивање са Европском унијом је један од приоритета националног развоја. Циљеви за рад са младима дефинисани су Националном стратегијом за младе у складу са ЕУ стандардима и визијама. Базирају се на основним принципима демократског друштва које пружа једнаке шансе за све, подстиче младе на активно учешће у друштвеном животу и даје могућност да буду самостални и независни у доношењу одлука које их се тичу. Такође, унапређује се информисање младих, промовише мобилност, неформална едукација, сарадња и повезаност различитих политика.

Принцип који имамо на уму приликом примене овога модела јесте да треба деловати на три нивоа:

- микро нивоу (појединац, омладинска група, организација, локална заједница, ЛАП);
- мезо нивоу (институције које се баве младима, локалне и регионалне политике за младе, привреда);
- макро нивоу (национални ниво, Министарство, НСЗ, АП, ЕУ оквир).

Оваквим приступом сагледавамо систем као целину и усклађујемо активности са нивоом на којем желимо да интервенишемо. Он указује на значај паралелног рада на осмишљавању омладинских политика и регулатива и на развоју конкретних локалних акција са свим својим специфичностима.

Основни облици практичне политике на сва три нивоа (националном, регионалном и локалном) дотицали би се питања младих у области:

- Образовања,
- Запошљавања и тржишта рада,
- Здравља,
- Социјалне заштите, породице и безбедности,
- Становања и
- Културе и слободног времена.

Једина прихватљива методологија рада у овом оквиру јесте партиципативна методологија, која омогућује укључивање младих на свим нивоима и у свим процесима деловања.

Под партиципацијом подразумевамо два њена облика:

- Друштвену партиципацију: утицај на политику која директно делује на свакодневни живот, преко програма образовања, рада и здравља;
- Политичку партиципацију: утицај на процес доношења политичких одлука.

За ефективну партиципацију младих у друштву кључна су три принципа: приступачност и корист, могућност да се утиче и правичност.

Принцип приступачности и користи се остварује као право младих да у потпуности учествују у друштвеној, културној, политичкој и економској сфери у земљи, да имају приступ одговарајућим службама (образовању, обуци, запошљавању и политици). Такође, овај принцип омогућава да и млади с посебним потребама, као што су млади са сметњама у развоју, имају приступ јавним службама и оспособљавају се за учешће у друштву.

Принцип могућности да се утиче се остварује кроз могућност младих да се укључе у доношење одлука, да преузму улоге у пружању савета, планирању и управљању и да имају могућност да утичу на исходе различитих ситуација које их се тичу.

Принцип правичности омогућава свим младима да учествују у друштву, обезбеђује правичност без обзира на пол, различите менталне и физичке способности, припадност етничким, националним и религијским групама, препознаје посебне захтеве и потребе неких омладинских подгрупа и спречава дискриминацију.

Применом партиципаторне методологије избегава се патерналистички приступ који „дозвољава“ младима, уместо да им ствара услове за активно деловање. Партиципација, тј. учешће младих јесте принцип и процес у коме млади имају могућност да квалитетно и суштински утичу и да заједно контролишу иницијативе, одлуке и ресурсе који се односе на њих и као

пружаоце, и као примаоце. У партиципативном процесу млади имају квалитетније увиде и бољу контролу у својој околини. Активни су у свом окружењу и по питањима која утичу на њихов свакодневни живот. Партиципација младих јесте основно људско право и начин да друштво препозна и користи потенцијале својих младих у свакој сфери друштвеног и јавног живота, како у политичком, друштвеном и економском развоју, тако и у иновацијама. Партиципација младих доприноси демократизацији и добром управљању, млади постају активни грађани. Подржава оснаживање и животне вештине младих и помаже изградњу друштвених компетенција (разговори у заједници, стварање консензуса и решавање сукоба). Код младих се ствара осећање припадности и идентитета, мотивације и самопоуздања. А на тај начин младима се пружа аутономија као личностима и као грађанима. (Делимично преузето: GTZ Manual *“Get Youth on Board”*).

3. ПАРТИЦИПАТИВНО ПЛАНИРАЊЕ

Један од успешних механизма за партиципативно одлучивање јесте стратешко и акционо планирање за младе. Планирање је процес доношења одлука који омогућава идентификовање проблема и могућности, жељене будућности и решења, као и изналагање начина за имплементацију дефинисаних решења. Посебно је значајно планирање промена које могу бити предвидиве и непредвидиве, намерне и ненамерне, планиране и непланиране, контролисане и неконтролисане. Планирањем се предвиђају и минимализују не само предвидиви, већ и ненамерни, непланирани и неконтролисани аспекти промена.

Партиципативно планирање је процес кроз који кључни актери дејствују заједно, деле контролу над одлукама и ресурсима који утичу на њихов живот. У њега се укључују и представници осетљивих група који могу да утичу на креирање политике и развој иницијатива, мера и интервенција у својој средини.

Специфичност партиципативног планирања са младима и за младе јесте отварање простора да млади заиста учествују, изнесу своје потребе и добију простор да за њих осмисле креативна решења. Да би планирање било успешно потребно је да млади буду укључени од самог почетка. Потребно је сазнати шта заиста интересује младе, укључити се у њихова размишљања и разумети њихове потребе избегавајући замку претпостављања шта младима треба. На тај начин младима ће моћи да се понуди управо и оно што им се допада. Неретко се младима нуде услуге, које одрасли сматрају добрима, а које млади не користе, јер им нису примерене или доступне. Важно је прилагодити и језик циљној групи и избећи придики и предавања. Млади јесу стручњаци за младе и зато нека млади говоре о себи и за себе. Врло често се суочавамо и са проблемом укључивања младих. Да би се оно постигло, нису довољне само декларативне поруке, постери и летци. Потребно је да их у личном контакту оснажујемо и бодримо.

Оснаживање, подршка и омогућавање развоја младих треба стабилно да напредују и шире се, а за то је потребно радити полако, осмишљено, темељно и ослањати се на знања и искуства

која се стичу у току рада. Циљ је препознати и омогућити шире промене у ставовима, понашању, обавезивању младих у процесима у којима учествују. За остваривање свих ових корака је нужно обезбедити и одговарајуће ресурсе.

У читавом процесу укључивања младих потребно је водити рачуна и на низ препрека који могу да онемогуће младу особу да се укључи и учествује. Младе особе су највише изложене економским проблемима, које карактерише низак животни стандард, мали приходи, ослањање на социјалну помоћ, дуготрајна незапосленост, бескућност, задуженост итд. Такође, морамо бити осетљиви на потребе младих из осетљивих група. Они могу да се носе са различитим врстама онеспособљености (менталне, физичке, чулне), озбиљним здравственим проблемима: (тешке и хроничне физичке болести, ментални поремећаји), бројним образовним изазовима (неукључивање у образовни систем, тешкоће у учењу, прекид школовања, недостатак квалификација, различито културно/језичко порекло) и културним разликама (избеглице, националне и етничке мањине). И место на коме бораве може да носи посебне изазове као што су географске препреке (удаљене или сеоске области), живот у области социјалне беде, области са високом стопом криминала, или са недостатком социјалне мреже, итд.

Укључивање младих из свих група и подгрупа у процесе планирања за њих је круцијално јер они уживају поверење својих вршњака и своје средине, имају приступ затвореним срединама, показују емпатију, познају проблеме, знају трикове, језик, гаје исту наду и могу да потврде позитивне промене.

Партиципативно планирање омогућава да се са младима изгради партнерство и сарадња и да се ради ка заједничком циљу кроз поделу одговорности за постизање резултата. У том процесу стране које имају различите погледе на одређени проблем могу конструктивно да сагледају своја различита виђења и траже решење које превазилази њихове појединачне ограничене визије о томе шта је могуће. Партиципативно планирање одражава спремност и способност да се ради са другима да би се развио програм акција. Унапређује се размена и квалитет информација, гради поверење, доносе боље одлуке, постиже се већа посвећеност имплементацији и олакшава имплементација.

Када применом партиципативне методологије сагледамо систем, видимо да она води до успостављања сарадње с партнерима у оквиру система и изградње тзв. социјалних партнерстава. Кроз та партнерства се директно и индиректно реализују сви процеси који су успостављени између елемената система. Међусобна партнерства се дефинишу и уговорима, укључивањима у креирање докумената и сл.

4. ФОРМИРАЊЕ МРЕЖЕ У ОКВИРУ СИСТЕМСКОГ ПРИСТУПА

Један од кључних елемената система јесте и умрежавање и (не)формална сарадња, поново на различитим нивоима. У зависности од посвећености партнера могу да се базирају на:

1. Размени информација од значаја за partnere;
2. Партиципацији која се заснива на редовној комуникацији, размени, учењу једних од других и међусобним консултацијама;
3. Координацији између партнера која се остварује кроз поделу задатака и расподелу активности;
4. Сарадњи у заједничком креирању нечег новог што партнери појединачно не могу самостално да изнесу;
5. Стратешким савезима и партнерствима која представљају стратешки развој и подразумевају лојалност партнерства, али и извесну ексклузивност.

Истинско умрежавање се дешава на прва три нивоа. Тек формирана мрежа може да омогући сарадњу пројеката на четвртом нивоу, када један партнер не може самостално да функционише. Када се неколико пројеката успешно повежу и профункционишу, могући су стратешки савези и партнерства. Оваква перспектива развоја мреже у систему омогућава да се развој планира и да се стратешки интервенише, да би се од првог нивоа развијала до крајњих могућности, јер само тако омогућава своју одрживост.

У контексту младих, мрежа узима у обзир и шири међународни контекст. Потреба за сарадњом, партнерством и удруживањем се јавља из бројних разлога који осигуравају додатну вредност за систем. Ту су пре свега могућности за даљи раст и развој у којем се препознају карактеристике, предности, квалитети и компетенције сваког елемента система и тиме отвара могућност да се њихова интеракција искористи за унапређење. Такође, на тај

начин се стиче континуирани увид и информисање на који начин и у којој сфери делује сваки од елемената система. Тиме се избегава дуплирање активности и унапређује се њихова координација и синхронизованост, чиме се постиже већа искоришћеност ресурса. Повећава се и квалитет и обухватност у постизању циљева, унапређује комуникација и разумевање и тиме ствара могућност лакшег осмишљавања креативних решења за превазилажење изазова који се јављају. Мрежа као систем такође тада, развија нове механизме за функционисање процеса који се дешавају између елемената система, што омогућује шире учешће, сарадњу, постизање синергије и искоришћавање најбољих капацитета сваког од елемената система. Мрежа живи својом динамиком, али исто тако као подсистем отворена је за нове мреже, нова партнерства и нове синергије.

Бројни су ризици које носи сваки од елемената али и систем у целини када се приступи оваквим стратешким активностима. Један од ризика је и сукоб интереса, који јасном стратегијом пре свега у комуникацији (стварањем такозване комуникационе стратегије) треба освешћивати и превенирати. У мрежи као систему поједини елементи могу да доведу у питање свој идентитет и репутацију коју имају као самосталан елемент и да имају осећај да губе аутономију и самосталност у одлучивању и деловању, јер су у зависном односу са другим елементима система. Такође, функционисање мреже тражи додатне ресурсе за своје функционисање на свим нивоима.

Мрежа као систем је динамична и жива и тражи стално преобликовање, праћење, усклађивање и синхронизовање како у оквирима свог малог система, тако и у ширем контексту као део већег и ширег система, у циљу задовољења потреба и превазилажења изазова са којима се суочава.

За младе је сарадња, партнерство и умрежавање кључан елемент у видљивости, уважавању и укључивању у шире системе. Партнерство за младе је од великог значаја јер је партиципација младих у друштвеном систему релативно нова и тек треба да постане видљива у другим системима. Млади, као посебна категорија са сопственим потребама, треба да ускладе своје циљеве са другим системима и да допринесу планирању и стратешкој реализацији активности. На тај начин они постају активни и преузимају одговорност, коју деле у оквиру других система, и добијају могућност да интервенишу у партнерствима.

5. ЗАКЉУЧАК

Наш циљ је одрживо оснаживање младих применом системског приступа који обухвата рад са младима, професионалцима који раде са младима, институцијама, приватним и јавним сектором, привредом, цивилним сектором. До суштинске промене се долази када се питања која се односе на младе унесу у широк спектар политика и структура на различитим административним нивоима, када се укључе и оснаже структуре за омладинску политику које треба да усмеравају и заговарају права, потребе и интересе младих, када постоје институционализоване службе за унапређење младих које реализују своје активности и програме и када се институционализује учешће младих.

**РАЗВОЈ
ВРШЊАЧКЕ
МЕДИЈАЦИЈЕ И
УЧЕНИЧКОГ
ПАРЛАМЕНТА У
ОСНОВНИМ И
СРЕДЊИМ ШКОЛАМА
У СРБИЈИ У
ОКВИРУ ПРОЈЕКТА
„ТРАНСФОРМАЦИЈА
СУКОБА И
ОСНАЖИВАЊЕ
МЛАДИХ“**

Ауторка
Јасна Хрнчић

ЗАХВАЛНИЦА

Дугујем посебну захвалност свима са којима сам провела време у разговорима, састанцима, анализама, дискусијама, који су ми несебично дали своје материјале на коришћење и који су се показали као посвећени, стручни и добронамерни саговорници и сарадници у процесу припреме овог приказа.

ЛИСТА СКРАЋЕНИЦА

ГПРШ	Годишњи програм рада школе
GTZ	Агенција за техничку сарадњу (Deutsche Gesellschaft fuer Technische Zusammenarbeit) немачког Министарства за развој (BMZ)
GTZ CTYE	Пројекат GTZ-а „Трансформација сукоба и оснаживање младих“ („Conflict Transformation and Youth Empowerment in Serbia“)
МТ	Медијаторски тим
НУП1	Упитник за просветне раднике о ученичком парламенту
НВМ1	Упитник за просветне раднике о медијацији
ОМУП	Програм „Оснаживање младих за ученички парламент“
ПДС	Педагошко друштво Србије
РГИ	Радна група за имплементацију
РГМЕС	Радна група за мониторинг, евалуацију и супервизију
СА1	Упитник за процену социјалне компетенце
ШБН	Пројекат „Моја школа – школа без насиља“
ШРП	Школски развојни план
УП	Ученички парламент
УП1	Упитник за ученике чланове ученичког парламента
УУП1	Упитник за установе за процену активности ученичког парламента
УВМ1	Упитник за установе за процену активности <i>вршњачке медијације</i>
ВМ	Вршњачка медијација
ВМ1	Упитник за ученике вршњачке медијаторе

1. УВОД

GTZ - Агенција за техничку сарадњу по налогу Немачког савезног министарства за економску сарадњу и развој (BMZ) у партнерству са Министарством просвете и, касније, Министарством омладине и спорта Републике Србије, реализује пројекат „Трансформација сукоба и оснаживање младих“ од 2002. године. Циљ пројекта је успостављање одрживих модела трансформације сукоба и партиципације младих од стране владиних организација и других релевантних актера који ће унапредити вештине разрешавања сукоба, подстаћи развој демократских капацитета и омогућити активну партиципацију младих у Србији.

Важна компонента овог пројекта је развој програма *вршњачке медијације* и оснаживања младих за ученички парламент у основним и средњим школама у Србији. GTZ је развио, између осталих и, два пакета обуке за основне и средње школе: „Вршњачка медијација“ (ВМ) и „Оснаживање младих за ученички парламент“ (ОМУП).

Током 8 година имплементације пројекта едукације се континуирано настављају, што значајно подстиче и акредитација оба програма обуке од стране Министарства просвете Републике Србије. „Оснаживање младих за ученички парламент“ је акредитован од школске 2007/8. г., а „Вршњачка медијација“ од школске 2009/10. *Вршњачка медијација* је такође и препоручени програм овог Министарства.

Током 2008. године развија се систем праћења резултата овог изузетно разгранатог пројекта. У оквиру једног имплементационог партнера – Педагошког друштва Србије (ПДС) су основане три радне групе које имају за циљ праћење и евалуацију имплементације пројекта: Радна група за мониторинг, евалуацију и супервизију Пројекта, Радна група за имплементацију Пројекта и Радна група за базу података. У периоду од августа до новембра 2008. г. развијени су инструменти за праћење и евалуацију пројектних резултата и спроведено је истраживање резултата имплементације програма „Вршњачка медијација“ (ВМ) и „Оснаживање младих за ученички парламент“ (ОМУП) који је тада

обухватао 105 школа и домова ученика и неколико омладинских клубова, у тридесетак места у Србији.

Овај зборник приказује резултате овог истраживања, које је имало следеће циљеве:

- процену степена имплементације програма у установама за образовање и васпитање које су у њега укључене и системске подршке коју програми добијају од установа;
- процену примерености обуке и степена утицаја програма на активности и социјалну компетенцу укључених ученика и просветних радника;
- квалитативну анализу фактора утицаја на квалитет имплементације пројекта у установама са препорукама за унапређење квалитета.

2. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Током припреме истраживања примењена је методологија процене акционих пројеката, која је укључивала: консултације са пројектним тимом; руководиоцима Пројекта и тренерима за ВМ и ОМУП; интервјуе са руководиоцима Пројекта, пројектним тимом, као и руководиоцима установа и координаторима пројекта у изабрним установама; припрему инструмената процене и евалуације имплементације пројекта; анкету установа за образовање и васпитање деце и младих у Србији укључених у пројекат, ученика и просветних радника установа укључених у пројекат и контролне групе ученика у изабраним установама; посете пет случајно изабраних установа у којима се имплементира пројекат; фокус групе са децом и младима укљученим у пројекат у изабраним установама; преглед релевантне пројектне документације; преглед релевантне законске регулативе и литературе из области; статистичку анализа података добијених анкетама и упоредну анализу добијених података.

2.1. Инструменти праћења и евалуације

На основу резултата радних група РГМЕС и РГИ постигнутих до средине септембра 2008 (сви наведени, осим критеријума и индикатора имплементације РГИ), консултација са руководством GTZ CTYE и тренерима ПДС-а, као и прегледа релевантне литературе, припремљено је неколико инструмената за праћење и евалуацију ефеката пројекта:

УВМ1 - Упитник за установе за процену активности вршњачке медијације (Прилог 1). Намењен је процени имплементације *Вршњачке медијације* (ВМ) током школске 2007/8. године. Састоји се од седам делова. Први део се односи на обуку из ВМ од почетка пројекта. Остатак упитника се односи на активности током 2007/8. школске године. Други део упитника се односи на реализацију медијација у установи. Трећи део се бави сарадњом медијатора са другим актерима у установи и у локалној заједници. Четврти део се односи на активности промоције медијације. Пети део се бави укљученошћу медијације у систем установе. Шести део се односи

на средства које установа обезбеђује за активности медијације. На крају, седми део се односи на награђивање од стране установе ученика за ангажовање у ВМ.

УУП1 - Упитник за установе за процену активности ученичког парламента (Прилог 2). Односи се на активности УП током школске 2007/8. године. Састоји се из седам делова. Први део се односи на обуку за ученички парламент у установи од почетка пројекта. Остатак упитника се односи на активности УП током 2007/8. школске године. Други део упитника се односи на активности УП и начин њихове реализације у установи. Трећи део се бави сарадњом УП са другим актерима у установи и у локалној заједници. Четврти део се односи на промоцију активности УП. Пети део се бави проценом укључености УП у систем установе. Шести део се односи на средства које установа обезбеђује за УП. На крају, седми део се односи на награђивање анажовања ученика у УП од стране установе.

ВМ1 - Упитник за ученике вршњачке медијаторе (Прилог 3). Односи се на активности ученика у области *вршњачке медијације* (ВМ) и на њихову социјалну компетенцу за коју се претпоставља да се развија и подстиче током обуке и имплементације *вршњачке медијације*. Састоји се из четири дела. Први део се односи на податке о обуци ученика из ВМ и других сродних области, њихов активизам и основне активности ученика везане за *вршњачку медијацију*. Други део се односи на медијације које је испитаник реализовао. Трећи део се односи на остале активности везане за ВМ. На крају, четврти део се односи на мишљење испитаника о обуци за ВМ, као и на самопроцену социјалне компетенце, а преко индикатора: генералне социјалне компетенце, генералног активизма и социјалних вештина: емпатије/децентрације, толеранције и вештине решавања сукоба.

УП1 - Упитник за ученике чланове ученичког парламента (Прилог 4) се односи на процену активности ученика везаних за УП и особина и вештина испитаника за које се претпоставља да се развијају и подстичу током обуке за УП и ангажовања у њему. Састоји се из четири дела. Први део се односи на обуку испитаника за ученички парламент и друге сродне области, њихов активизам у другим областима, као и на основне активности ученика везане за УП. Други део се односи на активности УП у којима је испитаник учествовао. Трећи део се односи на остале активности везане за

ученички парламент. На крају, четврти део се односи на мишљење испитаника о обуци ОМУП и на самопроцену социјалне компетенце.

СА1 - Упитник за процену социјалне компетенце (Прилог 5) се односи на самопроцену социјалне компетенце, а преко индикатора: генералног активизма, генералне социјалне компетенце и социјалних вештина - емпатије/децентрације, толеранције, и вештина решавања проблема. Има 25 ајтема.

НВМ1 - Упитник за просветне раднике о медијацији (Прилог 6) се односи на активности наставника, педагога и психолога везане за медијацију, као и на особине и вештине испитаника за које се претпоставља да се развијају и подстичу током обуке за медијацију и њене примене. Структура овог упитника је иста као и упитника ВМ1 намењеног ученицима вршњачким медијаторима, али су ставке адаптиране циљној групи.

НУП1 - Упитник за просветне раднике о ученичком парламенту (Прилог 7) се односи на процену активности испитаника везаних за ученички парламент (УП), као и њихових особина и вештина за које се претпоставља да се развијају и подстичу током обуке ОМУП и ангажовања у УП. Структура овог упитника је иста као и упитника УП1 намењеног ученицима члановима ученичког парламента, али су ставке адаптиране циљној групи.

2.2. Поступак прикупљања података

Процена имплементације пројекта у установама

У циљу процене степена имплементације пројекта „Трансформација сукоба и оснаживање младих“ (GTZ СТУЕ) у установама за образовање и васпитање које су у њега укључене (школама и домовима ученика), као и системске подршке коју програми добијају од установа током 2007/8. школске године, спроведена је анкета међу установама укљученим у пројекат. Упитници УВМ1 и УУП1 су дистрибуирани тренерима *вршњачке медијације* и/или ученичког парламента у оквиру Пројекта, који су добили писане инструкције за примену упитника. Упитнике су попуњавали педагози, координатори медијације и ученичког парламента у установама, током септембра и октобра 2008. године.

Квалитативна процена успешности имплементације пројекта

У циљу стицања дубљег увида у процесе који одређују квалитет и комплексност имплементације овог обимног пројекта, посећено је пет установа које су учествовале у пројекту. Изабране су методом случајног избора на степенованом стратификовном узорку, тако да се обухвате: основне и средње школе; установе из већих (Београд, Нови Сад и Ниш) и из мањих места; оне које су дуже у пројекту и оне које су скоро почеле са имплементацијом; оне које имплементирају оба програма (ВМ и ОМУП) и оне које имплементирају само програм *вршњачке медијације*; установе које су процењене од стране пројектног тима као најактивније у имплементацији пројекта; као и установе које су саме обезбедиле средства за обуку. Случајан узорак обезбеђује већу поузданост закључака од других метода селекције. Изабране установе су биле: Шабачка гимназија, Шабац (реализује програме ВМ и ОМУП); Фармацеутско-физиотерапеутска школа, Београд (реализује програме ВМ и ОМУП); ОШ „Свети Сава“, Пожаревац (реализује програме ВМ и ОМУП); Алексиначка гимназија, Алексинац (реализује програм ВМ, сама обезбедила средства за обуку); ОШ „Коле Рашић“, Ниш (реализује програме ВМ и ОМУП; препоручена као једна од најактивнијих).

Организоване су једнодневне посете свакој од ових установа током октобра 2008. године. Посете су укључивале: интервјуе са руководиоцима, педагозима и другим кључним особама у установи, фокус групе са ученицима вршњачким медијаторима и члановима ученичког парламента, анкету вршњачких медијатора, парламентарца и контролне групе ученика упитником СА1 и анкету просветних радника упитницима НВМ1 и НУП1.

Процена утицаја пројекта на ученике

У циљу процене утицаја пројекта „Трансформација сукоба и оснаживање младих“ (GTZ CTYE) спроведена су два истраживања, једно упитницима ВМ1 и УП1 и друго упитником СА1.

Прво истраживање. Упитници ВМ1 за *вршњачке медијације* и УП1 за чланове ученичког парламента су дистрибуирани 21 тренеру *вршњачке медијације* и/или ученичког парламента. Они су замољени да у барем једној установи задају упитнике активним вршњачким медијаторима и/или ученицима члановима ученичког парламента, који су завршили њихову обуку. Добили су писане инструкције за примену упитника (Прилог 8). Упитнике су задавали

координатори медијације и ученичког парламента у установама, током септембра и октобра 2008. године. Испитаници су попуњавали упитник анонимно. Стигли су одговори из 32 установе, што чини 53.4% од укупно 60 установа које су попуниле упитнике за установе УВМ1 или УУП1. Од тога, 24 установе су послале попуњене упитнике ученика за *вршњачку медијацију* (43.3% установа које су попуниле упитник УВМ1) и 20 установа упитнике ученика за ученички парламент (74.1% установа које су попуниле упитник УУП1). Од тога, 12 установа је послало попуњене упитнике ученика и за ВМ и за УП.

Предност овог истраживачког дизајна је у широком обухвату школа и вршњачких медијатора. Недостатак је што овај дизајн не омогућава да се резултати ученика укључених у пројекат пореде са резултатима контролне групе ученика који нису прошли обуку. Закључивање о позитивним ефектима учешћа у пројекту је засновано искључиво на самопроцени евентуалне промене од стране испитаника.

Друго истраживање. Друго истраживање је организовано да би се допунило прво истраживање увођењем контролне групе ученика који нису укључени у пројекат. Имало је за циљ да се утврди да ли постоје значајне разлике у социјалној компетенци између ученика који су учесници пројекта GTZ CTYE и ученика који нису учествовали у пројекту (контролна група). Реализовано је током посете мониторинг тима пет случајно изабраних установа. Упитнике су задавали чланови мониторинг тима током њихове посете овим школама октобра 2008. године, а уз помоћ просветних радника установе. Упитници су се задавали свим на дан посете присутним ученицима по једног случајно изабраног одељења 7. и 8. разреда основне и 1, 2, 3. и 4. разреда средње школе, и свим на дан посете расположивим ученицима који су завршили обуку за ВМ и/или ОМУП. Испитаници су попуњавали упитник анонимно.

Процена утицаја пројекта на просветне раднике

Анкета просветних радника који су завршили обуку за ВМ или ОМУП је спроведена у пет случајно изабраних школа од стране чланова мониторинг тима. Упитници су задавани свим на дан посете расположивим просветним радницима, који су их попуњавали анонимно.

2.3. Узорак

Узорак за процену имплементације пројекта у установама

У узорак установа којима су дистрибуирани упитници УВМ1 и УУП1 су ушле само оне школе које су имале обуку ВМ и/или ОМУП. Услов за улазак у узорак је испунило 105 установа. Тачан број установа у којима су упитници дистрибуирани није познат. Укупно 60 установа је одговорило на упитник, што чини 57.1% од свих установа у којима је реализован пројекат GTZ CTYE. Од тога, 53 установе су послале попуњене упитнике за *вршњачку медијацију*, а 27 установа - за ученички парламент (Прилог 8). 20 установа је попунило упитнике и за ВМ и за УП, што чини 37.7% установа које су попуниле упитник за ВМ и 74.1% установа које су попуниле упитник за УП.

Упитник УВМ1 су попуниле 53 установе које су имале обуку за ВМ, из 20 места у Србији, од тога 30 средњих школа (56.6%), 22 основне школе (41.5%) и један дом ученика средњих школа (1.9%). Упитник УУП1 је попунило 27 установа које су имале обуку ОМУП, из 11 места у Србији, од тога 16 средњих, 9 основних школа и један дом ученика средњих школа.

Узорак за квалитативну процену успешности имплементације пројекта

Узорак фокус група. У фокус групама је учествовало 113 ученика из 5 изабраних школа. Од тога, 22 ученика су били у „дуплој“ улози због недостатка техничких могућности да се групе за ВМ у УП раздвоје у две школе, тако да их је било 71 у улози медијатора и 64 у улози парламентарца. Медијатора је било 30 из основних и 41 из средњих школа, а парламентарца 32 из основних и 32 из средњих школа.

Узорак за процену утицаја програма на ученике

Узорак првог истраживања. Услов за улазак у узорак је био да су ученици завршили обуку ВМ и/или ОМУП у оквиру пројекта. Одговори су стигли из 30 установа (Прилог 9).

Упитник ВМ1 су попунила 182 ученика која су завршила обуку ВМ из 24 установе из 10 места у Србији, од тога 23 школе и један дом ученика. Највише одговора је стигло из Ниша (71), затим из Београда (29). Средњу школу је похађало 85 ученика из 14 школа и једног дома ученика, просек разреда у који иду је био 3.54.

Основну школу је похађало 97 ученика из 9 школа, просек разреда у који иду је био 7.51. Њих 33.0% је било мушког и 67.0% женског пола.

Упитник УМ1 су попунила 144 ученика из 20 установа из 10 места у Србији, од тога 19 школа и један дом ученика. Највише одговора је стигло из Ниша (38), затим из Београда (32). Средњу школу је похађало 86 ученика из 11 школа и једног дома ученика. Просек разреда у који иду је био 3.22. Основну школу је похађало 58 ученика из 8 школа. Просек разреда у који иду је био 7.64. Њих 34.7 је било мушког и 65.3% женског пола.

Узорак другог истраживања. Чиниле су га две групе испитаника у пет изабраних школа. Прву групу су чинили ученици који су завршили обуку из ВМ и/или ОМУП. Друга група је била контролна, чинили су је ученици по једног случајно изабраног одељења 7. и 8. разреда сваке посећене основне школе или случајно изабраног одељења 1, 2, 3. и 4. разреда сваке посећене средње школе. Услов за улазак у контролну групу је био да ученици нису медијатори нити чланови ученичког парламента.

Упитник СА1 је попунило 375 ученика који су испунили услов за улазак у узорак, од тога 282 ученика из опште популације, 69 ученика који су завршили само обуку ВМ, 16 ученика који су завршили само обуку ОМУП и 6 ученика који су завршили обе обуке. Због малог броја ученика који су завршили само ОМУП обуку, није била могућа валидна обрада резултата ове групе. Тако је у коначан узорак ушло укупно 357 ученика, 75 ученика који су завршили обуку за *вршњачку медијацију* и 282 ученика из контролне групе. 62.5% је било женског, а 37.5% - мушког пола. Средњу школу је похађало 243, а основну 114 ученика.

Узорак за процену утицаја програма на просветне раднике

Услов за улазак у узорак је, као и до сада, био да су просветни радници завршили обуку за ВМ или ОМУП. Упитник НВМ1 су попунила 24 просветна радника која су завршила ВМ обуку, 13 из средњих и 11 из основних школа. Четири испитаника су била мушког, а 20 женског пола. Већа заступљеност женског пола је одраз реалног стања запослених у школама, који су далеко чешће женског него мушког пола. Упитник НУП1 су попунила 23 просветна радника која су завршила обуку ОМУП, од тога њих 13 из средњих и 10 из основних школа. Један испитаник је био мушког и 22 женског пола.

3. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА ПРОГРАМА У УСТАНОВАМА

3.1. Вршњачка медијација

Обука за вршњачку медијацију

Припремне презентације пре обуке за вршњачку медијацију одржане су у 84.9% установа (Табела 1). Најчешће су одржане наставничком већу, затим одељењској заједници.

Табела 1: Припремне презентације одржане пре тренинга за ВМ (од почетка пројекта)

ЦИЉНА ГРУПА	% позитивних одговора
Наставничко веће	77.4%
Одељењска заједница	39.6%
Школски одбор	26,4%
Савет родитеља	26.4%
Представници локалне заједнице	1.9%
Ученици	7.5%
<i>Барем један потврдан одговор</i>	84.9%

Обука за вршњачку медијацију је одржана за 1632 учесника (Табела 2). Обухватала је ученике, просветне раднике, родитеље и представнике локалне заједнице. Најчешће је одржана ученицима (93.4%), којих је било највише и по броју учесника (1.175) и по просеку учесника по обуци (23.98). Овде су биле и највеће варијације у трајању обуке, између 4 до 30 сати. Просечно трајање обуке ученика је било 21.76 сати.

Табела 2: Обука за вршњачку медијацију одржана за установу (од почетка пројекта)

ЦИЉНА ГРУПА	% школа	Број учесника	Просечно учесника ¹	Распон сати обуке	Просечно сати обуке
Ученици	93.4	1175	23.98	4 до 30	21.76
Просветни радници	77.4	301	7.34	18 до 24	24.00
Родитељи	18.9	73	7.30	18 до 24	22.80
Представници локалне заједнице	17.0	83	9.22	18 до 32	24.22
УКУПНО	100.0	1632	/	4 до 30	

Показало се да су едукације са ВМ популарне у установи. За ове едукације су се интересовали ученици у чак 84.9%, а наставници у 49.1% установа.

Активности медијатора

После обуке је основан медијаторски тим (МТ) у скоро свим установама (92.5%). Активних чланова медијаторског тима је током 2007/8. школске године било 749, просечно 15.29 по тиму. Од тога је било највише ученика, затим просветних радника (Табела 3). Активних медијатора је током ове школске године било 606, просечно 11.43 по установи (Табела 4). Од тога је највише било ученика, затим просветних радника.

Табела 3: Активни чланови медијаторског тима (МТ) током 2007/8. шк. г.

АКТИВНИ ЧЛАНОВИ МТ	Број	Просек по тиму
Ученици	561	11.45
Просветни радници	183	3.73
Родитељи	3	/
Директор школе	2	/
Школски полицајац	1	/
СУМА	749	15.29

¹ Просечан број учесника је израчунат само за установе у којима је била обука.

Табела 4: Активни медијатори током 2007/8. школске године

АКТИВНИ МЕДИЈАТОРИ	Број	Просек по установи
Ученици	445	11.45
Просветни радници	154	3.14
Родитељи	5	/
Директор школе	1	/
Школски полицајац	1	/
СУМА	606	11.43

Медијаторски тим има свој план активности у 59.2% случаја. Недељни распоред рада има тек 10.2% медијаторских тимова. Током 2007/8. школске године је регистровано 213 медијаторских састанака, просечно 4.35 по медијаторском тиму.

Број урађених медијација је регистрован у 58.5% установа. Укупно је регистрована 591 медијација, просечно 11.15 по установи. Од тога је евидентирано 22.3% медијација. У 60.4% установа медијатори су углавном пратили спровођење договора.

У 98.0% школа се зна ко води медијаторски тим (Табела 5). То је најчешће педагог, а затим наставник школе. Скоро сви медијаторски тимови имају редовне састанке, који се најчешће одржавају једном месечно или свака два-три месеца. У 79.2% установа се случајеви упућују на медијацију, и то најчешће ради психолошко-педагошка служба, затим наставници и ученици. Супервизија медијација се реализује у 47.2% установа, најчешће од стране педагога. Медијатори у 62.3% установа воде евиденцију активности, углавном састанака и медијација. Они у 32.1% установа воде и радионице о медијацији у школским одељењима.

Табела 5: Активности вршњачких медијатора током 2007/8. школске године

СТАВКА	Одговори ²	% позитивних одговора
Медијаторски тим (МТ) води:	<ul style="list-style-type: none"> - педагог школе - наставник школе - психолог школе - сами ученици - особа ван школе <i>Барем један потврдан одговор</i> 	<ul style="list-style-type: none"> 71.4 36.7 10.2 2.0 0.0 98.0
Учесталост редовних састанака МТ:	<ul style="list-style-type: none"> - једном месечно - свака 2-3 месеца - једном недељно - 2 пута месечно <i>Барем један потврдан одговор</i> 	<ul style="list-style-type: none"> 30.2 20.8 3.8 3.8 98
Случајеве упућују на медијацију:	<ul style="list-style-type: none"> - психолошко – педагошка служба - наставници - ученици - учесници сукоба - директор - родитељ <i>Барем један потврдан одговор</i> 	<ul style="list-style-type: none"> 62.3 54.7 54.7 28.3 24.5 1.9 79.2
Супервизију реализује:	<ul style="list-style-type: none"> - педагог школе - наставник школе - особа ван школе - психолог школе - сами ученици <i>Барем један потврдан одговор</i> 	<ul style="list-style-type: none"> 26.4 15.1 13.2 3.8 0.0 47.2
Медијатори воде евиденцију:	<ul style="list-style-type: none"> - састанака МТ - медијација - упућивања на медијацију - промоција - праћења медијација - супервизија <i>Барем један потврдан одговор</i> 	<ul style="list-style-type: none"> 32.1 30.2 20.8 15.1 11.3 0.0 62.3

² Могући су мултипли одговори на исто питање.

Сарадња вршњачких медијатора са другим актерима

Медијатори су током 2007/8. школске године сарађивали са другим актерима у школи у 86.8% установа (Табела 6). Најчешће су сарађивали са психолошко-педагошком службом, нешто ређе са наставницима појединачно и ученичким парламентом. У скоро половини установа наставници су тражили од медијатора да се укључе око решавања неких питања у школи.

Табела 6: Сарадња медијатора током 2007/8. школске године

МЕСТО САРАДЊЕ	Партнери у сарадњи ³	% позитивних одговора
Сарадња у школи	Психолошко – педагошка служба	83.0
	Наставници појединачно	50.9
	Ученички парламент	50.9
	Одељењска заједница	43.4
	Управа школе	20.8
	Наставничко веће	13.2
	Родитељи	9.4
	Остало	3.8
	<i>Барем један потврдан одговор</i>	86.8
Сарадња у локалној заједници	Друге школе	34.0
	Други медијатори	30.2
	Омладинска удружења / клубови	20.8
	Локална самоуправа	5.7
	Културне и спортске организације / клубови	5.7
	Остало	3.8
	<i>Барем један потврдан одговор</i>	56.6

Медијатори су у 49.1% установа имали сарадњу са укупно 26 других пројеката у школи, најчешће са ОМУП (22.6%), пројектима смањења насиља у школама (Заштита деце од насиља, Моја школа - школа без насиља, укупно 24.5%) и школским развојним планом (9.4%).

Медијатори су сарађивали са другим актерима у локалној заједници у 56.6% установа (Табела 6), најчешће са другим школама и другим медијаторима. Имали су 31 заједничку активност са другим актерима у локалној заједници у укупно 24.5% установа.

³ Могући су мултипли одговори на исто питање.

Промотивне активности вршњачких медијатора

Медијатори су се у великој већини установа ангажовали на промоцији својих активности (Табела 7). У оквиру установе, промотивне активности су биле реализоване у 77.4% установа, најчешће путем презентације у разредима и зидних новина. У локалној заједници промотивне активности су спроведене у 30.2% установа, најчешћи кроз наступе у медијима и у јавности. Активности медијатора су биле испраћене у медијима у 41.5% установа, најчешће у новинама и на телевизији.

Табела 7: Промоције медијатора током 2007/8. школске године

МЕСТО ПРОМОЦИЈЕ	Начини / средства промоције	% позитивних одговора
У установи	Презентације у разредима	43.4
	Зидне новине	37.7
	Презентације наставничком већу	28.3
	Прилози у школском часопису	26.4
	Лифлети и постери	17.0
	Наступи пред целом школом	13.2
	Презентације на састанку са родитељима	9.4
	Web site	7.5
	Кроз ученички парламент	3.8
	<i>Барем један потврђан одговор</i>	77.4
Ван школе	Наступи у медијима	15.1
	Јавни наступи	13.2
	Акције у заједници	11.3
	Презентације	9.4
	Web site	1.9
	Школски часопис	1.9
	Лифлети и постери	0.0
	<i>Барем један потврђан одговор</i>	30.2
Активности испраћене у медијима	Новине	30.2
	Телевизија	28.3
	Радио	13.2
	Web site	11.3
	<i>Барем један потврђан одговор</i>	41.5

Укљученост вршњачке медијације у систем установе

Активности *вршњачке медијације* су током 2007/8. школске године у 71.7% установа биле укључене у годишњи програм рада школе, а у 52.8% установа у развојни план школе (Табела 8). Одсуства медијатора са наставе су се правдала у 66.0% установа. Руководство или управа школе су у 35.8% установа тражили извештаје о активностима медијатора. Око четвртине установа је имало договор на нивоу школе који су случајеви за ВМ и дефинисан систем упућивања на ВМ. Награде медијаторима су примењене у 32.1% установа, најчешће у форми јавних похвала и захвалница (Табела 9).

Табела 8: Укљученост вршњачке медијације у систем установе током 2007/8. школске године

СТАВКА	% позитивних одговора
Активности медијације су део годишњег програма рада школе.	71.7
У школи се правдају одсуства са наставе због активности медијације.	66.0
Медијација је саставни део развојног плана школе.	52.8
Руководство/управа школе тражи извештаје о активностима ВМ.	35.8
Постоји договор на нивоу школе који су случајеви за ВМ.	28.3
Постоји дефинисан систем упућивања на медијацију на нивоу школе.	24.5
Медијатори учествују у изради интерних правилника школе.	20.7
Медијатори учествују у решавању дисциплинских поступака.	18.9
Медијатори учествују у раду наставничких/одељењских већа.	9.4
<i>Барем један потврђан одговор</i>	88.7

Табела 9: Награђивање ангажовања медијатора од стране установе током 2007/8. школске године

НАЧИН НАГРАЂИВАЊА	% позитивних одговора
Јавне похвале	28.3
Захвалнице	11.3
Укључивање у активности	5.7
Материјалне награде	3.8
<i>Барем један потврдан одговор</i>	32.1

Средства установе за вршњачку медијацију

Током 2007/8. школске године медијатори су добили средства за рад у 75.5% установа (Табела 10), најчешће канцеларијски материјал, а знатно ређе средства за пропагандни материјал и простор за рад медијатора. Ипак, буџет *вршњачке медијације* и надокнада за запослене који воде медијаторски тим су обезбеђени у само 1.9% установа.

Табела 10: Средства које је установа обезбедила за ВМ током 2007/8. школске године

СТАВКА	% позитивних одговора
Канцеларијски материјал за ВМ	73.6
Средства за пропагандни материјал ВМ	26.4
Простор за рад медијатора	24.2
Средства за учешће медијатора на скуповима	15.1
Средства за одржавање web site.	9.4
Захтев за буџет медијаторског тима одобрен од стране школског одбора.	1.9
Надокнада за запослене који воде медијаторски тим	1.9
<i>Барем један потврдан одговор</i>	75.5

Резиме

Припремне презентације пре обуке за *вршњачку медијацију* одржане су у 84.9% установа. Обука за *вршњачку медијацију* је одржана за 1.632 учесника, пре свега за ученике (93.4%), затим за просветне раднике, родитеље и представнице локалне заједнице.

После обуке је у 92.5% установа основан медијаторски тим, који најчешће води педагог школе. Активних чланова медијаторског тима је током 2007/8. школске године било 749, просечно 15.29 по тиму. Од тога је било највише ученика (561), затим просветних радника (183). Током 2007/8. школске године је регистрована 591 медијација, просечно 11.15 по установи. Медијатори су током ове школске године сарађивали: са другим актерима у школи у (86.8%); са другим пројектима у установи (49.1%, укупно 26 пројекта); са другим актерима у локалној заједници (56.6%), у заједничким активностима у локалној заједници (24.5%). Промотивне активности су реализовали у оквиру установе (77.4%), у локалној заједници (30.2%) и у медијима (41.5%).

Активности *вршњачке медијације* су током 2007/8. школске године биле укључене у годишњи програм рада школе (71.7%) и развојни план школе (52.8%). Руководство или управа школе је тражило извештаје о активностима медијатора у 35.8% установа. Програм ВМ је добијао средства за рад у 75.5% установа, најчешће канцеларијски материјал. Ангажовање ученика у медијацији награђивано у 32.1% установа. Буџет *вршњачке медијације* и надокнада за запослене који воде медијаторски тим су обезбеђени у само 1.9% установа.

3.2. Ученички парламент

Обука за ученички парламент

Припремне презентације пре обуке ОМУП одржане су у 81.5% установа (Табела 11). Најчешће су одржане одељењској заједници и наставничком већу.

Табела 11: Припремне презентације одржане пре тренинга ОМУП (од почетка пројекта)

ЦИЉНА ГРУПА	% позитивних одговора
Одељењска заједница	70.4
Наставничко веће	55.6
Школски одбор	33.3
Савет родитеља	29.6
Представници локалне заједнице	11.1
Ученици	7.4
<i>Барем један потврђан одговор</i>	81.5

Обука за ученички парламент је одржана за 778 учесника, и обухватала је ученике, просветне раднике, родитеље и представнике локалне заједнице (Табела 12). И овде је најчешће одржана ученицима (88.9%), којих је било највише и по броју учесника (577) и по просеку учесника по обуци (25.09). И овде су највеће варијације у трајању обуке биле код ученика, од 4 до 45 сати. Просечно трајање обуке ученика је било 22.30 сати.

Табела 12: Обука за ученички парламент одржана за установу (од почетка пројекта)

ЦИЉНА ГРУПА	% школа	Број учесника	Просечно учесника	Распон сати обуке	Просечно сати обуке
Ученици	88.9	577	25.09	4 до 45	22.30
Просветни радници	63.0	149	9.93	16 до 24	23.06
Родитељи	3.7	6	6.00	124	24.00
Представници локалне заједнице	11.1	46	15.33	24	24.00
УКУПНО	100.0	778	/	4 до 45	/

За едукацију ОМУП су се током 2007/8. школске године интересовали ученици у чак 88.9% установа, док су наставници били ређе заинтересовани – у 48.1% установа.

Активности ученичког парламента

Током 2007/8. школске године регистровано је укупно 936 чланова ученичког парламента, просечно 36.00 чланова по УП. Они су имали 313 састанка, просечно 11.59 састанака по установи. Организовали су 209 активности (просечно 7.74 активности). У најмасовнијој акцији УП је у 74.0% установа учествовало преко 40% ученика, а у 25.9% установа - преко 30% наставника. Парламентарци су спровели вођење радионица о УП у школским одељењима у једној четвртини установа (25.9%).

Табела 13: Активности ученичког парламента током 2007/8. школске године

СТАВКА	Одговори ⁴	% позитивних одговора
Документа УП:	План активности Статут	88.9 85.2
Начин избора чланова УП:	гласањем у оквиру одељења личном иницијативом ђака упућивањем наставника остало	92.6 40.7 18.5 0.0
Учесталост редовних састанака УП:	једном месечно једном недељно 2 пута месечно свака 2-3 месеца <i>Барем један потврђан одговор</i>	66.7 25.9 3.7 3.7 96.3
На састанку УП је обично присутно:	20 до 30% чланова 41 до 60% чланова 61% и више чланова	11.1 48.1 33.3
Рад УП школе координише:	педагог школе наставник школе сами ученици координатор ван школе психолог школе остало <i>Барем један потврђан одговор</i>	48.1 37.0 18.5 0 18.5 7.4 92.6
Проценат учесника најмасовније активности УП:	мање од 10% ученика 10 - 20% ученика 20 - 30% ученика 40-60% ученика 70% и више мање од 10% наставника 10 - 30% наставника 31% -50% наставника 51% и више наставника	3.7 0.0 11.1 40.7 33.3 25.9 33.3 14.8 11.1
УП води евиденцију:	састанака акција промоција сарадње са локалном заједницом <i>Барем један потврђан одговор</i>	85.2 66.7 25.9 11.1 88.9

⁴ Могући су мултипли одговори на исто питање.

У великој већини случајева УП има свој план активности и статут (Табела 13). Он заступа права ученика у 81.5% установа. Чланови УП се најчешће бирају гласањем у оквиру одељења, а знатно ређе личном иницијативом ђака. Ученички парламент је у 96.3% установа имао редовне састанке, углавном једном месечно или једном недељно. На састанцима је обично присутно преко 40% чланова. У 92.6% установа се зна ко координише ученички парламент, најчешће педагог или наставник. УП углавном води евиденцију својих активности, претежно састанака и акција.

Сарадња ученичког парламента са другим актерима

Ученички парламент је током 2007/8. школске године сарађивао са другим актерима у школи у 96.3% установа (Табела 14). Најчешће је сарађивао са управом школе, педагогом, одељењском заједницом и наставницима појединачно, а нешто ређе и са медијаторским тимом. Наставници су имали иницијативу да укључе парламент око решавања неких питања у 70.4% установа.

Табела 14: Сарадња ученичког парламента током 2007/8. школске године

МЕСТО САРАДЊЕ	Партнери у сарадњи ⁵	% позитивних одговора
У школи	Управа школе	81.5
	Педагог школе	77.8
	Одељењска заједница	77.8
	Наставници појединачно	70.4
	Медијаторски тим	59.3
	Наставничко веће	37.0
	Родитељи	25.9
	Остало	11.1
	Барем један потврдан одговор	96.3
У локалној заједници	Други УП	59.3
	Друге школе	59.3
	Локална самоуправа	40.1
	Културне и спортске организације/клубови	33.3
	Омладинска удружења/клубови	22.2
	Остало	22.2
	Барем један потврдан одговор	85.2

⁵ Морући су мултипли одговори на исто питање.

УП је у 55.6% установа имао заједничке активности са укупно 32 друга пројекта у установи, најчешће са *вршњачком медијацијом* (25.9%), Самовредновањем рада школе (18.5%) и пројектима смањења насиља у школама (Заштита деце од насиља и Моја школа - школа без насиља, укупно 18.5%).

УП је у 85.2% установа сарађивао са другим актерима у локалној заједници, најчешће је са другим УП, другим школама и локалном самоуправом (Табела 14). Имао је 49 заједничке активности са другим актерима у локалној заједници у укупно 51.9% установа. Ови подаци указују да су парламентарци више сарађивали са локалном заједницом од медијатора.

Промотивне активности ученичког парламента

Ученички парламент се у великој већини установа ангажовао на промоцији својих активности (Табела 15). У оквиру установе промотивне активности су биле у 88.9% установа, најчешће кроз презентације у разредима и зидне новине. У локалној заједници промотивне активности су биле у 81.5% установа, најчешће кроз акције у заједници и наступе у медијима. Акције УП су биле испраћене у медијима у 63.0% установа, и то најчешће на телевизији и у новинама. Ови подаци показују да су се парламентарци више ангажовали на промоцији од вршњачких медијатора.

Табела 15: Промоције ученичког парламента током 2007/8. школске године

МЕСТО ПРОМОЦИЈЕ	НАЧИНИ / СРЕДСТВА ПРОМОЦИЈЕ	% позитивних одговора
У установи	Презентације у разредима	59.3
	Зидне новине	48.1
	Наступи пред целом школом	33.3
	Прилози у школском часопису	33.3
	Web site	29.6
	Лифлети и постери	25.9
	Презентације наставничком већу	25.9
	Презентације на састанку са родитељима	11.1
	Остало	3.7
	<i>Барем један потврђан одговор</i>	88.9
Ван школе	Акције у заједници	44.4
	Наступи у медијима	44.4
	Јавни наступи	40.7
	Web site	25.9
	Презентације	22.2
	Лифлети и постери	7.4
	Остало	3.7
	<i>Барем један потврђан одговор</i>	81.5
Акције испраћене у медијима	телевизија	48.1
	новине	48.1
	радио	22.2
	Web site	22.2
	<i>Барем један потврђан одговор</i>	63.0

Укљученост ученичког парламента у систем установе

Ученички парламент је током 2007/8. школске године био укључен у годишњи програм рада школе у 96.3% установа (Табела 16). У 70.4% установа УП је био укључен у развојни план школе, руководство или управа школе су тражили извештаје о активностима УП, а одсуства парламентарца са наставе су се углавном правдала. Са друге стране, парламентарци су учествовали у раду школског одбора у само 33.3% установа, а у раду наставничких или одељењских већа у тек 29.6% установа,

упркос законским регулативама⁶ које предвиђају учешће представника УП у овим телима средњих школа, које су чиниле 63.0% нашег узорка. Охрабрује податак да се активност ученика у УП на неки начин награђивала у 63.0% установа, најчешће кроз јавне похвале и захвалнице (Табела 17). Сви ови подаци указују на то да је ученички парламет више укључен у систем установе од *вршњачке медијације*, што не чуди обзиром да постоје законске регулативе које то школама сугеришу или налажу.

Табела 16: Укљученост УП у систем установе током 2007/8. школске године

СТАВКА	% позитивних одговора
Активности УП су део годишњег програма рада школе	96.3
У школи се правдају одсуства са наставе због активности у УП	85.2
Руководство/управа школе тражи извештаје о активностима УП	74.1
Активности УП су саставни део развојног плана школе	70.4
Парламентарци учествују у изради интерних правилника школе	44.4
УП учествује у решавању дисциплинских поступака	33.3
Парламентарци учествују у раду школског одбора	33.3
Парламентарци учествују у раду наставничких/одељењских већа	29.6
<i>Барем један потврђан одговор</i>	96.3

⁶ Закон о основама система образовања и васпитања, „Службени гласник РС“ бр. 62/2003 и 64/2003), ступио на снагу 25.05.2003. године; Закон о изменама и допунама Закона о основама система образовања и васпитања, „Службени гласник РС“, бр. 58/04 и 62/04 од 28. маја 2004. године, ступио на снагу 5. јуна 2004. године., чл. 56, 95. и 98.

Табела 17: Награђивање активизма у УП од стране установе током 2007/8. школске године

НАЧИН НАГРАЂИВАЊА	% позитивних одговора
Јавне похвале	55.6
Захвалнице	25.9
Укључивање у активности	11.1
Материјалне награде	7.4
<i>Барем један потврђан одговор</i>	63.0

Средства установе за ученички парламент

Ученички парламент је добио средства за рад у 88.9% установа, најчешће кроз канцеларијски материјал, средства за пропагандни материјал и простор за састанке (Табела 18). Захтев за буџет УП је био одобрен од стране школског одбора у 14.8% школа, што је далеко више него што је то случај за *вршњачку медијацију*. Ипак, надокнада за запослене задужене за УП није обезбеђивана ни у једној установи.

Табела 18: Средства које је установа обезбедила за УП током 2007/8. школске године

СТАВКА	% позитивних одговора
Канцеларијски материјал за УП	77.8
Средства за пропагандни материјал УП.	63.0
Простор за састанке УП	59.3
Средства за учешће чланова УП на скуповима	40.1
Средства за одржавање web site.	29.6
Захтев за буџет УП одобрен од стране школског одбора	14.8
Надокнада за запослене задужене за УП	0.0
<i>Барем један потврђан одговор</i>	88.9

Резиме

Припремне презентације пре обуке ОМУП одржане су у 81.5% установа. Обука ОМУП је одржана за 778 учесника, и највише је обухватала ученике (88.9%), затим просветне раднике, родитеље и представнике локалне заједнице.

Током 2007/8. школске године чланови ученичког парламента су организовали 209 активности, просечно 7.74 активности по установи. У најмасовнијој акцији УП је у 74.0% установа учествовало преко 40% ученика. Најчешће га је координисао педагог школе (48.1%) и наставник школе (37.0%). Током ове школске године УП је сарађивао са другим актерима у установи у 96.3% установа (са другим пројектима у установи у 55.6% установа), а са другим актерима у локалној заједници у 85.2% установа, са којима је у 51.9% установа имао заједничке активности. Промотивне активности УП у оквиру установе су биле у 88.9% установа, а у локалној заједници у 81.5% установа. Активности УП су биле испраћене у медијима у 63.0% установа. Био је укључен у годишњи програм рада школе у 96.3% установа, а у развојни план школе у 70.4% установа. Руководство или управа школе су у 70.4% установа тражили извештаје о његовим активностима. УП је добијао средства за рад у 88.9% установа, најчешће канцеларијски материјал, затим средства за пропагандни материјал и простор за састанке. Захтев за буџет УП је био одобрен од стране школског одбора у 14.8% школа, док се надокнада за запослене задужене за УП није обезбеђивала ни у једној установи. У 63.0% установа су се активности ученика у УП награђивале.

4. УТИЦАЈ ПРОГРАМА НА УЧЕНИКЕ

4.1. Вршњачка медијација

4.1.1. Резултати првог истраживања

Обука за вршњачку медијацију

Обука за вршњачку медијацију се свидела 96.7% испитаника, који сматрају да то што су научили на обуци је корисно (95.6%). Други ученици су питали 59.9% испитаника како да се едукују за медијатора.

Активности вршњачких медијатора

Више од пола ученика који су завршили обуку за вршњачку медијацију су ангажовани у још некој области активизма младих (Табела 19). Њих 35.7% су чланови ученичког парламента, 28.0% су завршили обуку за вршњачку едукацију, а 24.7% обуку за ученички парламент. Високо учешће вршњачких медијатора у другим активностима и едукацијама може бити одраз личних особина младе особе због којих се она више ангажује, али и последица процеса селекције ученика за ученичке активности. Просветни радници често предлажу чланове УП за обуку из вршњачке медијације, као и чланове медијаторског тима за друге едукације и активности у школама. И сама медијација их доводи у контакт са другим активностима и пројектима - 7.1% медијатора се учланило у омладински клуб захваљујући медијацији.

Табела 19: Активизам вршњачких медијатора у сродним областима

СТАВКА	% позитивних одговора
Члан ученичког парламента	35.7
Завршио/ла тренинг за вршњачку едукацију	28.0
Завршио/ла тренинг за ученички парламент	24.7
Учланио/ла се у омладински клуб захваљујући медијацији	7.1
Барем један потврђан одговор	52.2

После обуке за *вршњачку медијацију* је 99.5% ученика преузело неке акције у циљу имплементације свога знања, пре свега чланство у медијаторском тиму у школи и учествовање на медијаторским састанцима (Табела 20). Њих 91.2% су 3 и више пута употребили своје знање о медијацији у оквиру конкретних медијаторских активности.

Вршњачке медијације је реализовало 77.5% медијатора (Табела 20). Ученици су регистровали да су урадили 617 медијација, просечно 4.44 по ученику,⁷ а испуњење договора су пратили код 57.7% медијација (Табела 21). Ученици попуњавају протокол за 32.4% медијација.

⁷ Просек је рачунат само за испитанике који су уписали неки одговор.

Табела 20: Активности испитаника везане за рад вршњачких медијатора

СТАВКА	% позитивних одговора
Чланство у медијаторском тиму	98.4
Медијаторски састанци	96.7
<i>Вршњачке медијације</i>	77.5
Акције медијатора у школи	70.9
Презентација медијаторских активности у одељењу	48.9
Припрема зидних новина о медијацији	44.5
Едукација вршњака о медијацији	41.2
Вођење евиденције медијација које су урадили	39.0
Припрема лифлета и постера о медијацији	34.1
Заједничке акције медијатора са другим школама и организацијама	30.2
Вођење евиденције медијаторских активности	30.2
Припрема извештаја са медијаторских активности	26.4
Припрема/извођење радионица о медијацији у одељењу	24.2
Презентација активности медијатора на медијима	18.7
Презентација активности медијатора пред целом школом	15.9
Припрема прилога о активностима медијатора у школском часопису	14.3
Израда школских правилника и докумената	14.3
Презентација активности медијатора у другим школама или организацијама	11.0
Презентација активности медијатора на састанку са родитељима	10.4
Презентација активности медијатора на наставничком/одељењском већу	9.3
Припрема прилога о активностима медијатора на web site-у	5.5
<i>Барем један потврђан одговор</i>	99.5

Табела 21: Подаци о медијацијама урађеним од стране испитаника

СТАВКА	Сума	Просек ⁸	% позитивних одговора
Урађене медијације	617	4.44	76.4
Урађене медијације са попуњеним протоколом	243	4.42	32.4
Праћење договора медијације	356	4.68	41.8

У барем једној активности презентације и промоције ВМ се ангажовало 75.8% ученика, најчешће кроз презентације медијације у одељењу и припрему зидних новина о медијацији. Већина медијатора је била ангажована и у акцијама медијатора у установи (70.9%, Табела 20). Наставници су подржавали ове презентације, тражећи од 47.3% испитаника да прикажу рад медијатора. Медијатори су најређе презентовали своје активности на наставничком или одељењском већу и припремали прилоге о активностима медијатора на web site-у. Њих је 14.3% учествовало у изради школских правилника и докумената, што је охрабрујуће, али може бити и одраз чланства једне трећине испитаника у УП.

Самопроцена социјалне компетенце

Испитаници су попуњавали упитник за самопроцену социјалне компетенце а преко индикатора: генералног активизма, генералне социјалне компетенце и социјалних вештина: емпатије/децентрације, толеранције, и вештина решавања проблема које се развијају и подстичу током обуке за *вршњачку медијацију* и њене примене (Табела 22).

Генерална социјална компетенца. Учешће у медијацији је разлог повећања осећања генералне способности код велике већине испитаника. Око три четвртине њих је сматрало да су и самопоузданији него пре искуства *вршњачке медијације*.

⁸ Просек је рачунат само за испитанике који су уписали неки одговор.

Генерални активизам. Обука за *вршњачку медијацију* је довела до самопроцене повећаног утицаја на друге људе и активизма, пре свега ангажовања у решавању конфликта.

Социјалне вештине. 91.2% ученика је сматрало да су спремни да прихвате различитости. Овој генералној **толерантности** доприносе и друге социјалне вештине. Испитаници процењују високо и своје вештине **емпатије** **тј. децентрације**: више од четири петине сматра да су способни да виде ствари из угла друге особе, да боље препознају потребе других него пре обуке и да често користе вештине пажљивог слушања. Велика већина њих сматра да има **вештине решавања проблема**, и то најчешће способност усмеравања страна у сукобу према проналажењу заједничког решења (86.3% и 76.43%) и повећану способност увиђања могућих решења сукоба него пре учешћа у медијацији (85.7%). Интересантно је да ипак само 36.3% испитаника потврђују да им се ученици обраћају за помоћ када имају сукоб.

Табела 22: Самоопис социјалне компетенце медијатора

СТАВКА	М	% позитивних одговора
ГЕНЕРАЛНА СОЦИЈАЛНА КОМПЕТЕНЦА		
Осећам се способнијим него пре учешћа у медијацији	4.51	89.6
Самопоузданији/ја сам него пре искуства вршњачке медијације.	3.95	68.7
АКТИВИЗАМ		
Активнији/ја сам у решавању конфликта него пре тренинга.	4.10	79.1
Активан/на сам учесник/ца школских акција.	3.95	72.5
Више утичем на друге људе него пре тренинга.	3.81	68.7
Активнији/ја сам у одељењу него што сам био пре тренинга.	3.71	63.2
СОЦИЈАЛНЕ ВЕШТИНЕ		
Толеранција		
Спреман/на сам да прихватим различитости.	4.54	91.2
Ређе улазим у сукобе него пре тренинга.	3.76	64.8
Емпатија/децентрација		
Способан/на сам да видим ствари из угла друге особе.	4.16	85.7
Боље препознајем потребе других него пре тренинга.	4.16	85.2
Често користим вештине пажљивог слушања.	4.20	85.2
Успевам да разумем другу страну са којом сам ја у сукобу.	3.92	73.1
Вештине решавања проблема		
Успевам да стране у сукобу усмерим према проналажењу заједничког решења.	4.25	86.3
Увиђам више могућих решења сукоба него пре учешћа у медијацији.	4.34	85.7
Успео/ла сам да помогнем друговима/другарицама у сукобу да нађу заједничко решење.	4.13	76.4
Успевам да останем неутралан/на у сукобима других особа.	3.61	62.1
Мање намећем свој став у расправама.	3.39	47.8
Ученици ми се обраћају за помоћ када имају сукоб.	3.02	36.3
Негативне тврдње		
Досадни су ми туђи сукоби.	2.37	20.9
Повученији/ја сам него што сам био/ла пре тренинга.	1.52	6.0

Негативне тврдње у упитнику су дале очекиване ниске резултате, који иду у прилог валидности одговора испитаника.

4.1.2. Резултати другог истраживања

Две групе ученика, вршњачки медијатори и контролна група, су упоређене израчунавањем значајности разлика између аритметичких средина њихових резултата на упитнику CA1 (Табела 23).

Табела 23. Значајност разлика између аритметичких средина група на упитнику CA1

Бр. ајтема	АЈТЕМ	Значајност разлика
12 18	ГЕНЕРАЛНА СОЦИЈАЛНА КОМПЕТЕНЦА Осећам се добро и прихваћено у мојој школи. Самопоузданији/ја сам него раније.	0.001 0.899
2 6 8 9 10 15 20 21 22	АКТИВИЗАМ Борим се за оно у шта верујем. Активан/на сам учесник/ца школских акција. Мислим да сам повучен/на особа. (негативно) Позитивно утичем на моје другове/другарице. Имам више идеја о добрим акцијама него моји другари. Умем да задобијем друге ученике и наставнике за праву ствар. Активан/на сам у решавању проблема и конфликта. Подстакао/ла сам неколико пута ученике на акцију. Непријатно ми је када треба јавно да кажем своје мишљење. (негативно)	0.087 0.000 0.004 0.558 0.001 0.008 0.000 0.000 0.000
19 24 25 1	СОЦИЈАЛНЕ ВЕШТИНЕ Толеранција Спреман/на сам да прихватим различитости. Прихватам да други могу да имају мишљење супротно мом. Ретко улазим у сукобе. Емпатија/децентрација Пажљиво слушам друге људе да би их боље разумео.	0.001 0.021 0.421 0.070

5	Успевам да разумем другу страну са којом сам у сукобу.	0.000
7	Лако препознајем потребе мојих вршњака.	0.000
13	Способан/на сам да видим ствари из угла друге особе.	0.008
17	Досадни су ми туђи проблеми и сукоби. (негативно)	0.007
	Вештине решавање проблема	
3	Способан/на сам да се носим са проблемима.	0.277
4	Ученици ми се обраћају за помоћ када имају проблем.	0.692
11	Успевам да останем неутралан/на у сукобима других особа.	0.034
14	Успео/ла сам да помогнем друговима/ другарицама у сукобу да нађу заједничко решење.	0.240
16	Увиђам више могућих решења проблема него моји вршњаци.	0.000
23	Неколико пута сам помогао/ла ученицима који имају проблеме у школи.	0.338
	Цео упитник социјалне компетенце СА1	0.000

Ученици који су завршили обуку из *вршњачке медијације* су се проценили као значајно социјално компетентнијим у поређењу са вршњацима из опште популације, како по резултатима на целом упитнику СА1, тако и по резултатима на индикаторима и ајтемима овог упитника. Показују већу генералну социјалну компетенцу, осећајући се боље и прихваћеније у својој школи. Показују значајно већи активизам, како генерални тако и у односу на решавање проблема и конфликта. Имају већу емпатију и децентрацију од својих вршњака. Значајно су толерантнији од других: спремнији да прихвате различитости и разумеју друге, чак и када су са њима у конфликту. Имају веће вештине решавања проблема: увиђају више решења проблема од других, и успевају да остану неутрални у сукобима других особа. Ипак, на свим ајтемима који се односе на примену вештина решавања проблема и конфликта код других медијатори нису показали значајно боље резултате од контролне групе.

4.1.3. Дискусија

Резултати првог и другог истраживања су генерално сагласни. Медијатори су показали повећану генералну социјалну компетенцу, генерални активизам, активизам у решавању проблема, толеранцију, емпатију/децентрацију и неке вештине решавања проблема. Дискрепанца је најизразитија код процене примене вештина решавања конфликта код других. Док у првом истраживању 76.4% медијатора процењује да је успело да помогне другима да реше сукоб, у другом истраживању се на истом ајтему не показује значајна разлика између медијатора и контролне групе. Међутим, и у првом истраживању само 36.3% испитаника сматрају да им се ученици обраћају за помоћ када имају сукоб. Овај налаз је у складу са подацима добијеним у фокус групама вршњачких медијатора, који су сматрали да им је најтеже да мотивишу ученике да им се обрате за помоћ када имају сукоб.

Тешко је разлучити да ли је повећани активизам медијатора у односу на контролну групу последица или узрок учешћа у пројекту. Наиме, многи вршњачки медијатори су укључени у пројекат или на основу личне иницијативе или на основу тога што су били чланови ученичког парламента, што су неки постали захваљујући сопственом активизму, а други захваљујући преференци наставника који их је предложио за парламент. Са друге стране, едукација за пројекат и активности које су следиле вероватно су утицале на наставак или повећање активизма, што се одражава и у томе да себе процењују као веома активне у решавању проблема и конфликта, што је вероватно утицај обуке за *вршњачку медијацију*. Сличан је закључак и за осећање „доброг места“ у школи који медијатори имају – вероватно су активни зато што се у школи осећају добро и прихваћено, али томе може да допринесе и повезивање са вршњацима, што је један од ефеката пројекта GTZ CTYE.

Што се тиче социјалних вештина, налази сугеришу да је утицај пројекта на ученике медијаторе био пре свега у развијању вештине емпатије тј. децентрације и толеранције и неких корака у решавању проблема. Имали су боље разумевање социјалне ситуације и схватање могућих решења проблема и конфликта, али нису толико примењивали стечене вештине у решавању проблема и сукоба међу вршњацима.

4.2. Ученички парламент

Обука за ученички парламент

Обука ОМУП се свидела 94.4% испитаника, који сматрају да је то што су научили на обуци корисно. Други ученици су питали 54.9% испитаника како да се едукују за парламентарце.

Активности парламетараца

Велика већина испитаника су били чланови ученичког парламента у тренутку испитивања (90.3%). 58.3% ученика који су завршили обуку за УП су ангажовани у још некој области активизма младих (Табела 24). Око једне трећине испитаника су били чланови медијаторског тима у школи, завршили тренинг за *вршњачку медијацију* и/или тренинг за вршњачку едукацију.

Табела 24: Активизам парламетараца у сродним областима

СТАВКА	% позитивних одговора
Завршио/ла тренинг за <i>вршњачку медијацију</i>	36.8
Члан медијаторског тима	35.4
Завршио/ла тренинг за вршњачку едукацију	34.7
Учланио/ла се у омладински клуб захваљујући парламенту	12.5
<i>Барем један потврдан одговор</i>	58.3

Сви испитаници су учествовали у неким активностима везаним за ученички парламент (Табела 25). Те активности су најчешће биле учествовање на састанцима УП и акције ученичког парламента. Ученици су регистровали да су учествовали у 758 акција УП, просечно 6.02 по ученику, од којих су 33.3% сами организовали. Њих 95.1% је 3 и више пута имало прилику да употреби знање и вештине стечене на обуци ОМУП у оквиру конкретних активности УП.

Табела 25: Активности испитаника везане за рад ученичког парламента

ТВРДЊА	% позитивних одговора
Састанци ученичког парламента	97.9
Акције ученичког парламента у школи	91.7
Чланство у ученичком парламенту	90.3
Презентација активности парламента у одељењу	65.3
Заједничке акције парламента са другим школама и организацијама	55.6
Припрема извештаја о активностима ученичког парламента	50.0
Припрема зидних новина о парламенту	38.2
Едукација вршњака о парламенту	36.1
Вођење евиденције о активности ученичког парламента	31.3
Припрема лифлета и постера парламента	29.2
Припрема/ извођење радионица о парламенту у одељењу	25.7
Презентација рада парламента у другим школама или организацијама	18.1
Презентација рада парламента на медијима	18.1
Израда школских правилника и докумената	16.7
Припрема прилога о парламенту на web site-у	16.0
Припрема прилога о парламенту у школском часопису	14.6
Презентација парламента на састанку са родитељима	13.2
Презентација парламента на наставничком/одељењском већу	11.8
Презентација парламента пред целом школом	9.7
Учешће у школском одбору	9.0
Учешће на наставничком/одељењском већу	6.3
<i>Барем један потврђан одговор</i>	100.0

У барем једној активности **презентације и промоције** се ангажовало 86.8% испитаника, најчешће кроз презентације активности УП у одељењу, а нешто ређе кроз припрему зидних новина о УП и припрему лифлета и постера о УП. И наставници су

подржавали ове презентације - тражили су од 61,1% испитаника да прикажу рад медијатора. Најређе су презентовали своја активности на наставничком или одељењском већу и пред целом школом. Друге активности у којима се ангажовала већина парламентарца су биле заједничке акције УП са другим школама и организацијама и припрема извештаја о активностима УП.

Учешће испитаника у **процесима одлучивања** у школи је било релативно слабо. Њих 16.7% је учествовало у изради школских правилника и докумената, знатно мање у школском одбору и још мање у наставничком или одељењском већу.

Самопроцене социјалне компетенце

Испитаници су попуњавали упитник за самопроцену социјалне компетенце а преко индикатора: генералног активизма, генералне социјалне компетенце и социјалних вештина - емпатије/децентрације, толеранције, и вештина решавања проблема, а које се развијају и подстичу током обуке ОМУП и кроз примену стечених вештина и знања (Табела 26).

Генерална социјална компетенца. Учешће у УП је код три четвртине испитаника повећало самопоуздање и осећање генералне способности. Њих 60.4% је сматрало да више утичу на друге људе него пре учешћа у парламенту.

Активизам. Обука ОМУП и учешће у парламенту су довели до повећаног активизма код четири петине испитаника, који имају више идеја о добрим акцијама, способнији су да се боре за оно у шта верују и активнији су у школи и у решавању школских проблема.

Социјалне вештине. Испитаници су проценили врло високо своју **толеранцију**: скоро сви су сматрали да прихватају да други имају супротно мишљење и да су спремни да прихвате различитости. Већина испитаника сматра да су напредовали у вештинама **емпатије/децентрације**, (боље разумеју потребе других, и способни су да виде ствари из угла друге особе), као и да увиђају више могућих решења проблема него пре учешћа у парламенту.

Табела 26: Самоопис социјалне компетенце парламентарца

ТВРДЊА	М	% позитивних одговора
ГЕНЕРАЛНА СОЦИЈАЛНА КОМПЕТЕНЦА		
Самопоузданији/ја сам него што сам био/ла пре искуства парламента.	3.92	77.1
Осећам се способнијим него пре учешћа у парламенту.	3.97	75.0
АКТИВИЗАМ		
Имам више идеја о добрим акцијама него пре парламента.	4.10	80.6
Способнији/ја сам да се борим за оно у шта верујем него пре учешћа у парламенту.	3.96	76.4
Активнији/ја сам у решавању школских проблема него пре учешћа у парламенту.	4.03	74.3
Активнији/ја сам у школи него што сам био/ла пре учешћа у парламенту.	4.06	73.6
Активан/на сам учесник школских акција.	4.01	71.5
Успевам да подстакнем ученике на акцију.	3.76	66.7
Умем да задобијем друге ученике и наставнике за праву ствар.	3.74	62.5
Више утичем на друге људе него пре учешћа у парламенту.	3.65	60.4
СОЦИЈАЛНЕ ВЕШТИНЕ		
Толеранција		
Прихватам да други могу да имају мишљење супротно мом.	4.53	92.4
Спреман/на сам да прихватим различитости.	4.48	90.3
Емпатија/децентрација		
Боље разумем потребе других него пре учешћа у парламенту.	4.17	84.7
Способан/на сам да видим ствари из угла друге особе.	4.02	77.8
Вештине решавања проблема		
Увиђам више могућих решења проблема него пре учешћа у парламенту.	3.96	72.9
Успео/ла сам да помогнем ученицима који имају проблеме у школи.	3.62	59.0
Ученици ми се обраћају за помоћ када имају проблем.	3.33	49.3
Мање намећем свој став у расправама	3.03	35.4
Негативне тврдње		
Досадни су ми туђи ставови.	1.99	11.8
Повученији/ја сам него што сам био/ла пре учешћа у парламенту.	1.37	4.9

Контролне негативне тврдње у упитнику су дале очекиване ниске резултате, што говори у прилог валидности одговора испитаника.

4.3. Поређење резултата парламентарца и медијатора

Поређење резултата ученика парламентарца и медијатора показује да они имају многе сличности, што је и очекивано. Оба програма промовишу активизам и партиципацију младих и повећавају социјалну компетенцу. И узорци се преклапају: 36.8% парламентарца је завршило обуку за ВМ, док је 24.7% медијатора завршило обуку за УП, а њих 35.7% су чланови УП. Одговори испитаника на тврдње могу бити „обојени“ утицајима оба програма. Разлике су што ипак већина њих има различите обуке, и различите основне активности – док се медијатори баве медијацијама, парламентарци се баве ученичким парламентом, што утиче на различите аспекте социјалне компетенце. Разлика је и у питањима које су имали у упитницима, која су била фокусирана на једну или другу област.

Испитаници су слично проценили обуке ВМ и ОМУП, које су се свиделе скоро свим испитаницима (96.7% медијатора и 94.4% парламентарца). Они сматрају да то што су научили на обуци је корисно (95.6% медијатора и 94.4% парламентарца). Многе испитанике су ученици питали како да се едукују за медијаторе (59.9%) и парламентарце (54.9%).

У обе групе су ученици после тренинга преузели неке акције у циљу имплементације свога знања (99.5% медијатора и 100.0% парламентарца). Скоро сви су 3 и више пута употребили своје знање стечено у обуци у оквиру конкретних активности (91.2% медијатора и 95.1% парламентарца).

Чланови ученичког парламента су се чешће ангажовали у другим активностима, од вршњачких медијатора. Више парламентарца је завршило обуку за *вршњачку медијацију* (36.8%) него што је медијатора завршило обуку за ученички парламент (24.7%). И обуку за вршњачку едукацију је завршило више парламентарца (34.7%) него медијатора (28.0%). Парламентарци се и чешће учлањују у омладински клуб захваљујући парламенту (12.5%) него вршњачки медијатори захваљујући медијацији (7.1%). Наведене разлике су вероватно последица чешћег контакта са другим активностима и пројектима парламентарца него медијатора.

И у промотивним активностима су се ангажовали чешће парламентарци од медијатора (86.8% наспрам 75.8%). Ипак, најпопуларнији начини презентације су били исти у обе групе: презентације у одељењима и припрема зидних новина. И наставници су чешће тражили од парламентарца него од медијатора да прикажу своје активности (61.1% наспрам 47.3%). Парламентарци су се више ангажовали у заједничким акцијама са другим школама и организацијама (55.6% парламентарца насупрот 30.2% медијатора) и у припремама извештаја о активностима (50.0% парламентарца насупрот 26.4% медијатора). Ове разлике су очекиване, с обзиром на то да је формирање ученичког парламента обавезно у средњим школама, да је мандат парламента сарадња са другим актерима и представљање школе и да су парламентарци средњих школа у обавези да подносе извештаје о активностима руководству школе, што није случај са медијаторима. Ипак, обе групе су ретко презентовали своја активности на наставничком или одељењском већу (11.8% парламентарца и 9.3% медијатора).

Такође, обе групе су ретко учествовале у изради школских павилника и докумената (16.7% парламентарца и 14.3% медијатора). Учешће медијатора у овој активности може бити и одраз чланства једне трећине испитаника у УП.

Код самопроцене, обе групе су високо процениле спремност да прихвате различитости (преко 90% испитаника). Такође, обе групе сматрају да боље разумеју потребе других него пре Програма (85.2% медијатора и 84.7% парламентарца). Показују се и разлике. Медијатори се чешће од парламентарца осећају способније него пре (89.6% наспрам 75.0%). Овај резултат се може протумачити тиме што се кроз медијацију развијају вештине превазилажења конфликта које су често потребне у свакодневној комуникацији, па њихова примена повећава осећај социјалне компетенце испитаника. Медијатори чешће од парламентарца сматрају да увиђају више могућих решења проблема него пре (85.7.6% медијатора наспрам 72.0% парламентарца) и да успевају да помогну другима (76.4% медијатора наспрам 59.0% парламентарца). Медијатори такође чешће од парламентарца процењују да мање намећу свој став у расправама (47.8% наспрам 35.4%). То је очекивано с обзиром да обука за медијацију као и примена медијације подразумевају ненаметање свог става, док обука за парламент и активности парламента фаворизују истицање

свог става у расправама. Очекивана је и тенденција парламентарца да процењују свој активизам већим него што то процењују медијатори.

Поређење је показало да су добијене сличности и разлике очекиване, у складу са сличностима и разликама програма у којима су испитаници ангажовани, као и са резултатима анкете међу институцијама. Оба програма (ВМ и УП) су се показала веома примерена потребама и активностима ученика адолесцентног узраста.

5. УТИЦАЈ ПРОГРАМА НА ПРОСВЕТНЕ РАДНИКЕ

5.1. Вршњачка медијација

Обука за вршњачку медијацију

Обука за вршњачку медијацију се свидела свим испитаницима, који сматрају да је то што су научили на обуци корисно. Наставници су питали 66.7% испитаника како да се едукују за медијатора, што потврђује популарност едукације.

Активности медијатора

Скоро половина просветних радника који су завршили обуку за вршњачку медијацију је била ангажована и око ученичког парламента (Табела 27). Од тога, већина је је завршила и обуку ОМУП, а више од четвртине њих је било задужено за УП, што је у складу са праксом у школама да се исти људи задужују и за ВМ и за УП, најчешће педагози и психолози.

Табела 27: Ангажовање просветних радника - медијатора у ученичком парламенту

СТАВКА	% позитивних одговора
Завршили обуку за ученички парламент	41.0
Задужени за рад ученичког парламента у својој школи	29.2
<i>Барем један потврдан одговор</i>	45.8

Табела 28: Активности испитаника везане за рад вршњачких медијатора

СТАВКА	% позитивних одговора
Чланство у медијаторском тиму	87.5
Задужени за развој медијације у школи	79.2
Акције медијатора у школи	70.8
Медијаторски састанци	70.8
Едукација ученика о медијацији	70.8
Едукација колега о медијацији	62.5
Медијације у школи/дому ученика	62.5
Презентација активности медијатора на наставничком/одељењском већу	62.5
Презентација медијаторских активности у одељењу	62.5
Припрема/извођење радионица о медијацији у одељењу	50.0
Припрема извештаја са медијаторских активности	50.0
Припрема зидних новина о медијацији	45.8
Вођење тима медијатора у школи	41.7
Припрема лифлета и постера о медијацији	41.7
Презентација активности медијатора у медијима	41.7
Вођење евиденције медијација које су урадили	37.5
Заједничке акције медијатора са другим школама и организацијама	37.5
Презентација активности медијатора на састанку са родитељима	37.5
Презентација активности медијатора пред целом школом	37.5
Презентација активности медијатора у другим школама или организацијама	37.5
Заступање медијације на састанку школског одбора	37.5
Вођење евиденције медијаторских активности	33.3
Припрема прилога о активностима медијатора у школском часопису	25.0
Припрема прилога о активностима медијатора на web site	12.5
<i>Барем један потврђан одговор</i>	87.5

После обуке за *вршњачку медијацију* је 95.8% просветних радника преузело неке акције у циљу имплементације свога знања (Табела 28). Те активности су најчешће биле чланство у медијаторском тиму у школи и учествовање на медијаторским састанцима. Њих 83.3% је 3 и више пута употребило своје знање о медијацији у оквиру конкретних медијаторских активности.

62.5% просветних радника је реализовало укупно 364 *вршњачке медијације*, просечно 26.00 по особи (Табела 29). Испуњење договора су пратили код 21.4% медијација, што је знатно ређе него код ученика медијатора. Попунили су протокол за 24.7% медијација.

Остале активности у којима се ангажовала већина просветних радника су биле развој медијације у школи, акције медијатора у школи, медијаторски састанци и едукација ученика и колега о медијацији (Табела 28).

Многи су се ангажовали у презентацијама и промоцијама медијације (Табела 28). У барем једној активности презентације и промоције се ангажовало 79.2% просветних радника, најчешће у презентацијама медијације на наставничком или одељењском већу и у одељењу, као и у припреми зидних новина, лифлета и постера о медијацији. И наставници су од 54.2% испитаника тражили да прикажу рад медијатора.

Самопроцена социјалне компетенце

Испитаници су попуњавали упитник самопроцене социјалне компетенце које се развијају и подстичу током обуке и примене ВМ (Табела 29).

Табела 29: Самоопис социјалне компетенце просветних радника

ТВРДЊА	М	% позитивних одговора
АКТИВИЗАМ		
Активнији/ја сам у школи него што сам био/ла пре обуке за ВМ.	3.92	70.8
Активнији/ја сам у решавању конфликта него пре обуке за ВМ.	4.25	70.8
Активнији/на сам учесник школских акција него пре обуке.	4.25	70.8
Више утичем на друге људе него пре обуке за ВМ.	3.92	62.5
СОЦИЈАЛНЕ ВЕШТИНЕ		
Толеранција		
Спремнији/ја сам да прихватим различитости него пре обуке за ВМ.	4.21	75.0
Ређе улазим у сукобе него пре обуке за ВМ.	4.67	70.8
Емпатија/децентрација		
Често користим вештине пажљивог слушања.	4.63	100.0
Боље препознајем потребе других него пре обуке за ВМ.	4.29	91.7
Способнији/ја сам да видим ствари из угла друге особе него пре обуке за ВМ.	4.54	87.5
Чешће успевам да разумем другу страну са којом сам ја у сукобу него пре обуке за ВМ.	4.92	87.5
Вештине решавања проблема		
Чешће успевам да стране у сукобу усмерим према проналажењу заједничког интереса него пре обуке за ВМ	4.88	91.7
Увиђам више могућих решења сукоба него пре учешћа у медијацији.	5.08	91.7
Чешће успевам да останем неутралан/на у сукобима и расправама других особа него пре обуке за ВМ.	4.25	79.2
Мање намећем свој став у расправама него пре обуке за ВМ.	3.96	66.7
Ученици ми се чешће обраћају за помоћ када имају сукоб него пре обуке за ВМ.	4.50	62.5
Негативна тврдња		
Повученији/ја сам него што сам био/ла пре обуке за ВМ.	1.88	12.5

Обука за *вршњачку медијацију* је довела до повећаног **активизма** код 70.8% испитаника.

Социјалне вештине су обухватале толеранцију, емпатију/децентрацију и вештине решавања проблема. 75.0% просветних радника је сматрало да су **толерантнији** - спремнији да прихвате различитости него пре обуке за ВМ, а нешто мање је сматрало да ређе улазе у сукобе са другим људима. Најчешће су проценили да су унапредили вештине **емпатије тј. децентрације**. Сви су сматрали да често користе вештине пажљивог слушања, скоро сви да боље препознају потребе других, а 85.7% њих да су способнији да виде ствари из угла друге особе и да разумеју другу страну са којом су у сукобу, него пре обуке. Већина је сматрала да су унапредили **вештине решавања проблема**, а чак 91.7% њих да су унапредили способност усмеравања страна у сукобу према проналажењу заједничког интереса и способност увиђања више могућих решења сукоба. 62.5% просветних радника сматра да им се ученици чешће обраћају за помоћ када имају сукоб него пре обуке за ВМ.

Негативна тврдња у упитнику је имала очекивани ниски резултат, што иде у прилог валидности одговора испитаника.

5.2. Ученички парламент

Обука за ученички парламент

Обука ОМУП се свидела скоро 95.7% испитаника, који сматрају да је то што су научили на обуци корисно. Ипак, за ове едукације су се слабо интересовали наставници, који су питали тек 17.4% испитаника како да се едукују за ученички парламент.

Активности просветних радника у ученичком парламенту

Скоро трећина просветних радника (30.4%) који су завршили обуку за ученички парламент су ангажовани и у *вршњачкој медијацији* и завршили су и обуку за *вршњачку медијацију* (Табела 30). Једна петина је задужена за развој медијације у школи и ангажовани су као медијатори. Тумачење овог налаза је слично као и код упитника НВМ1.

У неким активностима везаним за ученички парламент је учествовало преко две трећине просветних радника (Табела 31).

Те активности су најчешће биле учествовање у акцијама УП у школи. Мање их је и уписало у упитник број акција у којима је учествовало (Табела 32). Просветни радници су регистровани да су учествовали у 36 акција УП, просечно 5.14 по раднику. Од тога су они организовали 47.2% акција. Њих 52.2% је 3 и више пута употребило своје знање о парламенту у оквиру конкретних активности ученичког парламента.

Табела 30: Ангажовање просветних радника у вршњачкој медијацији

ТВРДЊА	% позитивних одговора
Завршио/ла сам обуку за вршњачку медијацију.	30.4
Задужен/на сам за развој медијације у својој школи.	21.7
Ангажован/на сам као медијатор у својој школи.	21.7
<i>Барем један потврдан одговор</i>	30.4

Табела 31: Активности испитаника везане за рад ученичког парламента

СТАВКА	% позитивних одговора
Акције ученичког парламента у школи	52.5
Састанци ученичког парламента	39.1
Израда школских правилника и докумената	30.4
Припрема/извођење радионица о парламенту у одељењу	30.4
Едукација ученика о парламенту	30.4
Задуженост за развој ученичког парламента у својој школи.	26.1
Координатор сам ученичког парламента у својој школи.	26.1
Заједничке акције парламента са другим школама и организацијама	26.1
Презентација активности парламента у одељењу	26.1
Припрема извештаја о активностима ученичког парламента	21.7
Вођење евиденције о активности ученичког парламента	21.7
Едукација колега о парламенту	21.7
Презентација парламента на наставничком/одељењском већу	21.7
Припрема прилога о парламенту у школском часопису	21.7
Припрема лифлета и постера парламента	17.4
Припрема зидних новина о парламенту	17.4
Презентација парламента на састанку са родитељима	17.4
Презентација рада парламента у другим школама или организацијама	17.4
Презентација рада парламента на медијима	13.0
Заступање ученичког парламента на састанку колског одбора	13.0
Презентација парламента пред целом школом	13.0
Припрема прилога о парламенту на web site	8.7
<i>Барем један потврђан одговор</i>	69.6

Табела 32: Учешће испитаника у акцијама ученичког парламента

СТАВКА	Сума	Просек ⁹	% позитивних одговора
Број акција парламента у којима су учествовали.	36	5.14	30.4
Број акција парламента које су организовали.	17	2.43	30.4

Друге активности у којима су се најчешће ангажовали просветни радници су биле: учешће на састанцима УП, израда школских правилника и докумената, припрема или извођење радионица о УП у одељењу и едукација ученика о УП. У барем једној активности презентације и промоције се ангажовало 39.1% анкетираних. Наставници су тражили од 17.4% њих да прикажу рад УП.

Учешће просветних радника који су завршили обуку ОМУП у раду УП је далеко мање него учешће ученика који су завршили исту едукацију. Ангажовање просветних радника у УП је више било усмерено ка организационој подршци, него у учешћу у конкретним активностима. Овај резултат је у складу са мандатом ученичког парламента који је намењен пре свега ученицима.

Самопроцена социјалне компетенце

Испитаници су попуњавали упитник самопроцене социјалне компетенце које се развијају и подстичу током обуке ОМУП и кроз примену стечених знања и вештина. Резултати су приказани у Табели 33.

Активизам. Обука ОМУП је довела до повећаног **активизма** код око скоро три четвртине испитаника, који имају више идеја о добрим акцијама и способнији су да се боре за оно у шта верују него пре обуке. Више од две трећине их је сматрало да чешће успева да подстакне ученике на акцију него пре обуке за ученички парламент

⁹ Израчунат само за испитанике који су учествовали у акцијама ученичког парламента.

Табела 33: Самоопис социјалне компетенце просветних радника

ТВРДЊА	М	% позитивних одговора
АКТИВИЗАМ		
Више се борим за оно у шта верујем него пре обуке за ученички парламент.	3.74	73.9
Имам више идеја о добрим акцијама него пре обуке за ученички парламент.	4.09	73.9
Чешће успевам да подстакнем ученике на акцију него пре обуке за ученички парламент.	3.74	69.6
Активнији/ја сам учесник школских акција него пре обуке за ученички парламент.	3.48	56.5
Активнији/ја сам у решавању школских проблема него пре обуке за ученички парламент.	3.65	52.2
Више утичем на друге људе него пре обуке за ученички парламент.	3.52	52.2
Активнији/ја сам у школи што сам био/ла него пре обуке за ученички парламент.	3.65	47.8
Умем боље да задобијем друге ученике и наставнике за праву ствар него пре обуке за ученички парламент.	3.48	43.5
СОЦИЈАЛНЕ ВЕШТИНЕ		
Толеранција		
Лакше прихватам да други могу да имају мишљење супротно мом него пре обуке за ученички парламент.	3.78	69.6
Спремнији/ја сам да прихватим различитости него пре обуке за ученички парламент.	3.65	65.2
Емпатија/децентрација		
Боље разумем потребе ученика него пре обуке за ученички парламент.	4.35	91.3
Способнији/ја сам да видим ствари из угла друге особе него пре обуке за ученички парламент.	4.04	82.6
Вештине решавања проблема		
Увиђам више могућих решења проблема него пре обуке за ученички парламент.	4.13	91.3
Чешће успевам да помогнем ученицима који имају проблеме у школи него пре обуке за ученички парламент.	3.91	65.2
Мање намећем свој став у расправама него пре обуке за ученички парламент.	3.17	47.8
Негативна тврдња		
Повученији/ја сам него што сам био/ла пре обуке за ученички парламент.	1.04	0.0

Социјалне вештине. У оквиру процене емпатије/децентрације, велика већина испитаника је сматрала да боље разуме потребе ученика и да је способнија да види ствари из угла друге особе него пре обуке. Такође, велика већина је сматрала да увиђа више могућих решења проблема него пре обуке, док су две трећине њих проценили да су после обуке чешће успевали да помогну ученицима који имају проблеме. Две трећине њих је сматрало да су толерантнији него пре обуке, тј. да лакше прихватају да други имају супротно мишљење и да су спремнији да прихвате различитости.

Негативна тврдња у упитнику је дала очекивани ниски резултат, што иде у прилог валидности одговора.

5.3. Поређење резултата две групе просветних радника

Анализа сличности и разлика између ове две групе је заснована на истим аргументима као и за анкетиране ученике. И овде се узорци преклапају - 41.7% „медијатора“ је завршило обуку за ученички парламент, док је 30.4% „парламентараца“ завршило обуку за *вршњачку медијацију*, па и одговори испитаника на тврдње могу бити „обојени“ утицајима обе обуке.

И овде су испитаници слично проценили обуку ВМ и ОМУП, која се свидела такоређи свим испитаницима у обе групе (100.0% „медијатора“ и 95.7% „парламентараца“). Ипак, далеко више колега се занимало за обуку за медијацију (66.7%) него за парламент (17.4%).

Просветни радници који су завршили обуку за *вршњачку медијацију* су били далеко ангажованији у примени свог знања него просветни радници који су завршили обуку ОМУП. После обуке 95.8% „медијатора“ је преузело неке акције у циљу имплементације свога знања, наспрам 69.9% „парламентараца“. Три и више пута је употребило знање и вештине стечене у обуци у оквиру конкретних активности, 83.3% „медијатора“ наспрам 52.2% „парламентараца“. И у промотивним активностима се ангажовало више „медијатора“ него „парламентараца“ (79.2% наспрам 39.1%). И колеге су се чешће интересовале за рад ВМ (54.2%) него УП (17.4%).

Приликом самопроцене, обе групе су најчешће виделе допринос обука у развоју способности емпатије/децентрације и вештине увиђања више могућих решења проблема. Обе групе налазе и да је обука повећала њихов активизам. Постоје и различитости. „Медијатори“ су чешће од „парламентараца“ сматрали да су спремнији да прихвате различитости него пре обуке (75.0% наспрам 65.2%). Они су такође проценили да више утичу на друге људе (62.5%) него што су то проценили „парламентарци“ (52.2%).

Поређење две групе просветних радника сугерише да су оба програма довела до повећања активизма и социјалне компетенце учесника, али и да је програм *вршњачке медијације* примеренији потребама и позицији просветних радника, од програма ОМУП. Закључци су донесени на релативно малом узорку, па су потребна даља истраживања за њихово утврђивање.

6. АНАЛИЗА ФАКТОРА УСПЕШНОСТИ ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ ПРОЈЕКТА

6.1. Обука за вршњачку медијацију

Све посећене школе су имале обуку ученика и просветних радника за *вршњачку медијацију*. Број просветних радника који су обухваћени обуком за ВМ је у већини школа био сличан. Показало се да је повољно за програм да обуку заврши руководилац установе, педагошко психолошка служба и барем неколико искрено заинтересованих наставника. Иако су носиоци програма, у школама које су ушле у узорак, били пре свега педагози (само у једној установи се и психолог активно укључио), подршка колега у активностима и иницијативама ВМ је значајна за квалитет програма, за шта је предуслов њихова едукација.

Квалитет имплементације није толико зависио од броја полазника, већ од активности које су уследиле после обуке, пре свега квалитета подршке ученицима да примене научена знања и вештине.

Време одржавања обуке за ученике се показало врло значајним. Школска година у којој је реализована едукација и разред у који иду полазници су одређивали број ученика у школи који су тренутно едуковани за медијацију. У свим школама је спроведена обука у последње две школске године, и по правилу је обухватала шесте и седме разреде основне, и друге и треће разреде средње школе, тако да су све школе у време посете имале обучене ученике за ВМ. Месец одржавања обуке је утицао на активности медијатора после ње. У школама које су имале обуку за ученике у мају 2008. године координатори за ВМ нису могли да подрже активности. Подршка активностима ВМ је у овим школама почела тек у октобру, пет месеци после обуке (одлагана је прво због краја школске године, а затим због великог броја обавеза који је педагог имао у септембру месецу). Ученицима је обука била интересантна, корисна и применљива у школи, па је овакво одлагање довело до осећања занемарености, па чак и исфрустрираности. Са друге стране, ученици који су примењивали своје знање су били поносни на свој положај медијатора и медијаторске активности. Ипак, у једној школи која је имала ову „касну обуку“, укључивање медијатора у

друге пријатне активности је довело до задовољства положајем медијатора без обзира на то што своје медијаторско знање нису примењивали.

Највећи изазов у свим посећеним школама је била редовна едукација ученика за ВМ, која би, да би се пројекат одржао, требало да се одржава сваке две године због смене ученика. Уколико су координатори у школама тренери за ВМ, ово је лакше спровести, мада представља додатни захтев јер су често већ преоптерећени захтевима Министарства просвете. Уколико се ради о координаторима који немају статус тренера, материјална средства која су потребна да се издвоје за обуку могу бити значајна препрека одржању програма.

Препоруке

Да би се одржао пројекат ВМ живим у установама, едукација ученика за ВМ треба да се одржава сваке две године. Било би идеално да обухвата ученике 6 - 8. разреда ОШ и свих разреда средње школе, осим завршног разреда уколико се обука одржава у другом полугодишту. За квалитет имплементације ВМ значајно је да се активности медијатора организују што пре после обуке. У том циљу, потребно је организовати обуку за ученике најкасније до марта текуће школске године. Уколико другачије није могуће, онда је корисно да се ученици који су завршили обуку на неки начин уваже и стимулишу да би се одржала њихова мотивација до погоднијих околности.

Обука за просветне раднике је веома значајна за правилну подршку рада ВМ. Пожељно је да, осим педагога и психолога, и директор и најмање пет искрено заинтересованих наставника заврше ову обуку.

6.2. Обука за ученички парламент

Обука ученика за ученички парламент ОМУП је спроведена у свим посећеним школама, осим Алексиначке гимназије, док је за наставнике спроведена у три школе. Број просветних радника који су прошли едукацију ОМУП позитивно утиче на квалитет рада УП, јер повећава разумевање наставничког колектива улоге, значаја и потенцијала УП у школи. Посебно је повољно да обуку заврши руководица установе.

Учесници ове обуке су по правилу били ученици који су већ чланови УП, који одмах могу да примене своје знање у раду УП, овде није толико круцијално време одржавања обуке као за ВМ. Ипак је најкорисније да се обука одржи почетком школске године, да би ученици који су је завршили могли да примене своја знања што дуже током њиховог мандата у УП, пошто се чланови УП бирају сваке школске године. Задовољство ученика учешћем у УП много више зависи од квалитета парламента, него од саме обуке за УП. Уколико је парламент заснован на демократским принципима, нема притисака са стране нити фаворизовања појединих ученика, постоји тимски рад у УП а акције су релевантне и бројне, ученици су задовољни. Свакако да ОМУП едукује учеснике како да постигну наведено. Интересантно је да се знање и вештине стечене на обуци ОМУП много лакше преносе на вршњаке који су укључени у УП, него што је то случај са ВМ. У једној установи ученици чланови УП, који је пар година раније подигао висок квалитет рада захваљујући обуци ученика и просветних радника, преузели су начин рада од својих старијих вршњака тако да настављају традицију квалитетних активности УП иако нису сами прошли обуку. За квалитет трансфера овог знања и вештина веома је значајно и да млади који пролазе обуку за УП имају висок социјални статус и добар утицај међу вршњацима. Ипак, идеално је да се организује редовна обука, сваке две – три године, јер трансфер знања годинама бледи, тако да после три-четири има значајно слабији ефекат.

И овде су изазови редовне обуке ученика слични као и за *вршњачку медијацију*, са тим што се руководство школа пре одлучују за финансирање обуке за УП због законских регулатива.

Препоруке

Оптимално би било да се обука ученика за УП врши почетком школске године, сваке две–три године. Селекција за обуку ученика треба да се заснива на предлозима самих чланова УП да би најпопуларнији и најутицајнији ученици могли даље да преносе знања и вештине стечене обуком.

Обука просветних радника је веома значајна за квалитетну подршку раду УП. Пожељно је да, осим педагога и психолога, и директор и наставници заврше ову обуку, оптимално 15-20 наставника.

6.3. Карактеристике установе

Имплементација програма је захтевала креативност и флексибилност координатора ВМ и УП у складу са околностима и могућностима установе. Ове специфичности су обухватале:

- **тип установе:** школа или дом ученика; основна школа, занатска школа, средња школа, гимназија итд.;
- **позицију у систему школства:** захтеви и регулативе Министарства просвете у односу на тип установе, обезбеђена средства за одржавање школе и ваннаставне активности од стране Министарства просвете и локалне заједнице, атрактивност установе за ученике и родитеље (садржај и квалитет наставе, физички услови, састав ученика) итд.;
- **просторну позицију:** величина места у којем се налази, позиција у односу на центар места, безбедност окружења, могући негативни утицаји (нарко-дилери, криминал) итд.;
- **величину и организацију установе:** број ученика, број одељења, постојање посебних или истурених одељења итд.;
- **физичке услове у установи:** простор по ученику, осветљење, грејање, опрема учионица, кабинета, спаваоница, наставна средства итд.;
- **састав ученика:** школовање и економски статус родитеља, њихов однос према образовању и васпитању деце, припадност мањинама, место становања (село - град), полна заступљеност, особине ученика (надареност, активизам, проблеми понашања, развојни проблеми) итд.
- **квалитет образовно-васпитног рада:** квалитет наставе, начин преношења знања, посвећеност професора/васпитача, брига о васпитању ученика, доступност других садржаја у установи (секције, пројекти), подршка ваннаставним активностима итд.;
- **атмосферу установе:** квалитет комуникације између запослених, између ученика и наставника/васпитача, и између самих ученика;

- **умреженост установе:** повезивање са другим установама, локалном заједницом, другим местима;
- **дисциплину у установи:** постојање, квалитет и значај правила, начин њиховог спровођења (дисциплински преступи, дисциплинске мере) и сл.;
- **постојање и садржај других пројеката у установи:** недостатак или презаступљеност, комплементарност или некомпатибилност са пројектом GTZ CTYE итд.;
- **ресурсе које установа може да обезбеди за реализацију програма ВМ и ОМУП:** људски ресурси, финансијска подршка, материјал, опрема, простор, школски/домски часопис, web site, итд.;
- **планове за даљи развој:** установе, и локалне заједнице, Министарства просвете итд.

Препорука

Корисно је да се ова разноврсност испрати кроз прилагођавање имплементације пројекта различитим потребама и могућностима имплементатора у установама. Исти резултат може бити показатељ успеха у једној средини, а неуспеха у другој. И стратегија, средства и начини промовисања пројекта би требало да буду прилагођени различитим циљним групама у складу са наведеним различитостима (основне vs. средње школе; класичне vs. занатске средње школе; установе са проблемима понашања ученика vs. установе са развијеном културом понашања, итд.).

6.4. Директор установе

Карактеристике и позиција директора установе и његов/њен однос према Пројекту су круцијални за имплементацију програма. Посебно су значајни:

- **изазови** са којима се среће у свом професионалном раду: у односу на Министарство просвете (захтеви и регулативе, значај које оно даје установи, средства), локалну заједницу и саму установу;

- **социјални односи:** статус у колективу, у локалној заједници и МП, однос са особама које промовишу Пројекат (уважавање, поверење, статус) и сл.;
- **разумевање** циљева и потенцијала програма ВМ и ОМУП;
- **значај који даје ВМ-у и УП-у** у односу на: лични статус, статус установе у локалној заједници и у МП, колектив запослених, квалитет образовања и васпитања ученика, атмосферу у установи, решавање текућих проблема и сл.;
- **личне особине:** професионална компетентност, отвореност за промене, способност набављања потребних средстава, динамичност у спровођењу нових идеја и сл.;
- **организациона и материјална подршка** коју омогућава за имплементацију пројекта: кадрови и средства за пројекат, награђивање постигнућа медијатора и парламентарца и сл.

Препорука

Укључивање директора у обуку је веома корисно. Изузетно је значајно да се директор упозна са добитима Пројекта: релевантна, кратка, ефикасна и интересантна обука; васпитавање деце у духу сарадње, слоге, одговорности и активизма; ефикасније задовољавање потреба и права ученика; развијање капацитета и ученика и просветних радника да се носе са сукобима и проблемима; омогућавање ефикасне реакције на проблеме понашања ученика која укључује одговорност свих актера; побољшавање комуникације и међу ученицима, и између ученика и наставног особља, и побољшавање атмосфере у школи. Није на одмет истаћи да је Пројекат у складу са интернационалним регулативама и европским трендовима, и да се кроз њега повезују млади са другим земљама и културама.

6.5. Координатор програма у установи

Сви координатори програма ВМ и ОМУП у посећеним школама су били педагози, што је у складу са резултатима анкете у установама. Показује се да одлазак координатора програма из установе значи престанак пројекта, уколико координатор није тесно сарађивао са колегама и обезбедио подршку колеги који преузима координацију пројекта.

Карактеристике и позиција координатора програма

Карактеристике и позиција координатора програма су од централног значаја за успех имплементације. Посебно су значајни:

- **изазови** са којима се среће у свом професионалном раду: повећани захтеви и честе промене регулатива од стране МП, оптерећеност различитим обавезама, незадовољство и неусклађени односи у колективу, проблеми ученика, недовољна сарадња са родитељима итд.
- **статус запошљавања**: запослен на одређено или за стално, радно искуство итд.
- **социјални односи у колективу** и у локалној заједници: уважавање, поверење, поштовање, пријатељства, укљученост колега у имплементацију пројекта и сл.;
- **укључивање програма ВМ и ОМУП у документа и регулативу установе**, како у смислу препознавања и уважавања њихове улоге у систему установе у оквиру ШРП, ГПРШ, школских правилника итд., тако и у смислу уважавања ангажовања ученика у програмима кроз обезбеђивање награда;
- **подршка** коју добијају од тренера и руководиоца пројекта GTZ СТУЕ: квалитет и квантитет подршке, однос са особама које руководе пројектом итд.;
- **усклађеност** захтева програма ВМ и ОМУП са **активностима координатора у другим** пројектима и ван установе;
- **посвећеност** имплементацији пројекта;
- **личне особине**: професионална компетентност и етика, социјалне вештине (способност утицаја, обезбеђивања подршке, мотивисања других, вештине решавања проблема), организационе способности, динамичност у спровођењу идеја итд.

Мотивација координатора програма

За квалитет имплементације програма ВМ и ОМУП је посебно значајна мотивација координатора програма за њихову примену. Усклађеност циљева, потенцијала и захтева програма ВМ и ОМУП

са личним карактеристикама и мотивима је од централног значаја. Успех пројекта GTZ CTYE се може објаснити и тиме што је он омогућио развијање професионалних компетенци педагога за примену релевантних, ефикасних и модерних програма за васпитавање ученика, који су у складу са њиховим мандатом у установи. Он је такође омогућио повезивање и размену са колегама, и подстицање личног раста и развоја.

Изазови

Изазови имплементације програма са којима су се координатори сусретали су: недостатак времена за обуку и за имплементацију програма, недостатак јасних инструкција и подршке за имплементацију програма, ограничени ресурси установе, мотивисање колектива за пружање подршке програмима, прилагођавање програма околностима у установи, манипулације ученичким парламентом од стране других актера због његове улоге у школи, обезбеђивање квалитетне супервизије имплементације програма.

Препоруке

Корисно би било да се јасно дефинишу начини и процедуре извештавања о пројектним активностима, прилагођене ограниченом времену које координатор има за реализацију програма. Значајно је и уважавање напора координатора од стране руководства и колега у установи и схватање специфичног контекста у коме ради.

Потребно је да координатор има барем још једну особу у колективу која је активно укључена у програме и која може да заузме његово/њено место уколико због неких околности не може да извршава ове обавезе.

6.6. Документација програма

Школски развојни план (ШРП) и годишњи програм рада школе (ГПРШ) су у свим посећеним установама укључивали ученички парламент и *вршњачку медијацију*, изузев ШРП једне установе у којој је укључивање ВМ било у поступку (тренинг за ВМ је био почетком 2008). Варијације у садржајима који су приказани у ШРП и ГПРШ су биле значајне, од неколико уопштених реченица, до разрађеног и врло интересантног прегледа циљева, метода и очекиваних

резултата. Што се тиче друге школске документације и документације активности у оквиру програма ВМ и ОМУП, установе су се разликовале по њиховој количини и врсти, као и по уређености архивирања, од раштрканих докумената и забелешки са састанака, до врло уредне, систематизоване и обимне документације активности уз разрађене форме извештавања. Ове разлике су биле последица претходно наведених карактеристика и позиција установе, директора и координатора програма у установи.

Добра документација програма је повезана са квалитетом њихове имплементације. Она организује и документује акције, даје на значају активностима ученика, указује на научене акције, што даље мотивише ученике и просветне раднике.

Препорука

Потребно је дефинисати минималне стандарде у овој области, како начина укључивања пројеката ВМ и ОМУП у школске документе, тако и процедура и форми вођења документације о имплементацији програма ВМ и ОМУП. Стандарди треба да буду комуникативни и прегледни, форме једноставне за примену, а процедуре економичне и јасне.

6.7. Ученици

Селекција ученика за обуку

Утицај пројекта на ученике почиње од селекције за учешће у обуци. Селекција за ВМ показује велика варирања у дефиницији групе у којој се врши, која може бити: УП; чланови сличних програма, ученици са добрим социјалним статусом, ученици са добрим успехом, чак и ученици са проблемима понашања, или комбинација. Избор обично прави педагог у сарадњи са директором, али начин прикупљања предлога за избор такође варира: гласањем ученика на предлог ученика (УП, одељењске заједнице), личним интересовањем ученика, предлогом разредног старешине, директора, психолошко–педагошке службе или других наставника, или (најчешће) комбинацијом. У поступак избора може бити укључено наставничко веће и родитељи ученика. Инструкције за поступак селекције могу бити усмено или писмено пренесене, пре поступка селекције може бити презентација ВМ, али и не мора (некад се каже само пар реченица пре гласања), гласање може бити јавно или тајно, итд.

Већи успех показују пројекти у којима свако одељење има своје вршњачке медијаторе, и то најмање два, јер се тако поспешује укључење медијатора у конфликтне процесе који се најчешће одигравају у одељењу, као и поверење страна у сукобу у медијаторе. Селекција заснована на предлогу ученика у одељењским заједницама је добар приступ, јер се тако бирају ученици који имају добар социјални статус, што погодује примени медијације. Показало се корисно и да се у групу за обуку укључи и понеки ученик са повећаним нивоом конфликта, да би кроз обуку научио вештине њиховог контруктивног решавања. Добра пракса је и давање писмених инструкција разредним старешинама за поступак избора, чиме се појашњава процес. Укључивање родитеља оснажује укључивање ученика у ВМ.

У процесу селекције за ОМУП циљна група су скоро увек били чланови УП, што је и логично. Избор међу члановима УП је био углавном заснован на интересовању ученика, или на предлозима и гласању чланова УП. Координатор програма је некад постављао и услов да немају негативне оцене. Већи успех су показали пројекти у којима ученици који су прошли обуку имају добар социјални статус и/или се издвајају као лидери.

Препорука

Корисно би било дати имплементаторима препоруке за поступак селекције за обуку за ВМ у писменој форми. Они опет треба да дефинишу критеријуме селекције онима који дају предлоге, као и родитељима, и да обезбеде сагласност родитеља за евентуално учешће ученика у програму. Поступак селекције треба да буде транспарентан, да се заснива на демократском одлучивању у одељењским заједницама, обавезно након презентације ВМ (циљева, поступка, добробити), уз неколико изузетака. Деца која су „негативне вође“, тј. која утицај над другом децом постижу манипулацијом и агресијом, не би требало да буду укључена и ако их је одељење предложило. Са друге стране, могла би да се укључе веома заинтересована деца са нижим социјалним статусом. И ученици који су чешће у конфликтима могу да имају бенефит од обуке, али они би требало да буду мањина у групи за обуку. Може да се размисли о примени елемената обуке за ВМ у едукацији деце и младих са проблемима понашања, или о припреми пакета обуке у вештинама решавања сукоба намењен овој деци, а који би укључио вештине потребне за медијацију без наглашавања улоге медијатора.

Селекција за обуку ОМУП треба да буде заснована на демократском избору међу члановима УП, уз уважавање њихових потреба и интересовања. Могуће је укључити и неког ученика који није у УП, али има посебно интересовање за обуку. Веома је важно да се пре поступка гласања презентује и члановима УП садржај, трајање и динамика обуке. И овде је корисно дати писмене препоруке имплементаторима за поступак селекције за обуку.

Мотивација ученика

Мотиви ученика за укључивање у програм ВМ су били: да се баве нечим интересантним, да науче нешто ново и корисно, да „раде на себи“, да буду добри другови, да решавају проблеме и помогну другима, да буде мање насиља и да допринесу школи. Разлози ученика да се укључе у УП су били: да представљају школу, да се њихово мишљење чује, да школа буде боља и лепша, да нешто ураде и да постигну промене на боље.

Ученике за имплементацију програма у пракси мотивише могућност да примене знање и вештине стечене у обуци. Медијатори су мотивисани да раде медијације, које сматрају да су „дивне“, а парламентарци да организују и реализују успешне и корисне акције. Однос одраслих, пажња, уважавање и похвале су им такође веома важни, као и сарадња са другим програмима и установама.

Активности ученика

Активности како медијатора, тако и парламентарца су тесно повезане са подршком коју добијају од установе, координатора пројекта и наставника. Најчешће активности медијатора су састанци медијаторског тима, промоција ВМ, заједничке акције са другим установама и медијације. За реализацију активности је значајно да постоји простор за медијације, као и подршка просветних радника и руководства.

Квалитет активности парламентарца је такође повезан са подршком одраслих у установи, која је чешће присутна због одредаба Закона о основама система образовања и васпитања.

Карактеристике личности, лидерски стил и квалитет сарадње са просветним радницима председника и заменика председника ученичког парламента такође битно утичу на квалитет његовог рада. Њихова способност да саслушају свакога, да анимирају

ученике за укључивање у рад парламента, да организују акције у складу са потребама ученика и у сарадњи са просветним радницима, као и да кроз конкретне активности ангажују све заинтересоване ученике и подстакну њихову међусобну сарадњу и дружење су веома значајне за квалитет рада парламента.

Добити ученика

Области у којима Програм доноси највећу добробит ученицима који су активно укључени у програме су: развијање партиципације, активизма, одговорности и креативности; залагање за позитивне циљеве; развијање социјалних вештина: комуникације, толеранције, емпатије/децентрације, преговарања, решавања проблема и сукоба; повећање социјалне и личне компетенце; унапређење социјалних односа са вршњацима и одраслима; као и задовољавање социјалних потреба и проширивање социјалних искустава, како у оквиру установе (дружење са вршњацима, укључивање у друге програме), тако и ван ње (повезивање са другим програмима, установама, срединама, културама).

Показало се да је програм посебно значајан за децу из оних основних школа, које имају смањене економске и развојне могућности. Овој деци знања и вештине развијене у програмима ВМ и ОМУП отварају нове могућности позиционирања у средњој школи. Укључивање у програм ВМ је значајан и деци и младима који имају конфликте у установи, јер на овај начин уче вештине конструктивног решавања проблема, превазилазе проблеме са вршњацима и боље се уклапају у школу и вршњачку групу. Уколико су укључени у обуку за ВМ, ови ефекти повећавају, док применом медијације могу да стекну и бољи статус у вршњачкој групи и школи.

Изазови имплементације програма

Ученици медијатори највише истичу као проблем мотивацију ученика да прихвате њихово посредовање у сукобу. Решење виде у показивању ученицима да је ВМ успешан и у поступном приступу: да прво помире ученике, па тек онда да им кажу да су медијатори. Проблем медијатора је и недостатак времена за медијације, које могу да трају и до два школска часа, као и недостатак кутка за медијацију у оним школама у којима га немају.

Ученици парламентарци виде своје изазове у фаворизовању неколико чланова УП од стране просветних радника, и у бољој

организацији састанака УП, који су често у незгодно време (или касно увече, или у међусмени - што је сувише кратко па доводи до изостанака са првог часа). Решење ове ситуације виде у повећању сопствене одговорности за успех УП, и повећању активизма око ствари које желе да промене.

Препорука

Подршка ученицима непосредно после обуке је круцијална за успех пројекта. Препоручује се да се одмах после обуке одрже барем састанци МТ или УП, у циљу повезивање знања, прављење плана акције и умрежавања са вршњацима, који би дали осећање припадности доброј вршњачкој групи и важности онога што раде. Редовни састанци одржавају мотивацију ученика уколико су динамични, укључују план акције и мале задатке које ученици треба да ураде у малим групама, што их даље повезује и оснажује за акције. То би на почетку могла да буде промоција ВМ и УП по одељењима од стране ученика. Оваква промоција се показала као једноставан и добар начин промоције пројекта, уважавања ученика медијатора и развијања њихове сарадње са ученицима и наставницима. Организовање активности је следећи корак.

За имплементацију у медијацији значајно је да се дефинише систем упућивања на медијације, одвоји кутак за медијације, као и да се медијатори подрже како у њиховим настојањима да мотивишу ученике да их укључе у решавање конфликта, тако и у реализацији медијација. Јавна симулација медијације у школи може бити врло корисна, као и промоција медијације по одељењима почетком сваке школске године. Супервизија медијација на редовним састанцима медијаторског тима је веома значајна за мотивацију ученика и квалитет имплементације.

Подршка парламенту укључује подстицање тимског рада ученика и демократског поступка приликом одлучивања, као и оснаживање и подршка младима за спровођења акција.

Значајно је и да се и медијатори и парламентарци подрже у повезивању са вршњацима из других установа и средина, јер је то младима веома важно.

6.8. Резиме

Одлучујући за квалитет имплементације програма ВМ и УП су били: њихова усклађеност са ресурсима, потребама и плановима установе; карактеристике, социјална и професионална позиција и однос према Пројекту директора установе; и ентузијазам, посвећеност, компетентност, социјални статус и реалне могућности координатора програма у школи, квалитет рада руководства ученичког парламента, као и подршка коју добија од стране пројекта GTZ CTYE.

Добити које су млади имали од учешћа у програмима су биле: развијање партиципације, активизма, одговорности и креативности, залагање за позитивне циљеве, развијање социјалних вештина (комуникације, толеранције, емпатије/децентрације, преговарања, решавања проблема), повећање социјалне и личне компетенце, унапређење социјалних односа са вршњацима и одраслима, задовољавање социјалних потреба и проширивање социјалних искустава у оквиру установе (дружење са вршњацима, укључивање у друге програме) и ван ње (повезивање са другим програмима, установама, срединама).

Квалитет, континуираност и релевантност подршке коју су млади добијали од просветних радника су били кључни за ефикасну примену и даље развијање знања и вештина које су стекли током обуке. Подршка одраслих је значајно више варијала у имплементацији ВМ него УП.

Неки од изазова имплементације су били: разноликост потреба и могућности школа, ограничени ресурси установе за реализацију програма, правовремена и редовна обука ученика, недостатак времена координатора у установи за имплементацију програма, укључивање колектива у подршку програмима, недостатак јасних инструкција и подршке за имплементацију програма, прилагођавање програма околностима у установи, могуће манипулације ученичким парламентом од стране других актера због улоге УП у школама, обезбеђивање супервизије, усклађивање обавеза ученика у програму са осталим школским обавезама, као и мотивација ученика да прихвате вршњачко посредовање у сукобу.

7. ПРОЦЕНА ЕФЕКТА ПРОЈЕКТА

Приказани резултати дају основа за закључивање о успешности пројекта у односу на индикаторе успешности, индикаторе одрживости и добити које су од њега имали учесници.

7.1. Индикатори успешности пројекта

Програм обуке ВМ или ОМУП је постигао велики успех међу учесницима, како ученицима тако и просветним радницима. Анкета је показала да преко 94.4% свих анкетираних ученика и просветних радника налази да су им се ВМ и ОМУП свидела и да је то што су научили на обуци корисно. Док су обе обуке показале сличну популарност међу ученицима који нису завршили обуку, показало се да је међу просветним радницима који нису завршили обуку програм обуке за *вршњачку медијацију* популарнији од програма обуке за ученички парламент. Наиме, ученици су питали више од пола ученика укључених у програме како да се едукују за медијаторе (59.9%) и парламентарце (54.9%), док се далеко више наставника распитивало код обучених просветних радника за обуку за медијацију (66.7%) него за ОМУП (17.4%). Овај налаз сугерише да је обука за *вршњачку медијацију* примеренија њиховим потребама и позицији.

Резултати анкете међу просветним радницима који су завршили обуку за ВМ и ОМУП сугеришу да више од 85% актера употребљава модел, било кроз конкретне активности ВМ и УП или кроз квалитет комуникације са ученицима - пажљиво слушање, препознавања потреба, решења сукоба, ефикаснија помоћ ученицима. Показује се и да модел ВМ примењују чешће и ефикасније од примене модела ОМУП.

Показало се да током 2007/8. школске године **више од 75% установа преузима неке трошкове реализације програма**, али материјална стимулација координатора програма скоро увек изостаје. Програм ВМ је добио барем нека средства за рад у 75.5% установа, најчешће канцеларијски материјал, знатно ређе средства за пропагандни материјал и простор за рад медијатора. Захтев за буџет медијаторског тима је био одобрен у само 1.9% школа, и у

истом проценту установе обезбеђују надокнаду за запослене који воде медијаторски тим. Ученички парламент је добијао барем нека средства за рад у 88.9% установа, најчешће канцеларијски материјал (77.8%), средства за пропагандни материјал (63.0%) и простор за састанке (59.3%). Захтев за буџет УП је био одобрен у 14.8% школа, док се надокнада за запослене задужене за УП не обезбеђује ни у једној установи.

7.2. Индикатори одрживости пројекта

Анкета међу школама је показала да су модели трансформације конфликта и/или партиципације младих промовисани у пројекту укључени у неку форму перманентне структуре током 2007/8. школске године. годишњи програм рада школе укључује у 96.3% установа ученички парламент, а у 71.7% установа активности *вршњачке медијације*. Развојни план школе укључује ученички парламент у 70.4% установа, а *вршњачку медијацију* у 52.8% установа. Бољи статус УП је вероватно последица бољег легалног статуса УП у школском систему. Било би корисно припремити препоруке за начине интеграције оба програма, али пре свега ВМ, у школска документа.

Руководство или управа школе су током 2007/8. школске године **надгледали рад** ученичког парламента кроз захтев за редовним извештавањем у 70.4% установа, док су извештаје о активностима медијатора тражили много ређе - у 35.8% установа. Бољи статус УП је вероватно последица боље позиције УП у школском систему регулисане законским одредбама.

Током 2007/8. школске године и ВМ и УП су били веома ангажовани у промоцији програма, што је највише била заслуга координатора програма у установама. И овде се показала већа укљученост УП. У оквиру установе, промотивне активности УП су биле у 88.9%, а ВМ у 77.4% установа. У локалној заједници промотивне активности УП су биле 81.5%, а ВМ у 30.2% установа. Активности УП су биле испраћене у медијима у 63.0%, а ВМ у 41.5% установа.

Повезивање ВМ и УП са другим програмима у школи је током 2007/8. школске године регистровано код око половине анкетираних установа. Оно је углавном било резултат подршке

координатора програма и, за УП, управе школе. Медијатори су у 49.1% установа сарађивали са укупно 26 других школских пројеката, али сарадња са управом школе регистрована у само 20.8% установа, а са наставничким већем још ређе - у 13.2% установа. Сарадња ученичког парламента са другим пројектима је била израженија - у 55.6% установа је имао заједничке активности са укупно 32 друга школска пројекта. Док је са управом школе сарађивао често - у 81.5% установа, сарадња са наставничким већем је била слабија – у 37.0% установа.

Ученици су у оквиру пројекта **развијали сопствене иницијативе**, пре свега у ученичком парламенту. Чланови УП су током 2007/8. школске године организовали 209 активности, просечно 7.74 активности по установи. У најмасовнијој акцији УП је у 74.0% установа учествовало преко 40% ученика. Иницијативе ученика нису регистроване код медијатора, код којих је степен имплементације пројекта много више зависио од подршке установе.

7.3. Добити учесника

Резултати нашег истраживања су показали да су ученици укључени у пројекат имали вишеструке добити у повећању својих социјалних компетенци. Обука и учешће ученика у програмима ВМ и ОМУП је резултовало повећањем осећања генералне социјалне компетенце код 89.6% медијатора и 75.0% парламентарца, повећања самопоуздања код 68.7% медијатора и 77.1% парламентарца, и повећања утицаја на друге код 68.7% медијатора и 60.4% парламентарца. Већина анкетираних ученика је проценила да су повећали вештине активног и конструктивног разрешавања сукоба, уз очекивану већу добит медијатора. Оба програма су довела до повећања способности толеранције и емпатије/децентрације код већине ученика, али док је ВМ резултовала у повећаним вештинама решавања конфликта, ОМУП је довела до увиђања више могућих решења проблема, али не и до повећаних вештина решавања проблема. Обе обуке су довеле до повећаног генералног активизма ученика, док парламентарци сматрају и да имају више идеја о добрим акцијама, да су способнији да се боре за оно у шта верују и да су активнији у решавању школских проблема него пре учешћа у ОМУП-у. Дискусија у фокус групама је указала да ученици препознају своје добити у развијању партиципације, активизма, одговорности и креативности; залагању

за позитивне циљеве; развијању социјалних вештина: комуникације, толеранције, емпатије/децентрације, преговарања, решавања проблема, решавања сукоба; повећању социјалне и личне компетенце; унапређењу социјалних односа са вршњацима и одраслима, задовољавању социјалних потреба и проширивању социјалних искустава, како у оквиру установе (дружење са вршњацима, укључивање у друге програме), тако и ван ње (повезивање са другим програмима, установама, срединама, културама), Све ове добити су веома значајне за социјални развој, а посебно у периоду адолесценције, када су осамостаљивање, повећање социјалне компетенце и проширење социјалних контаката међу централним развојним задацима. Тиме се омогућава да они ефикасније задовољавају своје социјалне потребе у породици, вршњачкој групи, школи и локалној заједници.

Истраживање је показало да су просветни радници имали значајне добити од учешћа у програмима. Обука ВМ и ОМУП је довела до повећања активизма и социјалних вештина просветних радника (толеранције, емпатије/децентрације и вештина решавања проблема). Обука за *вршњачку медијацију* је омогућила и повећавање њихових вештина решавања конфликта. Ови резултати доприносе квалитету васпитног рада професионалног кадра у школама у смислу ефикаснијег подржавања ученика у конструктивном решавању конфликта и активној партиципацији.

8. ЗАКЉУЧАК

Сарадња GTZ са имплементационим партнерима, а посебно са ПДС-ом у имплементацији програма, *вршњачка медијација* (ВМ) и Оснаживање младих за ученички парламент (ОМУП) довела је њихове реализације у 105 школа и домова ученика и неколико омладинских клубова, у тридесетак места у Србији. Истраживање резултата ове имплементације показало је интересантне резултате.

Програми обуке ВМ и ОМУП су постигли велики успех међу ученицима и просветним радницима, и стекле популарност у школама. Док су обе обуке показале сличну успешност међу ученицима, обука ВМ се показала примеренија потребама и позицији просветних радника, од обуке ОМУП.

Анкета о имплементацији програма у установама (пре свега школама) током 2007/8. школске године је показала да у већини установа постоји системска подршка програмима, али да је она израженија за ученички парламент него за *вршњачку медијацију*. У годишњи програм рада школе активности ученичког парламента (УП) су биле укључене у 96.3% установа, а активности ВМ у 71.7% установа. У развојни план школе УП је био укључен у 70.4% установа, а ВМ у 52.8%. Неке трошкове реализације програма преузима 75% анкетираних установа, знатно чешће за УП (88.9%) него за ВМ (75.5%), и то је најчешће канцеларијски материјал, затим пропагандни материјал, па простор за активности. Материјална стимулација координаторима програма скоро увек изостаје.

Програми су иницирали бројне активности корисника. После обуке за ВМ је у 92.5% установа основан медијаторски тим (МТ), који најчешће води педагог школе. Активних чланова медијаторског тима је током 2007/8. школске године било 749 (15.29 по тиму), од тога највише ученика (561), затим просветних радника (183). Регистрована је 591 медијација (11.15 по установи). МТ је сарађивао са другим актерима у установи у 86.8% установа (са другим школским пројектима у 49.1% установа), а са другим актерима у заједници у 24.5% установа.

УП је током 2007/8. школске године организовао 209 активности, просечно 7.74 активности по установи. Сарађивали са другим актерима у школи у 96.3% установа (са другим школским пројектима у 55.6% установа), а са другим актерима у заједници у 85.2% установа. У најмасовнијој акцији УП-а је у 74.0% установа учествовало преко 40% ученика. Промотивне активности ВМ у оквиру установе су реализоване у 77.4% установа, а у локалној заједници у 30.2% установа. УП је у 88.9% установа имао промотивне активности у установи, а у 81.5% установа - у локалној заједници. Показало се да је подршка установе више варијала у имплементацији ВМ него ОМУП, због законом регулисане улоге које УП има у школама.

Резултати анкете међу просветним радницима који су завршили обуку ВМ и ОМУП показују да више од 85% актера употребљава модел, кроз конкретне активности и/или кроз квалитет комуникације са ученицима, али да је примена ВМ чешћа и ефикаснија од примене ОМП.

Резултати анкете и дискусије у фокус групама са ученицима укљученим у пројекат су показали да су практично сви имали неке добити од програма. То су пре свега биле повећање социјалне и личне компетенце, развијање социјалних вештина (комуникације, толеранције, емпатије/децентрације, преговарања, решавања проблема и конфликта), развијање одговорности, партиципације и активизма, залагање за позитивне циљеве, унапређење социјалних односа са вршњацима и одраслима, задовољавање социјалних потреба и проширивање социјалних искустава у оквиру установе и ван ње. Добити од унапређења социјалне компетенце и социјалних вештина су биле израженије код ученика који су завршили обуку за ВМ, него код оних који су завршили обуку за УП, док су са друге стране чланови УП имали више бенефита од сарадње са различитим актерима и проширивања социјалне мреже. Наведене добити су веома релевантне за адолесценцију, када је социјално повезивање и позиционирање један од главних развојних задатака. Квалитет, континуираност и релевантност подршке коју су млади добијали од просветних радника је била кључна за ефикасну примену и даље развијање знања и вештина стечених у обуци.

Квалитативна анализа је показала да су одлучујући за квалитет имплементације програма ВМ и ОМУП били: њихова усклађеност са ресурсима, потребама и плановима установе; подршка

директора одређена њиховим карактеристикама, социјалном и професионалном позицијом и односом према пројекту; ентузијазам, посвећеност, компетентност, социјални статус и реалне могућности координатора програма у установи, као и подршку коју добија од стране пројекта. Координатори програма у установама су били мотивисани за његову примену због значаја који он има за њихове професионалне, социјалне и личне потребе и циљеве.

Неки од изазова имплементације програма су били: разноликост потреба и могућности установа, ограничени ресурси установе за реализацију програма, правовремена и редовна ВМ и ОМУП обука ученика, недостатак времена координатора програма у установама, добијање подршке колектива за реализацију програма, прилагођавање програма околностима у установи, могуће манипулације ученичким парламентом од стране других актера, недовољно развијен систем мониторинга и супервизије програма који доводи до недостатка јасних инструкција и подршке за имплементацију, усклађивање обавеза укључених ученика са осталим школским обавезама и мотивација ученика школе да прихвате вршњачко посредовање у сукобу.

Истраживање резултата пројекта „Трансформација сукоба и оснаживање младих“ - GTZ СТУЕ у установама за васпитање и образовање Србије показао је да су програми *вршњачка медијација* (ВМ) и Оснаживање младих за ученички парламент примерени времену повећаних конфликта, потребама младих и организација за младе, европским трендовима, националним законским регулативама и текућим захтевима за релевантном, кратком, ефикасном и интересантном обуком у области васпитања младих за демократију. Њихова успешност се показује кроз број установа обухваћених обуком за ове програме, мотивисаност учесника за обуку и примену програма, и постигнућа њихове имплементације.

ПРИЛОЗИ

ПРИЛОГ 1

УСТАНОВА: _____
 Попуњава (име и презиме): _____
 Место: _____
 Датум: _____

УВМ1 - УПИТНИК ЗА ВРШЊАЧКУ МЕДИЈАЦИЈУ У УСТАНОВИ - ЗА ШКОЛСКУ 2007/2008. ГОДИНУ - (попуњавају имплементатори)

Овај упитник се односи на активности везане за *вршњачку медијацију (ВМ)* у **једној школи или дому ученика** (уколико упитник попуњавате за дом ученика, примерено адаптирајте упитник: уместо „наставник“ – вапитац, уместо „школа“ – дом ученика, итд.).

Сва питања/тврдње се односе на активности у школској **2007/2008.** години, **осим** тврдње које се односе на **тренинге**, и **годину оснивања медијаторског тима**.

На тврдње у упитнику се одговара на неколико начина:

- тврдње које имају одговор „**ДА**“ или „**НЕ**“: заокружује се један одговор;
- тврдње које имају предвиђену **линију за одговарање**: уписује се одговор на линију;
- тврдње које имају **неколико понуђених одговора**: заокружују се **сви одговори који су тачни** за 2007/2008. ш. г. Ове тврдње обично имају и могућност да се заокружи одговор „**остало**“, где Вас молимо да на предвиђеној линији упишете шта подразумевате под опцијом „остало“.

ТРЕНИНЗИ ЗА ВРШЊАЧКУ МЕДИЈАЦИЈУ од почетка пројекта

1. Припремне презентације су одржане пре тренинга ВМ:

а) савету родитеља	б) школском одбору
в) наставничком већу	г) одељењској заједници
д) локалној заједници	ђ) остало _____,
е) нису одржане	

2. Тренинзи ВМ за школу су одржани за:

а) ученике:	
датуми _____, број ученика _____, број сати обуке _____,	
б) наставнике:	
датуми _____, број наставника _____, број сати обуке _____,	
в) родитеље:	
датуми _____, број родитеља _____, број сати обуке _____,	
г) лок. заједницу:	
датуми _____, број учесника _____, број сати обуке _____	

МЕДИЈАЦИЈЕ током 2007/2008. школске године

3. Медијаторски тим (МТ) је **основан** _____ године.

4. Број активних чланова **медијаторског тима:**

а) ученика _____,	б) наставника _____
в) осталих (кога, број): _____, г) нема МТ	

5. Број активних **медијатора:**

а) ученика _____,	б) наставника _____,
в) осталих _____, г) нема медијатора у школи	

6. Медијаторски тим **води:**

а) педагог школе	б) наставник школе
в) ученици	г) особа ван школе
д) остало _____, ђ) нема МТ	

7. Број урађених **медијација** (током 2007/08) _____, од тога број **евидентираних** _____

8. Случајеве **упућују** на медијацију:
а) ПП служба	б) наставници
в) ученици	г) директор
д) учесници конфликта	ђ) остало _____
е) не упућују	
9. Медијатори углавном **праће** спровођење договора.
ДА	НЕ
10. Медијатори имају редовне састанке:
а) једном недељно	б) једном месечно
в) свака 2-3 месеца	г) остало _____
д) нема редовних састанака	
11. Број медијаторских састанака (током 2007/08. шк. год.): _____
12. Супервизију реализује:
а) педагог школе	б) наставник школе
в) ученици	г) координатор ван школе
д) остало _____,	ђ) нема супервизије
13. Медијатори воде евиденцију:
а) медијација	б) упућивања на медијацију
в) праћења медијација	г) састанака МТ
д) супервизија	ђ) промоција
е) осталог _____,	ж) не воде евиденцију
14. Медијаторски тим има свој план активности.
ДА	НЕ
15. Медијаторски тим има недељни распоред рада.
ДА	НЕ

САРАДЊА током 2007/2008. школске године

16. Медијатори сарађују у школи са:
а) ПП службом	б) наставничким већем
в) појединим наставницима	г) одељењском заједницом
д) управом школе	ђ) родитељима
е) ученичким парламентом	ж) остало _____

17. МТ има **заједничке активности** са следећим програмима/пројектима у школи:
-
18. Медијатори/медиј. тим води **радионице** о медијацији у одељењу.
ДА НЕ
19. Наставници се интересују за **едукације** о медијацији.
ДА НЕ
20. Ученици се интересују за **едукације** о медијацији.
ДА НЕ
21. **Наставници позивају** медијаторе да се активирају око неких питања.
ДА НЕ
22. Медијатори сарађују у **локалној заједници** са:
а) другим медијаторима
б) другим школама
в) омладинским удружењима/клубовима
г) културним и спортским организацијама/клубовима
д) локалном самоуправом
ђ) остало _____,
е) не сарађују
23. Број **заједничких активности** у локалној заједници:
-

ПРОМОЦИЈА током 2007/2008. школске године

24. Медијатори промовишу своје активности у **школи** путем:
а) лифлета и постера
б) зидних новина
в) презентација у разредима
г) презентација наставничком већу
д) презентација на састанку са родитељима
ђ) наступа пред целом школом
е) прилога у школском часопису
ж) web site
з) остало _____
и) не промовишу

25. Медијатори промовишу своје активности **ван школе** путем:

а) лифлета и постера	б) презентација
в) јавних наступа	г) акција у заједници
д) наступа у медијима	ђ) web site
е) остало _____,	ж) не промовишу

26. Медији на којима су **испраћене** активности медијатора:

а) радио	б) телевизија	в) новине
г) web site	д) нису испраћене	

УКЉУЧЕНОСТ У СИСТЕМ током 2007/2008. школске године

27. Активности медијације су део **годишњег програма** рада школе.

ДА НЕ

28. Медијација је саставни део **развојног плана** школе.

ДА НЕ

29. Постоји договор на нивоу школе који су **случајеви за ВМ.**

ДА НЕ

30. Постоји дефинисан **систем упућивања** на медијацију на нивоу школе.

ДА НЕ

31. У школи се правдају **одсуства са наставе** због активности медијације.

ДА НЕ

32. Медијатори учествују у решавању **дисциплинских поступака.**

ДА НЕ

33. Медијатори учествују у раду **наставничких/одељенских већа.**

ДА НЕ

34. Медијатори учествују у изради **интерних правилника** школе.

ДА НЕ

35. Руководство/управа школе **тражи извештаје** о активностима ВМ.

ДА НЕ

СРЕДСТВА током 2007/2008. школске године

36. Постоји **простор за рад** медијатора у школи.
ДА НЕ
37. Школа обезбеђује **канцеларијски материјал** за ВМ.
ДА НЕ
38. Школа обезбеђује средства за **пропагандни материјал** ВМ.
ДА НЕ
39. Школа обезбеђује средства за одржавање **web site**.
ДА НЕ
40. Школа обезбеђује **надокнаду за запослене** који воде МТ.
ДА НЕ
41. Школа обезбеђује средства за учешће медијатора на **скуповима**.
ДА НЕ
42. Захтев за **буџет** МТ је одобрен од стране школског одбора.
ДА НЕ

НАГРАЂИВАЊЕ током 2007/2008. школске године

43. Школа **награђује** ангажовање медијатора:
 а) јавним похвалама
 б) захвалницама
 в) материјалним наградама
 г) укључивањем у активности _____
 д) остало _____
 ђ) не награђује

ХВАЛА!

ПРИЛОГ 2

УСТАНОВА: _____
 Попуњава (име и презиме): _____
 Место: _____
 Датум: _____

УУП1 - УПИТНИК ЗА УЧЕНИЧКИ ПАРЛАМЕНТ У УСТАНОВИ - ЗА ШКОЛСКУ 2007/2008. ГОДИНУ - (попуњавају имплементатори)

Овај упитник се односи на активности везане за ученички парламент (УП) у једној школи или **дому ученика**. Уколико упитник попуњавате за дом ученика, примерено адаптирајте упитник (уместо „наставник“ – вапитач, уместо „школа“ – дом ученика, итд.)

Сва питања/тврдње се односе на активности у **школској 2007/2008. години, осим** питања која се односе на **тренинге, и годину оснивања првог УП у школи.**

На тврдње у упитнику се одговара на неколико начина:

- тврдње које имају одговор „**ДА**“ или „**НЕ**“: заокружује се **један** одговор;
- тврдње које имају предвиђену **линију за одговарање**: уписује се одговор на линију;
- тврдње које имају **неколико понуђених одговора**: заокружују се **сви одговори који су тачни** за 2007/2008. ш. г. Ове тврдње обично имају и могућност да се заокружи одговор „**остало**“, где Вас молимо да на предвиђеној линији упишете шта подразумевате под опцијом „остало“.

ТРЕНИНЗИ ЗА УЧЕНИЧКИ ПАРАЛМЕНТ од почетка пројекта

1. **Припремне презентације** су одржане пре тренинга за УП:

а) савету родитеља	б) школском одбору
в) наставничком већу	г) одељењској заједници
д) локалној заједници	ђ) остало _____,
е) нису одржане	

2. Тренинзи за УП за школу су одржани за:

а) ученике:	
датуми _____,	број ученика _____, број сати обуке _____,
б) наставнике:	
датуми _____,	број наставника _____, број сати обуке _____,
в) родитеље:	
датуми _____,	број родитеља _____, број сати обуке _____,
г) лок. заједницу:	
датуми _____,	број учесника _____, број сати обуке _____

АКТИВНОСТИ УЧЕНИЧКОГ ПАРЛАМЕНТА током 2007/2008. школске године

3. УП је први пут **основан** у школи _____ године.

4. **Број чланова УП:** _____

5. Чланови УП су **изабрани:**

а) гласањем у оквиру одељења
б) упућивањем наставника
в) личном иницијативом ђака
г) остало _____

6. УП има **редовне састанке:**

а) једном недељно	б) једном месечно
в) свака 2-3 месеца	г) остало _____
д) нема редовних састанка	

7. Број **састанака** УП (током 2007/08. шк. год.): _____

8. Број чланова УП обично присутних на састанку:

а) 20-30%,	б) 41-60%,	в) 61% и више
------------	------------	---------------

9. Рад УП школе **координише**:
а) педагог школе	б) наставник школе
в) сами ученици	г) координатор ван школе
д) остало _____	
10. Број **активности** које је организовао УП (током 2007/08. шк. год.): _____
11. Проценат **ученика** који су **учествовали** у најмасовнијој активности УП:
а) мање од 10%	б) 10-20%	в) 20-30%
г) 40-60%	д) 70% и више	
12. Проценат **наставника** који су **учествовали** у најмасовнијој активности УП:
а) мање од 10%	б) 10-30%
в) 31-50%	г) 51% и више
13. УП **заступа права ученика** у школи.
- ДА   НЕ
14. Број ученика који се обратио УП ради **заступања њихових права**: _____
15. УП води **евиденцију**:
а) састанака УП	б) акција УП
в) промоција	г) осталог _____,
д) не води евиденцију	
16. УП има свој **план активности**.
- ДА   НЕ
17. УП има свој **статут**.
- ДА   НЕ

САРАДЊА током 2007/2008. школске године

18. УП сарађује у школи са:
а) педагогом школе	б) наставничким већем
в) наставницима појединачно	г) одељењском заједницом
д) управом школе	ђ) родитељима
е) медијаторским тимом	ж) остало _____

-

- ДА НЕ

- ДА НЕ

- ДА НЕ

- ДА НЕ

- а) другим УП,
б) другим школама,
в) омладинским удружењима/клубовима,
г) културним и спортким организацијама/клубовима,
д) локалном самоуправом,
ђ) остало: _____,
е) не сарађују

-

ПРОМОЦИЈА током 2007/2008. школске године

- а) лифлета и постера,
- б) зидних новина,
- в) презентација у разредима,
- г) презентација наставничком већу,
- д) презентација на састанку са родитељима,
- ђ) наступа пред целом школом,
- е) прилога у школском часопису,
- ж) web site,
- з) остало: _____,
- и) не промовише

27. УП промовише своје активности **ван школе** путем:

а) лифлета и постера	б) презентација
в) јавних наступа	г) акција у заједници
д) наступа у медијима	ђ) web site
е) остало _____	ж) не промовише

28. Медији на којима су **испраћене** активности УП:

а) телевизија	б) радио
в) новине	г) web site
д) нису испраћене	

УКЉУЧЕНОСТ У СИСТЕМ током 2007/2008. школске године

29. Активности УП су део **годишњег програма** рада школе.

ДА НЕ

30. Активности УП су саставни део **развојног плана** школе.

ДА НЕ

31. У школи се правдају **одсуства са наставе** због активности у УП.

ДА НЕ

32. УП учествује у решавању **дисциплинских поступака**.

ДА НЕ

33. Парламентарци учествују у раду **наставничких/одељенских већа**.

ДА НЕ

34. Парламентарци учествују у изради **интерних правилника** школе.

ДА НЕ

35. Парламентарци учествују у раду **школског одбора**.

ДА НЕ

36. Руководство/управа школе **тражи извештаје** о активностима УП.

ДА НЕ

СРЕДСТВА током 2007/2008. школске године

37. Постоји **простор за састанке** УП у школи.
 ДА НЕ
38. Школа обезбеђује **канцеларијски материјал** за УП.
 ДА НЕ
39. Школа обезбеђује средства за **пропагандни материјал** УП.
 ДА НЕ
40. Школа обезбеђује средства за одржавање **web site**.
 ДА НЕ
41. Школа обезбеђује **надокнаду за запослене** задужене за УП.
 ДА НЕ
42. Школа обезбеђује средства за учешће парламентарца на **скуповима**.
 ДА НЕ
43. Захтев за **буџет** УП је одобрен од стране школског одбора.
 ДА НЕ

НАГРАЂИВАЊЕ током 2007/2008. школске године

44. Школа **награђује** ангажовање у УП:
 а) јавним похвалама
 б) захвалницама
 в) материјалним наградама
 г) укључивањем у активности _____,
 д) остало _____,
 ђ) не награђује

ХВАЛА!

ПРИЛОГ 3

Име и презиме: _____

Датум: _____

ШКОЛА: _____

Разред: _____

BM1 - УПИТНИК ЗА ВРШЊАЧКЕ МЕДИЈАТОРЕ

Овај упитник се односи на твоја искуства у вршњачкој медијацији.

Молим те да одговориш на следеће тврдње ЗАОКРУЖИВАЊЕМ
ДА ИЛИ НЕ.

1.	Завршио/ла сам тренинг за вршњачку медијацију.	ДА	НЕ
2.	Завршио/ла сам тренинг за ученички парламент.	ДА	НЕ
3.	Завршио/ла сам тренинг за вршњачку едукацију.	ДА	НЕ
4.	Члан сам медијаторског тима у својој школи.	ДА	НЕ
5.	Члан сам ученичког парламента у својој школи.	ДА	НЕ
6.	Учланио/ла сам се у омладински клуб захваљујући медијацији.	ДА	НЕ
7.	Радио/ла сам вршњачке медијације.	ДА	НЕ
8.	Имам евиденцију медијација које сам урадио/ла.	ДА	НЕ

9. Ученици су ме питали како да се едукују за медијатора.
ДА НЕ
10. Наставници су од мене тражили да прикажем рад медијатора.
ДА НЕ

Молим те да на линију иза тврдње УПИШЕШ ОДГОВОР:

1. Број медијација које сам до сада урадио/ла: _____
2. Број медијација које сам урадио/ла а за које имам попуњен протокол: _____
3. Број договора са медијације чије сам извршење пратио/ла: _____

Молим те да заокружиш број испред активности у којој си учествовао/ла:

1. медијаторски састанци,
2. акције медијатора у школи,
3. заједничке акције медијатора са другим школама и организацијама,
4. вођење евиденције медијаторских активности,
5. припрема извештаја са медијаторских активности,
6. припрема лифлета и постера о медијацији,
7. припрема зидних новина о медијацији,
8. презентација медијаторских активности у одељењу,
9. припрема/извођење радионица о медијацији у одељењу,
10. едукација вршњака о медијацији,
11. презентација активности медијатора на наставничком/одељењском већу,
12. презентација активности медијатора на састанку с родитељима,
13. презентација активности медијатора пред целом школом,
14. припрема прилога о активностима медијатора у школском часопису,
15. припрема прилога о активностима медијатора на web site,
16. презентација активности медијатора у другим школама или организацијама,
17. презентација активности медијатора на медијима,
18. израда школских правилника и докумената.

Молим те да на следеће тврдње одговориш **ЗАОКРУЖИВАЊЕМ** **ЈЕДНОГ** **ОД** **ПОНУЂЕНИХ** **ОДГОВОРА**, у зависности од тога у којој мери се односе на тебе, твој однос према другима и њихов према теби. Бројеви имају следећа значења:

1 ПОТПУНО НЕТАЧНО	2 УГЛАВНОМ НЕТАЧНО	3 НИСАМ СИГУРАН	4 УГЛАВНОМ ТАЧНО	5 ПОТПУНО ТАЧНО
-------------------------	--------------------------	-----------------------	------------------------	-----------------------

■ **ПАЗИ ДА НЕ ПРОПУСТИШ НИЈЕДНУ ТВРДЊУ!!!**

- Свидео ми се тренинг за *вршњачку медијацију*.
1 2 3 4 5
- Мислим да је то што сам научио/ла на тренингу *вршњачке медијације* корисно за мене.
1 2 3 4 5
- Често користим вештине пажљивог слушања.
1 2 3 4 5
- Боље препознајем потребе других него пре тренинга.
1 2 3 4 5
- Активнији/ја сам у одељењу него што сам био пре тренинга.
1 2 3 4 5
- Више утичем на друге људе него пре тренинга.
1 2 3 4 5
- Повученији/ја сам него што сам био/ла пре тренинга.
1 2 3 4 5
- Активнији/ја сам у решавању конфликта него пре тренинга.
1 2 3 4 5
- Самопоузданији/ја сам него пре искуства *вршњачке медијације*.
1 2 3 4 5
- Мање намећем свој став у расправама.
1 2 3 4 5
- Спреман/на сам да прихватим различитости.
1 2 3 4 5
- Успевам да останем неутралан/на у сукобима других особа.
1 2 3 4 5
- Активан/на сам учесник/ца школских акција.
1 2 3 4 5
- Досадни су ми туђи сукоби.
1 2 3 4 5

15. Способан/на сам да видим ствари из угла друге особе.
1 2 3 4 5
16. Успевам да стране у сукобу усмерим према проналажењу
заједничког решења.
1 2 3 4 5
17. Успео/ла сам да помогнем друговима/другарицама у сукобу да
нађу заједничко решење.
1 2 3 4 5
18. Ређе улазим у сукобе него пре тренинга.
1 2 3 4 5
19. Ученици ми се обраћају за помоћ када имају сукоб.
1 2 3 4 5
20. Успевам да разумем другу страну са којом сам ја у сукобу.
1 2 3 4 5
21. Увиђам више могућих решења сукоба него пре учешћа у
медијацији.
1 2 3 4 5
22. Осећам се способнијим него пре учешћа у медијацији.
1 2 3 4 5

ХВАЛА!

ПРИЛОГ 4

Име и презиме: _____

Датум: _____

ШКОЛА: _____

Разред: _____

УП1 - УПИТНИК ЗА ПАРЛАМЕНТАРЦЕ

Овај упитник се односи на твоја искуства у ученичком парламенту.

Молим те да одговориш на следеће тврдње ЗАОКРУЖИВАЊЕМ
ДА или НЕ:

11. Завршио/ла сам тренинг за ученички парламент.

ДА НЕ

12. Завршио/ла сам тренинг за *вршњачку медијацију*.

ДА НЕ

13. Завршио/ла сам тренинг за вршњачку едукацију.

ДА НЕ

14. Члан сам ученичког парламента у својој школи.

ДА НЕ

15. Члан сам медијаторског тима у својој школи.

ДА НЕ

16. Учланио/ла сам се у омладински клуб захваљујући парламенту.

ДА НЕ

17. Ученици су ме питали како да се едукују за парламентарца.

ДА НЕ

18. Наставnici su od mene tražili da prikažem rad parlamenta.

ДА НЕ

Молим те да на линију иза следећих тврдњи УПИШЕШ ОДГОВОР:

4. Број акција парламента у којима сам до сада учествовао/ла:

5. Број акција парламента које сам ја организовао/ла:

Молим те да ЗАОКРУЖИШ БРОЈ ИСПРЕД АКТИВНОСТИ у којој си учествовао/ла:

1. састанци ученичког парламента,
2. акције ученичког парламента у школи,
3. заједничке акције парламента са другим школама и организацијама,
4. припрема извештаја о активностима ученичког парламента,
5. вођење евиденције о активности ученичког парламента,
6. припрема лифлета и постера парламента,
7. припрема зидних новина о парламенту,
8. презентација активности парламента у одељењу,
9. припрема/извођење радионица о парламенту у одељењу,
10. едукација вршњака о парламенту,
11. презентација парламента на наставничком/одељењском већу,
12. презентација парламента на састанку са родитељима,
13. презентација парламента пред целом школом,
14. припрема прилога о парламенту у школском часопису,
15. припрема прилога о парламенту на web site,
16. презентација рада парламента у другим школама или организацијама,
17. презентација рада парламента на медијима,
18. израда школских правилника и докумената,
19. учешће на наставничком/одељењском већу,
20. учешће у школском одбору.

Молим те да на следеће тврдње одговориш **ЗАОКРУЖИВАЊЕМ** **ЈЕДНОГ ОД ПОНУЂЕНИХ ОДГОВОРА**, у зависности од тога у којој мери се односе и на тебе, твој однос према другима и њихов према теби. Бројеви имају следећа значења:

1 ПОТПУНО НЕТАЧНО	2 УГЛАВНОМ НЕТАЧНО	3 НИСАМ СИГУРАН	4 УГЛАВНОМ ТАЧНО	5 ПОТПУНО ТАЧНО
-------------------------	--------------------------	-----------------------	------------------------	-----------------------

■ **ПАЗИ ДА НЕ ПРОПУСТИШ НИЈЕДНУ ТВРДЊУ!!!**

23. Свидео ми се тренинг за ученички парламент.
1 2 3 4 5
24. Мислим да је то што сам научио/ла на тренингу ученичког парламента корисно за мене.
1 2 3 4 5
25. Боље разумем потребе других него пре учешћа у парламенту.
1 2 3 4 5
26. Активнији/ја сам у школи него што сам био/ла пре учешћа у парламенту.
1 2 3 4 5
27. Више утичем на друге људе него пре учешћа у парламенту.
1 2 3 4 5
28. Повученији/ја сам него што сам био/ла пре учешћа у парламенту.
1 2 3 4 5
29. Активнији/ја сам у решавању школских проблема него пре учешћа у парламенту.
1 2 3 4 5
30. Самопоузданији/ја сам него што сам био/ла пре искуства парламента.
1 2 3 4 5
31. Мање намећем свој став у расправама.
1 2 3 4 5
32. Спреман/на сам да прихватим различитости.
1 2 3 4 5
33. Способнији/ја сам да се борим за оно у шта верујем него пре учешћа у парламенту.
1 2 3 4 5
34. Активан/на сам учесник школских акција.
1 2 3 4 5

35. Досадни су ми туђи ставови. 1 2 3 4 5
36. Способан/на сам да видим ствари из угла друге особе. 1 2 3 4 5
37. Успевам да подстакнем ученике на акцију. 1 2 3 4 5
38. Успео/ла сам да помогнем ученицима који имају проблеме у школи. 1 2 3 4 5
39. Умем да задобијем друге ученике и наставнике за праву ствар. 1 2 3 4 5
40. Ученици ми се обраћају за помоћ када имају проблем. 1 2 3 4 5
41. Прихватам да други могу да имају мишљење супротно мом. 1 2 3 4 5
42. Увиђам више могућих решења проблема него пре учешћа у парламенту. 1 2 3 4 5
43. Имам више идеја о добрим акцијама него пре парламента. 1 2 3 4 5
44. Осећам се способнијим него пре учешћа у парламенту. 1 2 3 4 5

ХВАЛА!

ПРИЛОГ 5

Име и презиме: _____
 Датум: _____
 ШКОЛА: _____
 Разред: _____

СА1

Молим те да на следеће тврдње одговориш **ЗАОКРУЖИВАЊЕМ** **ЈЕДНОГ** **ОД** **ПОНУЂЕНИХ** **ОДГОВОРА**, у зависности од тога у којој мери се односе на тебе, твој однос према другима и њихов према теби. Бројеви имају следећа значења:

1	2	3	4	5
ПОТПУНО НЕТАЧНО	УГЛАВНОМ НЕТАЧНО	НИСАМ СИГУРАН	УГЛАВНОМ ТАЧНО	ПОТПУНО ТАЧНО

■ ПАЗИ ДА НЕ ПРОПУСТИШ НИЈЕДНУ ТВРДЊУ!!!

- Пажљиво слушах друге људе да би их боље разумео.
1 2 3 4 5
- Борим се за оно у шта верујем.
1 2 3 4 5
- Способан/на сам да се носим с проблемима.
1 2 3 4 5
- Ученици ми се обраћају за помоћ када имају проблем.
1 2 3 4 5
- Успевам да разумем другу страну са којом сам у сукобу.
1 2 3 4 5
- Активан/на сам учесник/ца школских акција.
1 2 3 4 5
- Лако препознајем потребе мојих вршњака.
1 2 3 4 5
- Мислим да сам повучен/на особа.
1 2 3 4 5
- Позитивно утичем на моје другове/другарице.

	1	2	3	4	5
10. Имам више идеја о добрим акцијама него моји другари.					
	1	2	3	4	5
11. Успевам да останем неутралан/на у сукобима других особа.					
	1	2	3	4	5
2. Осећам се добро и прихваћено у мојој школи.					
	1	2	3	4	5
13. Способан/на сам да видим ствари из угла друге особе.					
	1	2	3	4	5
14. Успео/ла сам да помогнем друговима/другарицама у сукобу да нађу заједничко решење.					
	1	2	3	4	5
15. Умем да задобијем друге ученике и наставнике за праву ствар.					
	1	2	3	4	5
16. Увиђам више могућих решења проблема него моји вршњаци.					
	1	2	3	4	5
17. Досадни су ми туђи проблеми и сукоби.					
	1	2	3	4	5
18. Самопоузданији/ја сам него раније.					
	1	2	3	4	5
19. Спреман/на сам да прихватим различитости.					
	1	2	3	4	5
20. Активан/на сам у решавању проблема и конфликта.					
	1	2	3	4	5
21. Подстакао/ла сам неколико пута ученике на акцију.					
	1	2	3	4	5
22. Непријатно ми је када треба јавно да кажем своје мишљење.					
	1	2	3	4	5
23. Неколико пута сам помогао/ла ученицима који имају проблеме у школи.					
	1	2	3	4	5
24. Прихватам да други могу да имају мишљење супротно мом.					
	1	2	3	4	5
25. Ретко улазим у сукобе.					
	1	2	3	4	5

ХВАЛА!

ПРИЛОГ 6

Школа: _____
Место: _____
Датум: _____
Разред: _____
Пол: _____ **М** **Ж**

HBM1

Овај упитник се односи на Ваша искуства у вршњачкој медијацији.

Молимо Вас да одговорите да ли се следеће твдрње односе на Вас **ЗАОКРУЖИВАЊЕМ** **ДА** или **НЕ**:

1.	Завршио/ла сам обуку за вршњачку медијацију.	ДА	НЕ
2.	Завршио/ла сам обуку за ученички парламент.	ДА	НЕ
3.	Радио/ла сам медијације у својој школи.	ДА	НЕ
4.	Имам евиденцију медијација које сам урадио/ла у својој школи.	ДА	НЕ
5.	Члан сам медијаторског тима у својој школи.	ДА	НЕ
6.	Водим тим медијатора у својој школи.	ДА	НЕ
7.	Задужен/на сам за развој медијације у својој школи.	ДА	НЕ
8.	Задужен/на сам за развој ученичког парламента у својој школи.	ДА	НЕ

9. Наставници су од мене тражили да прикажем медијацију.
 ДА НЕ
10. Наставници су ме питали како да се едукују за *вршњачку медијацију*.
 ДА НЕ

Молимо Вас да на линију иза следећих тврдњи УПИШЕТЕ ОДГОВОР:

6. Број медијација које сте до сада урадили у својој школи:
 _____
7. Број медијација које сте урадили и за које имате попуњен протокол: _____
8. Број договора са медијације чије сте извршење пратили:
 _____

Молимо Вас да ЗАОКРУЖИТЕ БРОЈ ИСПРЕД АКТИВНОСТИ у којој сте учествовали:

1. медијаторски састанци
2. акције медијатора у школи
3. заједничке акције медијатора са другим школама и организацијама
4. вођење евиденције медијаторских активности
5. припрема извештаја са медијаторских активности
6. припрема лифлета и постера о медијацији
7. припрема зидних новина о медијацији
8. презентација медијаторских активности у одељењу
9. припрема/извођење радионица о медијацији у одељењу
10. едукација ученика о медијацији
11. едукација колега о медијацији
12. презентација активности медијатора на наставничком/одељењском већу
13. презентација активности медијатора на састанку с родитељима
14. презентација активности медијатора пред целом школом
15. припрема прилога о активностима медијатора у школском часопису
16. припрема прилога о активностима медијатора на web site
17. презентација активности медијатора у другим школама или организацијама
18. презентација активности медијатора у медијима
19. заступање медијације на састанку школског одбора

Молимо Вас да на следеће тврдње одговорите **ЗАОКРУЖИВАЊЕМ ЈЕДНОГ ОД ПОНУЂЕНИХ ОДГОВОРА**, у зависности од тога у којој мери се односи на Вас, Ваш однос према другима и њихов према Вама. Бројеви имају следећа значења:

1 ПОТПУНО НЕТАЧНО	2 УГЛАВНОМ НЕТАЧНО	3 НИСАМ СИГУРАН	4 УГЛАВНОМ ТАЧНО	5 ПОТПУНО ТАЧНО
-------------------------	--------------------------	-----------------------	------------------------	-----------------------

■ **ПАЗИТЕ ДА НЕ ПРОПУСТИТЕ НИЈЕДНУ ТВРДЊУ!!!**

- Свидела ми се обука за *вршњачку медијацију* (ВМ).
1 2 3 4 5
- Мислим да је то што сам научио/ла на обуци за *вршњачку медијацију* (ВМ) корисно за мене.
1 2 3 4 5
- Често користим вештине пажљивог слушања.
1 2 3 4 5
- Боље препознајем потребе других него пре обуке за ВМ.
1 2 3 4 5
- Активнији/ја сам у школи него што сам био/ла пре обуке за ВМ.
1 2 3 4 5
- Више утичем на друге људе него пре обуке за ВМ.
1 2 3 4 5
- Повученији/ја сам него што сам био/ла пре обуке за ВМ.
1 2 3 4 5
- Активнији/ја сам у решавању конфликта него пре обуке за ВМ.
1 2 3 4 5
- Мање намећем свој став у расправама него пре обуке за ВМ.
1 2 3 4 5
- Спремнији/ја сам да прихватим различитости него пре обуке за ВМ.
1 2 3 4 5
- Чешће успевам да останем неутралан/на у сукобима и расправама других особа него пре обуке за ВМ.
1 2 3 4 5
- Активнији/ја сам учесник школских акција него пре обуке.
1 2 3 4 5

13. Способнији/ја сам да видим ствари из угла друге особе него пре обуке за ВМ.

1 2 3 4 5

14. Чешће успевам да стране у сукобу усмерим према проналажењу заједничког интереса него пре обуке за ВМ

1 2 3 4 5

15. Ређе улазим у сукобе него пре обуке за ВМ.

1 2 3 4 5

16. Ученици ми се чешће обраћају за помоћ када имају сукоб него пре обуке за ВМ.

1 2 3 4 5

17. Чешће успевам да разумем другу страну са којом сам ја у сукобу него пре обуке за ВМ.

1 2 3 4 5

18. Увиђам више могућих решења сукоба него пре учешћа у медијацији.

1 2 3 4 5

ХВАЛА!

ПРИЛОГ 7

Школа: _____
 Место: _____
 Датум: _____
 Разред: _____
 Пол: _____ М Ж

НУП1

Овај упитник се односи на Ваша искуства у ученичком парламенту.

Молимо Вас да одговорите да ли се следеће тврдње односе на Вас ЗАОКРУЖИВАЊЕМ ДА или НЕ:

11. Завршио/ла сам обуку за ученички парламент.
 ДА НЕ
12. Завршио/ла сам обуку за вршњачку медијацију.
 ДА НЕ
13. Задужен/на сам за развој ученичког парламента у својој школи.
 ДА НЕ
14. Координатор сам ученичког парламента у својој школи.
 ДА НЕ
15. Задужен/на сам за развој медијације у својој школи.
 ДА НЕ
16. Ангажован/на сам као медијатор у својој школи.
 ДА НЕ
17. Наставници су од мене тражили да прикажем рад ученичког парламента.
 ДА НЕ
18. Наставници су ме питали како да се едукују за ученички парламент.
 ДА НЕ

Молимо Вас да на линију иза следећих тврдњи УПИШЕТЕ ОДГОВОР:

1. Број акција парламента у којима сте до сада учествовали:
_____
2. Број акција парламента које сте Ви организовали:
_____

Молимо Вас да ЗАОКРУЖИТЕ БРОЈ ИСПРЕД АКТИВНОСТИ у којој сте учествовали:

1. састанци ученичког парламента
2. акције ученичког парламента у школи
3. заједничке акције парламента са другим школама и организацијама
4. припрема извештаја о активностима ученичког парламента
5. вођење евиденције о активности ученичког парламента
6. припрема лифлета и постера парламента
7. припрема зидних новина о парламенту
8. презентација активности парламента у одељењу
9. припрема/извођење радионица о парламенту у одељењу
10. едукација ученика о парламенту
11. едукација колега о парламенту
12. презентација парламента на наставничком/одељењском већу
13. презентација парламента на састанку с родитељима
14. презентација парламента пред целом школом
15. припрема прилога о парламенту у школском часопису
16. припрема прилога о парламенту на web site
17. презентација рада парламента у другим школама или организацијама
18. презентација рада парламента на медијима
19. израда школских правилника и докумената
20. заступање ученичког парламента на састанку школског одбора

Молимо Вас да на следеће тврдње одговорите **ЗАОКРУЖИВАЊЕМ ЈЕДНОГ ОД ПОНУЂЕНИХ ОДГОВОРА**, у зависности од тога у којој мери се односи на Вас, Ваш однос према другима и њихов према Вама. Бројеви имају следећа значења:

1 ПОТПУНО НЕТАЧНО	2 УГЛАВНОМ НЕТАЧНО	3 НИСАМ СИГУРАН	4 УГЛАВНОМ ТАЧНО	5 ПОТПУНО ТАЧНО
-------------------------	--------------------------	-----------------------	------------------------	-----------------------

■ **ПАЗИТЕ ДА НЕ ПРОПУСТИТЕ НИЈЕДНУ ТВРДЊУ!!!**

- Свидела ми се обука за ученички парламент (УП).
1 2 3 4 5
- Мислим да је то што сам научио/ла на обуци за ученички парламент (УП) корисно за мене.
1 2 3 4 5
- Боље разумем потребе ученика него пре обуке за УП.
1 2 3 4 5
- Активнији/ја сам у школи него што сам био/ла пре обуке за УП.
1 2 3 4 5
- Више утичем на друге људе него пре обуке за УП.
1 2 3 4 5
- Повученији/ја сам него што сам био/ла пре обуке за УП.
1 2 3 4 5
- Активнији/ја сам у решавању школских проблема него пре обуке за УП.
1 2 3 4 5
- Мање намећем свој став у расправама него пре обуке за УП.
1 2 3 4 5
- Спремнији/ја сам да прихватим различитости него пре обуке за УП.
1 2 3 4 5
- Више се борим за оно у шта верујем него пре обуке за УП.
1 2 3 4 5
- Активнији/ја сам учесник школских акција него пре обуке за УП.
1 2 3 4 5
- Способнији/ја сам да видим ствари из угла друге особе него пре обуке за УП.
1 2 3 4 5

13. Чешће успевам да подстакнем ученике на акцију него пре обуке за УП.

1 2 3 4 5

14. Чешће успевам да помогнем ученицима који имају проблеме у школи него пре обуке за УП.

1 2 3 4 5

15. Умем боље да задобијем друге ученике и наставнике за праву ствар него пре обуке за УП.

1 2 3 4 5

16. Лакше прихватам да други могу да имају мишљење супротно мом него пре обуке за УП.

1 2 3 4 5

17. Увиђам више могућих решења проблема него пре обуке за УП.

1 2 3 4 5

18. Имам више идеја о добрим акцијама него пре обуке за УП.

1 2 3 4 5

ХВАЛА!

ПРИЛОГ 8

СПИСАК УСТАНОВА КОЈЕ СУ ПОСЛАЛЕ ОДГОВОРЕ НА
УПИТНИК УВМ1

УСТАНОВА	Место	Тип установе
1 Зуботехничка школа	Београд	ССС
2 Фармацеутско-физиотерапеутска школа	Београд	ССС
3 Трговачка школа	Београд	ССС
4 Друга економска школа	Београд	ССС
5 Техничка школа „Дрвоарт“	Београд	ССС
6 Школа за негу лепоте	Београд	ОШ
7 ОШ „Франце Прешерн“	Београд	ССС
8 Гимназија „Свети Сава“	Београд	Дом СССР
9 Дом ученика средњих школа „Бранково коло“	Нови Сад	ССС
10 Средњошколски дом	Нови Сад	ССС
11 Гимназија „Лаза Костић“	Нови Сад	ССС
12 Медицинска школа „7. април“	Нови Сад	ССС
13 Саобраћајна школа „Пинки“	Нови Сад	ССС
14 Гимназија „9 мај“	Ниш	ССС
15 Медицинска школа „др Миленко Хаџић“	Ниш	ССС
16 Гимназија „Бора Станковић“	Ниш	ССС
17 Гимназија „Светозар Марковић“	Ниш	ССС
18 ОШ „Коле Рашић“	Ниш	ОШ
19 ОШ „Радоје Домановић“	Ниш	ОШ
20 ОШ „Цар Константин“	Ниш	ОШ
21 ОШ „Мирослав Антић“	Ниш	ОШ
22 ОШ „Доситеј Обрадовић“	Ниш	ОШ
23 Електротехничка школа „Никола Тесла“	Ниш	ССС
24 Угоститељско туристичка школа	Ниш	ССС
25 Школа моде и лепоте	Ниш	ССС
26 Пољопривредна школа "Шуматовац"	Алексинач	ССС
27 ТШ „Прота Стеван Димитријевић“	Алексинач	ССС
28 Алексиначка гимназија	Алексинач	ССС
29 ОШ „Иван Милутиновић“	Суботица	ОШ
30 ОШ „Братство и јединство“	Сомбор	ОШ
31 ОШ „Мирослав Антић“	Чонопља	ОШ
32 ОШ „Киш Ференц“	Телечка	ОШ
33 ОШ „Огњен Прица“	Колут	ОШ
34 ОШ „Иван Горан Ковачић“	Сента	ОШ

35	ОШ „Свети Сава“	Пожаревац	ОШ
36	ОШ „Десанка Максимовић“	Пожаревац	ОШ
37	ОШ „Милош Савић“	Лучица	ОШ
38	ОШ „Јован Цвијић“	Пожаревац	ОШ
39	ОШ „Бата Булић“	Костолац	ОШ
		Петровац на Млави	ОШ
40	Медицинска школа „Сестре Нинковић“	Крагујевац	ССС
41	Економска школа	Крагујевац	ССС
42	Друга крагујевачка гимназија	Крагујевац	ССС
43	Прва техничка школа	Крагујевац	ССС
44	Трговинско-угоститељска школа "Тоза Драговић"	Крагујевац	ССС
45	ОШ „Јован Цвијић“	Зубин Поток	ОШ
46	Шабачка гимназија	Шабац	ССС
47	Медицинска школа "др Андра Јовановић"	Шабац	ССС
48	ОШ „Николај Велимировић“	Шабац	ОШ
49	ОШ „8. октобар“	Власотинце	ОШ
50	Лесковачка гимназија	Лесковац	ССС
51	ОШ „Вожд Карађорђе“	Лесковац	ОШ
52	Хемијско–технолошка школа. „Божидар Ђорђевић Кукар“	Лесковац	ССС
53	ОШ „Коста Стаменковић“	Лесковац	ОШ

СПИСАК УСТАНОВА КОЈЕ СУ ПОСЛАЛЕ ОДГОВОРЕ НА УПИТНИК УУП1

УСТАНОВА	Место	Тип установе
1 Зуботехничка школа	Београд	ССС
2 Фармацеутско-физиотерапеутска школа	Београд	ССС
3 Техничка школа „Дрвоарт“	Београд	ССС
4 ОШ „Старине Новака“	Београд	ОШ
5 Гимназија „Свети Сава“	Београд	ССС
6 Четврта београдска гимназија	Београд	ССС
7 Дом ученика средњих школа „Бранково коло“	Нови Сад	Дом СССР
8 Медицинска школа „др Миленко Хаџић“	Ниш	ССС
9 Гимназија „Бора Станковић“	Ниш	ССС
10 Гимназија „Светозар Марковић“	Ниш	ССС
11 ОШ „Коле Рашић“	Ниш	ОШ
12 Угоститељско туристичка школа	Ниш	ССС
13 Гимназија „Стеван Сремац“	Ниш	ССС
14 Административно биротехничка школа	Ниш	ССС
15 ОШ „Вожд Карађорђе“	Ниш	ОШ
16 ТШ „Прота Стеван Димитријевић“	Алексинац Јелашница	ССС
17 ОШ „Ђура Јакшић“	Ниш	ОШ
18 ОШ „Иван Милутиновић“	Суботица	ОШ
19 ОШ „Јован Јовановић Змај“	Суботица	ОШ
20 ОШ „Братство и јединство“	Сомбор	ОШ
21 ОШ „Свети Сава“	Пожаревац	ОШ
22 Медицинска школа „Сестре Нинковић“	Крагујевац	ССС
23 Економска школа	Крагујевац	ССС
24 Прва техничка школа	Крагујевац	ССС
25 Трговачко-угоститељска школа „Тоза Драговић“	Крагујевац	ССС
26 ОШ „Јован Цвијић“	Зубин Поток	ОШ
27 Шабачка гимназија	Шабац	ССС
УКУПНО УСТАНОВА		27

ПРИЛОГ 9

СПИСАК УСТАНОВА КОЈЕ СУ ПОСЛАЛЕ ОДГОВОРЕ НА
УПИТНИКЕ ВМ1 И УП1

УСТАНОВА	Место	Тип установе	Бр. ученика
УПИТНИК УВМ1			
1 Гимназија „Свети Сава“	Београд	ССС	7
2 Техничка школа „Дрвоарт“	Београд	ССС	4
3 Зуботехничка школа	Београд	ССС	4
4 ОШ „Франце Прешерн“	Београд	ОШ	14
5 Дом ученика ср. школа „Бранково коло“	Нови Сад	ССС	10
6 Гимназија „Бора Станковић“	Ниш	ССС	5
7 Гимназија „9 мај“	Ниш	ССС	5
8 Гимназија „Светозар Марковић“	Ниш	ССС	4
9 Медицинска школа „др Миленко Хаџић“	Ниш	ССС	10
10 Школа моде и лепоте	Ниш	ССС	6
11 Угоститељско туристичка школа	Ниш	ССС	1
12 ОШ „Цар Константин“	Ниш	ОШ	5
13 ОШ „Коле Рашић“	Ниш	ОШ	33
14 ОШ „Мирослав Антић“	Ниш	ОШ	2
15 Алексиначка гимназија	Алексинац	ССС	5
16 ТШ „Прота Стеван Димитријевић“	Алексинац	ССС	7
17 Пољопривредна школа „Шуматовац“	Алексинац	ССС	4
18 Трговинско-угоститељска школа „Тоза Драговић“	Крагујевац	ССС	5
19 ОШ „Свети Сава“	Пожаревац	ОШ	22
20 ОШ „Иван Милутиновић“	Суботица	ОШ	12
21 Медицинска школа „др Андра Јовановић“	Шабац	ССС	3
22 ОШ „Николај Велимировић“	Шабац	ОШ	4
23 ОШ „8. октобар“	Власотинце	ОШ	5
24 ОШ „Јован Цвијић“	Зубин Поток	ОШ	5
УКУПНО УЧЕНИКА			182

УПИТНИК УУП1				
1	IV београдска гимназија	Београд	ССС	9
2	Гимназија „Свети Сава“	Београд	ССС	10
3	Техничка школа „Дрвоарт“	Београд	ССС	8
4	Зуботехничка школа	Београд	ОШ	5
5	Дом ученика средњих школа „Бранково коло“	Нови Сад	ССС	9
6	Административно биротехничка школа	Ниш	ССС	8
7	Гимназија „Бора Станковић“	Ниш	ССС	4
8	Гимназија „Стеван Сремац“	Ниш	ССС	2
9	Гимназија „Светозар Марковић“	Ниш	ССС	4
10	Медицинска школа „др Миленко Хаџић“	Ниш	ССС	10
11	ОШ „Коле Рашић“	Ниш	ОШ	6
12	ОШ „Вожд Карађорђе“	Ниш	ОШ	4
13	ТШ „Прота Стеван Димитријевић“,	Алексинач	ССС	8
14	Економска школа	Крагујевац	ССС	9
15	ОШ „Свети Сава“	Пожаревац	ОШ	7
16	ОШ „Братство и јединство“	Сомбор	ОШ	7
17	ОШ „Иван Милутиновић“	Суботица	ОШ	7
18	ОШ „Јован Јовановић Змај“	Суботица	ОШ	7
19	ОШ „8. октобар“	Власотинце	ОШ	10
20	ОШ „Јован Цвијић“	Зубин Поток	ОШ	10
УКУПНО УЧЕНИКА				144

ИНКЛУЗИВНА МЕДИЈАЦИЈА

Ауторка
Милена Тадировић

1. УВОД

GTZ-ов пројекат „Трансформација сукоба и оснаживање младих“, који се у нашој земљи имплементира од 2002. године, унео је нову димензију у оснаживању младих у заједници на пољу превенције и решавање сукоба који постоје или који могу да настану. Као партнер GTZ-овог пројекта, Центар за конструктивно решавање сукоба, је кроз сарадњу креирао програм тзв. *инклузивне медијације*, први те врсте у региону. Овај програм, као заједничка, неформална едукација младих из редовних и специјалних школа, препозната је као пр(а)ви корак ка будућем, формалном образовању, јер поред едукације за превенцију и решавање конфликта, кроз социјалну интеракцију, припрема младе са и без тешкоћа у развоју за заједнички живот и рад. Актуелност теме инклузије и превенције конфликта који могу настати имплементацијом инклузивног образовања, наметнула је потребу за информисањем и едукацијом ширег круга стручњака и институција. У даљем тексту говорићемо о контексту у оквиру ког је настао програм *инклузивне медијације*, полазећи од друштвеног положаја и дефиниције осетљивих група младих, модела инклузије у школу и друге друштвене токове у заједници, преко развоја и улоге програма у овом процесу, до светских искустава у раду с осетљивим групама младих на пољу медијације у односу на постигнуте, домаће резултате.

1.1. Осетљиве групе - терминологија и класификација

Честа промена терминологије условљена развојем науке, друштвеним променама и залагањем да се особе с проблемима социјалне интеграције, првенствено посматрају као особе, узроковало је неуједначене дефиниције, поделе и различите категоризације, које данас срећемо у литератури, документима, правним прописима и пракси.

Један од најстаријих термина је „*дефект*“ и означава аномалију, односно недостатак. Термин „*инвалид*“, (који у односу на корен речи, означава особу неспособну за рад), Декларација о правима особа с инвалидитетом¹ коригује у „*особе с инвалидитетом*“ и

¹ Декларација о правима особа с инвалидитетом, резолуција 3447 Уједињених нација, од 9.12.1975.

дефинише их као „Особе које због урођеног или стеченог оштећења, нису у стању да осигурају одговарајући положај у друштву личним капацитетима”. Након овог термина, у употребу улази реч „хендикеп/хендикепирани”, која означава сметњу, развојну ометеност.

У модерној терминологији уочава се напор да се пронађе најбољи израз којим би се описале важне карактеристике угрожених, маргинализованих и стигматизованих категорија становништва и истовремено умањила негативна конотација коју је већина ранијих термина имала. Тако на пример, Национална стратегија за младе Републике Србије² дефинише „осетљиве групе младих”, коју даље објашњава као све категорије младих који су осујећени или онемогућени да остварују своја права, као нпр. млади с инвалидитетом, млади Роми, сиромашни млади. Експертска група³, дефинише „децу којој је потребна посебна друштвена подршка“, подразумевајући под тим: „децу са сметњама у развоју” код којих је сметња наступила услед органских поремећаја у менталном, сензорном, говорно-језичком и физичком развоју или као последица хроничних и системских болести и „децу под ризиком” за застој у развоју услед изразито неповољних социјалних, културних и економских услова живота и ту спадају: деца са поремећајем у понашању као последица емоционалних и социјалних проблема у развоју, деца без родитељског старања, злостављана деца, деца избеглих и расељених лица, деца жртве рата, деца из социјално депривираних средина.

Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом (2006, члан 3), дефинише особе са инвалидитетом као „особе са урођеном или стеченом физичком, сензорном, интелектуалном или емоционалном онеспособљеношћу које услед друштвених или других препрека немају могућности или имају ограничене могућности да се укључе у активности друштва на истом нивоу са другима, без обзира на то да ли могу да остварују поменуте активности уз употребу техничких помагала или служби подршке;⁴ док Закон о основама система образовања и васпитања (2009)⁵ препознаје „лица са сметњама у развоју и са инвалидитетом”.

² Влада Републике Србије донела је 9. маја 2008. године Националну стратегију за младе.

³ Експертска група за реформу образовања деце са посебним потребама, основана 2002. године.

⁴ Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом, *Службени гласник Републике Србије*, 33/06.,

⁵ Закон о основама система образовања и васпитања, *Службени гласник Републике Србије*, 72/09.

У класификацији инвалидности и здравља (ICIDH-2)⁶ Светске здравствене организације инвалидност подразумева „губитак или ограничење активности услед којих се јавља немогућност учествовања у друштву на истом нивоу са другима, због социјалних или архитектонских баријера”, док социјални модел дефинише „хендикеп“ као губитак или ограничење могућности да се учествује у животу заједнице, равноправно са осталима, због архитектонских и психолошких баријера наметнутих од стране друштва.

Недостатак евиденције о положају деце и младих, узрока дискриминације и неуједначеност терминологије појединих категорија популације, онемогућава дефинисање свих група деце и младих која су социјално искључена у нашој земљи. Без обзира на нејасно дефинисање и неуједначену терминологију, свим припадницима осетљиве групе, заједничко је:

- да су често малобројни у односу на целокупно становништво,
- да имају неке особености (раса, језик, уверења, инвалидитет...) због којих се сматрају другачијима,
- да су држављани земље у којој живе (нису странци).

1.2. Положај младих из осетљивих група у свету и код нас

Основ данашњег демократског и слободног друштва су права и слободе појединаца. Иста права и слободе остварују и лица и млади из осетљивих и ризичних група популације. Преко сто међународних и националних докумената осуђују или забрањују дискриминацију у односу на: расу, боју, пол, националну припадност, друштвено порекло, вероисповест, политичко или друго убеђење, материјално стање, културу, језик, старост и психички или физички инвалидитет.

Људска права су природна, урођена, неотуђива и стичу се самим рођењем. Припадају нам самим тим што смо људска бића и она се не дају, или одузимају неким законским текстом, већ су чињеница.

⁶ International Classification of Functioning, Disability And Health, Full Version, WHO, decembar, 2000.

Она не зависе од државе, нити их она обезбеђује. Она су изнад ње и представљају основни оквир према коме свака власт подешава и прилагођава своју политику.

Припадници мањинских група свакодневно наилазе на препреке у приступу свим институцијама, релевантним за остваривање својих права, као што су право на образовање, здравствену заштиту, социјалну заштиту и запошљавање (Bodewig, Sethi, 2005). Такође, у остваривању права на имовину, политичких права, права на неговање сопственог језика и културе су у неповољном положају (Петровић, 2005). Често се суочавају са нетолеранцијом, угрожавањем групног идентитета, неједнакошћу, дискриминацијом и социјалном искљученошћу. С обзиром на висок степен ускраћености основних права, као и на минимално учешће у друштвеном животу, може се рећи да су припадници ових групација социјално искључени из онога што се сматра минималним животним стандардом.

Примери дискриминације појединаца из осетљивих група, од стране већинског дела становништва, су свакодневни и многобројни. Често ни саме особе из ових групација не препознају дискриминацију као такву, већ је прихватају као „нормално” понашање. Најчешћи и довољан разлог за дискриминацију је различитост појединца у односу на ширу групу у којој се налази.

У Србији су се у последњих пар година у циљу поштовања људских права и спречавању дискриминације, начинили значајни кораци, доношењем више закона који обавезују на поштовање и прихватање различитости као и пуно и ефективно учешће и укљученост особа из маргинализованих групација популације у све области друштвеног живота:

- Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом (2006) у члану 3 став 22. јасно дефинише израз „дискриминација” и „дискриминаторско поступање”;⁷
- Закон о забрани дискриминације (2009) у члану 5, 6. и 7. дефинише посредне и непосредне облике дискриминације, док чланом 24. и 26. посебно забрањује дискриминацију националних мањина и особа са инвалидитетом;⁸

⁷ Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом, *Службени гласник Републике Србије*, 33/06., члан 3.

⁸ Закон о забрани дискриминације, *Службени гласник Републике Србије*, 22/09.

- Закон о основама система образовања и васпитања (2009), који у члану 44. забрањује дискриминације у образовним установама по било ком основу;⁹

У раду са младима препознајемо да је дискриминаторно и нетолерантно понашање младих према осетљивој групи вршњака у Србији ипак још увек дубоко укорено. Стереотипно размишљање и предрасудни ставови друштва према различитостима (интелектуалним, физичким, културолошким, језичким), преносе се на младе, који често нису отворени за заједничко инклузивно школовање. Основни смисао *инклузивне медијације*, као заједничке неформалне едукације, је управо у томе да младима омогући да се боље упознају и да кроз изградњу међусобне сарадње, смање међусобно неразумеваше и неприхватање.

Шта заправо желе особе са ометеностима? *„Ништа посебно, ништа необично. Ми желимо да будемо у могућности да похађамо школе у суседству, да користимо библиотеке, идемо у биоскопе, кафиће, да се возимо аутобусом, идемо у куповину или у посету пријатељима. Желимо да смо у стању да одемо на бирачко место и да гласамо када и сви остали. Желимо да се венчавамо, радимо, имамо породицу. Желимо да будемо у стању да зарађујемо за нашу децу. Желимо висококвалитетну медицинску негу, коју ћемо моћи себи да приуштимо. Желимо да нас виде као стварне особе, као део друштва, а не као нешто што треба сакривати, сажаљевати или чему треба давати милостињу“.* (Рубин, 1996)

„Инклузија значи укљученост, прихваћеност и наглашава чињеницу да је свако, без обзира на различитости, део друштва. Основни циљ инклузије је свеобухватно укључивање особа са различитим облицима хендикепа или било каквим другим разликама у ширу социјалну средину и све редовне друштвене токове и изједначавање права тих особа с правима свих осталих чланова и чланица неке друштвене заједнице“. (Павловић, 2007, стр. 5) Међународни и национални документи о људским правима, као и светски стандарди у образовању, одавно подржавају идеју образовања, које даје једнаку шансу свима и омогућава активну партиципацију свих младих у школском и друштвеном животу - идеју инклузивног образовања.

⁹ Закон о основама система образовања и васпитања, *Службени гласник Републике Србије*, 72/09.

1.3. Концепт интеграције и инклузије младих из осетљивих група

Особе са сметњама у развоју биле су дуги низ година маргинализоване и одвојене од главног друштвеног тока. Развојем свести друштва о вредностима сваког појединца јавља се инклузија као покрет у оквиру социјалног модела. Инклузија сама по себи не подразумева изједначавање свих људи, већ уважавање различитости сваког појединца коме пружа преузимање одговорности и могућност одлучивања о личном животу. Самим тим, инклузивно образовање подразумева једнако васпитање и образовање за сву децу, укључујући и децу са сметњама у развоју, тј. образовање које пружа једнако укључивање у друштвени живот. Процес инклузије подразумева обавезне измене и прилагођавање друштвених институција, као и друштва уопште, а првенствено поштовање права свих младих да се школују заједно и похађају школе у свом комшилуку у које би иначе ишли да немају развојних сметњи.

Напредна друштва са високим степеном социјалне културе, негују стандарде који омогућавају свим својим члановима услове социјалне сигурности. У нашој земљи омладина из осетљивих група се непрестано суочава са свакодневним животним осујећењима који повећавају ризик за развој егзистенцијалних страхова, депресивности, неуротичности и осећања инфериорности (Илић, 2005).

Први кораци ка унапређењу остваривања права особа са сметњама направљени су у Србији 2002. године када је у циљу реформе образовног система основана Експертска група. Група је извршила анализу ситуације у образовању деце са сметњама у развоју, а затим предложила стратешке правце реформе. Због честог поистовећивања појмова интеграције и инклузије, дефинисала је и ова два појма.

Интеграција деце с ометеношћу у редовне школе или у шире друштвено окружење подразумева убацивање детета у постојећи систем онакав какав јесте, без прилагођавања потребама појединца. Искуства Србије са интеграцијом датирају од средине осамдесетих година прошлог века, када је у неким републикама постављен и законски оквир за интеграциону имплементацију. У пракси, се врло брзо показало да редовне школе нису припремљене за рад са овом децом. Истраживања су показала да

ученици с ометеношћу постижу веома слабе резултате у школи и да их вршњаци не прихватају. Услед оваквих околности, интеграција се тумачила као став у коме је дете само физички присутно у неадаптираној средини. Упркос очигледном неуспеху, интеграција је постала добра стартна позиција за развој инклузивног концепта.¹⁰

Оквир у коме је схваћена и дефинисана инклузија, постављен је из социјалне перспективе из које се гледа на ометеност, као на нешто што није карактеристика појединца него истовремено и карактеристика друштвеног окружења. Дефиниција инклузије је базирана на социјалном моделу ометености и моделу позитивног приступа образовним потенцијалима које дете поседује. *Инклузија лица са сметњама* у развоју подразумева обавезне измене и прилагођавање друштвених институција као и друштва уопште како би се изашло у сусрет овим лицима и њиховим потребама.

Инклузивно образовање је врло комплексан процес и првенствено се односи на праксу и право деце са сметњама у развоју да се школују заједно с осталом децом и похађају школе у свом суседству у коју би иначе ишли да немају развојне тешкоће.¹¹

Предлог за примену инклузивног система у Србији, обухвата три паралелна система: инклузивно, делимично инклузивно образовање и нову специјалну школу или центар за образовање, васпитање и рехабилитацију.¹² Ови системи треба да буду компатибилни и флексибилни тако да омогућавају једноставан прелазак из једног у други, у оба смера. Ефикасан прелазак ученика са сметњама у развоју из система у систем подразумева могућност њиховог укључивања у редовну школу, али и могућност да се врате у специјалну школу уколико се покаже да постижу лоше резултате. Двосмерна проходност смањује изолацију ученика и подстиче њихов напредак.

Инклузивно образовање подразумева потпуно укључивање ученика из осетљивих група у одељење с осталим ученицима, уз могућност да му се пружи додатна подршка у различитим

¹⁰ Експертска група, (2002), *Просветна политика за угрожене и хендикепиране ученике у Југоисточној Европи*, Организација за економску сарадњу и развитак, Србија.

¹¹ Експертска група, (2002), *Просветна политика за угрожене и хендикепиране ученике у Југоисточној Европи*, Организација за економску сарадњу и развитак, Србија.

¹² *Idem*.

видовима: посебна подршка ученику од стране наставника док ради са читавим одељењем; увођење асистента у наставу који на часу, паралелно са наставником, помаже ученицима са посебним потребама; повремено издвајање ученика са посебним потребама у мале групе са којима ради специјално обучени наставник; повремени индивидуални рад ученика и стручног тима у који је укључен и дефектолог; образовање у редовном одељењу, а рехабилитациони третман се врши у специјализованим установама; други облици помоћи и додатне подршке.

Делимично инклузивно образовање има два основна облика.

1. Посебна одељења при редовним школама подразумевају и обезбеђивање ометеној деци и младима који су успешни у одређеним предметима или активностима и који могу да се уклопе с осталом децом и младима, да учествују у школовању опште популације. Они могу да се укључе у редовну наставу из појединих предмета као што су физичко, музичко и ликовно васпитање, као и у ваннаставне школске активности;
2. *Посебна одељења при специјалним школама* која имају програме укључивања ученика у образовање опште популације су други облик делимичног инклузивног образовања. Омогућава се појединим ученицима да похађају неке часове у редовној школи. Такође, планира се да центри за образовање, хабилитацију и рехабилитацију организују заједничку наставу из неких предмета са вршњацима из суседне редовне школе. Предвиђа се и организовање изборних предмета или ваннаставних активности у специјалној школи заједно са ученицима из редовне школе.

Специјално образовање у специјалним школама (центрима за образовање, хабилитацију и рехабилитацију) задржало би се за оне ученике који имају тешке и вишеструке сметње у развоју, које намећу тако високе образовне баријере да им је потребна изузетно велика подршка и тесна повезаност образовања са рехабилитацијом. Унутар специјалног образовања предлажу се три различита наставна плана и програма (А, Б и Ц) при чему је А програм најближи могућности преласка у редовни систем и представља неку врсту припреме за њега. Овакав будући облик специјалног образовања, подразумева и нов специјални наставни план, који треба да представља повезаност образовања и рехабилитације.

А програм треба да прати опште основе школског програма и представља припрему за укључивање детета у редован систем. Овај програм би заправо спадао у делимично инклузивно образовање. У оквиру овог модела би се образовала деца која имају изражене посебне образовне потребе које би се у том тренутку најквалитетније задовољиле у специјалном образовном систему.

Б програм био би прилагођен и сужен редовни програм у складу са развојним и образовним могућностима деце с ометеношћу у развоју. Опште образовни предмети би били редуковани док би предмети који укључују вештине били подстакнути. Акценат на окупационој терапији која помаже у стицању свакодневних животних вештина.

Ц програм би био сведен на елементарне образовне информације, док би централни део програма сачињавале активности из окупационе терапије са исходима који се тичу стицања свакодневних животних вештина. Са програмом Ц образовање се уводи у установе за дневни и стални смештај особа са високим степеном ометености. Програм Ц подразумева искључиво израду индивидуалних програма које стручњаци из установа за дневни боравак или стални смештај особа са ометеношћу израђују са референтном специјалном школом.¹³

На почетку школске 2009/2010. године ступио је на снагу нови Закон о образовању, који препознаје инклузивни облик образовања и обавезује васпитно-образовне установе да упишу свако дете са подручја школе.¹⁴

Овакав систем ствара примерене услове за реализацију заједничких програма за све ученике, уз индивидуално прилагођавање садржаја и метода рада разликама и потребама ометене деце и младих. Такође, он подстиче креативност и различитост дидактичког материјала и приступа. У том процесу важан је координиран и тимски рад наставника, стручних сарадника, родитеља и самих ученика.

¹³ Експертска група, (2002), *Просветна политика за угрожене и хендикепиране ученике у Југоисточној Европи*, Организација за економску сарадњу и развита, Србија.

¹⁴ Закон о основама система образовања и васпитања, *Службени гласник Републике Србије* 72/09, члан 77.

2. РАЗВОЈ ПРОГРАМА

Као пр(а)ви корак ка заједничком, формалном образовању младих, *инклузивна медијација*, као јединствен програм, настала је прилагођавањем програма *вршњачка медијација* за популацију ученика са лаком менталном ретардацијом, а касније и као заједничка (инклузивна) едукација младих. Програм је настао након реализације и евалуације пројекта *вршњачка медијација - отворена врата за младе са сметњама у развоју*, реализованог 2006. године, током кога је успешно едукована прва генерација младих са лаком менталном ретардацијом за вршњачке медијаторе. Програм, као заједничко, неформално образовање, представља предуслов успешне реализације и имплементације инклузивног образовања. Поред едукације за самостално решавање и превенцију сукоба, млади се спремају за заједничко формално образовање, које ће омогућити да живе и раде заједно, упркос међусобним разликама.

2.1. *Вршњачка медијација* – отворена врата за младе са сметњама у развоју

Поштујући свој мото, да *различитост не значи мању вредност*, мање право на учење, мање право на развој свих потенцијала личности у Центру за конструктивно решавање сукоба, током 2006. године, родила се идеја о примени медијације у специјалним школама. Подршку за њихов ентузијазам, исте године пружио им је GTZ-ов пројекат Трансформација сукоба и оснаживање младих кроз реализацију пројекта *вршњачка медијација - отворена врата за младе са сметњама у развоју*. Идеја пројекта била је едукација дефектолога, стручних сарадника и наставника, који раде са младима са лаком менталном ретардацијом, за примену техника медијације, али и за препознавање њене улоге у припреми младих са сметњама у развоју за инклузивно школовање.

Током реализације пројекта *вршњачка медијација - отворена врата за младе са сметњама у развоју* 2006. године, стручњаци са вишегодишњим искуством у раду са младима са лаком менталном ретардацијом (ЛМР), дошли су на идеју прилагођавања постојећих

модула едукативног програма *вршњачка медијација* (ВМ), овој популацији младих. Познавајући карактеристике младих са ЛМР и специфичности приступа у њиховом образовању, поред прилагођавања постојећих активности и радионица ВМ програма, креирани су и нови модули. Захваљујући изузетном ентузијазму професионалаца у њиховим пионирским настојањима, 2006. године настао је нови, прилагођени програм *вршњачке медијације* за популацију младих са лаком менталном ретардацијом.

Обука је реализована кроз активности специфично прилагођене вигилној пажњи и интелектуалним способностима младих са лаком менталном ретардацијом, ослањајући се на њихова претходно стечена знања. Након десетодневне обуке, потврдила су се надања, да се ова популација младих може успешно едуковати за вршњачке медијаторе. Мотивисани идејом и пруженом шансом за самостално решавање међусобних сукоба, ови млади људи су уложили велики труд и показали да могу и умеју, као и њихови вршњаци из редовних школа. Резултати семинара превазишли су почетна очекивања.

Извештај водитељки прве обуке

У овом поглављу желимо да издвојимо неке детаље и закључке водитељки првог семинара, чија су искуства била драгоцене за даљи развој *инклузивне медијације*.

... На почетку семинара, код деце се осећала изражена трема и страх, као резултат честих неуспеха које су доживљавали током школовања. Социолошки аспект, начин васпитања, одрастања и одвојеност од породице, свакако представљају препреку и повећавају интензитет страха и треме... Услед смањених интелектуалних капацитета, код ове популације младих је уочена значајна улога емоција у схватању света и околине.

... Најчешће у ситуацији сукоба реагују тако што се повлаче и тешко им је да симулирају сукоб... занимљиво је колико су научени да контролишу и не показују бес. Експресија беса била им је нелагодна и већина није желела да га прикаже, већ само да опишу стање беса и своје понашање у њему.

... У цртежима конфликта биле су углавном теме породичног сукоба, што је потврдило потребу да млади схвате природу конфликта и начине његовог превазилажења.

... Медијацију као алтернативну технику решавања сукоба неопходно је имплементирати у специјалне школе, јер ће се на тај начин решавати и превенирати конфликти и створити предуслови за постизање бољих васпитно-образовних резултата.

... Неочекивано брзо и са разумевањем, већина учесника је усвојила принципе и правила медијације, а поједини су желели одмах да се опробају у улози медијатора.

... 25% младих схвата суштину *вршњачке медијације*, правила, принципе и кораке процеса и активно их примењују (од 20 полазника четвртина је успела да самостално изведе целокупан процес медијације). (Стевановић, Рогановић, Тадиновић, 2006, стр.1-5)

3. ПРОГРАМ ИНКЛУЗИВНЕ МЕДИЈАЦИЈЕ

3.1. Од првог модула до акредитације

Успешна едукација младих са лаком менталном ретардацијом је дала програму *вршњачке медијације* нову димензију. *вршњачка медијација* је препозната први пут као заједничка активност младих, којом би се превенирали сукоби, који могу настати укључивањем деце и младих из специјалних школа у редовне. Јединствени пројекат примене медијације међу ученицима са сметњама у учењу и развоју и њиховим наставницима, по први пут развијен и реализован баш у Србији, побудио је и интересовање земаља из региона и Европе.

Нова улога коју је добила *вршњачка медијација*, иницирала је потребу да, поред модификованих модула за младе са лаком менталном ретардацијом, буду израђени нови модули за младе из осетљивих група, у циљу њиховог укључивања у живот локалне заједнице и инклузивно образовање.

Потреба за модификацијом нових модула, подстакла је стварање јединственог, свеобухватног програма, који би био прилагођен потребама већег броја младих из осетљивих група популације. У жељи да се израде модули заједничког програма едукације из области медијације за све младе, без обзира на њихову различитост, уложен је велики труд, ентузијазам и вишегодишње искуство у решавању проблема, питања и недоумице које су наилазиле.

Једна од већих препрека током модификације модула *инклузивне медијације*, била је дефинисање циљне групе. У Србији не постоји евиденција положаја деце и младих, на основу које би могли тачно да одредимо који су све млади дискриминисани и маргинализовани у односу на већински део популације. Такође, изазов је била и неусклађена терминологија о којој је већ било речи. Полазећи од тога да *инклузивна медијација* представља заједничку неформалну едукацију младих (без обзира на њихову различитост) за превенцију и решавање конфликта, дефинисане су две **циљне групе**:

- деца и млади која имају когнитивне или едукативне сметње да се укључе у редовно школовање,
- деца и млади који су укључени у редовно школовање.

Како програм обухвата младе из осетљивих група као и младе из опште популације, конципиран је врло флексибилно. Полазећи од социјалног модела који наглашава прилагођавање институција особама са сметњама у развоју, он омогућава самосталну модификацију програма од стране водитеља/ке, у зависности од састава групе. Имајући у виду да хендикеп представља поремећај у друштвеној функцији човека, тј. ограничење равноправног учествовања, акценат програма је на труду и партиципацији, а не на исходу активности. Инклузивна едукација младих базирана је, пре свега, на методама рада и приступу младима, условљених њиховим индивидуалним потребама.

У периоду од 2006-2008. године, у циљу промоције и имплементације програма *инклузивне медијације*, едуковани су млади и професионалци из редовних и специјалних школа Србије, ромски координатори и координатори локалних канцеларија за младе, који су програм препознали као изузетно применљив у интеграцији младих из осетљивих група у локалну заједницу и као предуслов успешном инклузивном школовању.

Марта 2009. године, програм је одобрен од Завода за унапређивање образовања и васпитања Републике Србије као обавезан програм стручног усавршавања запослених у образовању за школску 2009/2010. За школску 2010/2011. програм је допуњен напредним нивоом едукације наставника и стручних сарадника.

3.2. Модули *инклузивне медијације*

С обзиром да инклузивно образовање подразумева укључивање деце и младих, који су годинама били маргинализовани и одвојени од главног друштвеног тока (младих са сметњама у развоју, поремећајем у понашању, младих из етничких мањина, избеглих и расељених породица и осталих осетљивих група младих) у редован систем образовања, желели смо да младе припремимо и оснажимо за промене у школовању које следе. Искуство је показивало да млади у редовном систему школовања често нису

толерантни према различитостима. Ово неразумевање повећава ризик за сукобе, који би негативно утицали на процес имплементације инклузивне праксе. Како се дискриминаторно понашање углавном базира на предрасудама, неразумевању и непознавању „различите” групе, наметало се решење да се промена начина опажања постигне подстицањем контакта између група. Међутим, убрзо је постало јасно да сам контакт није довољан, већ да је потребно организовати како едукативне програме који подстичу промену опажања и развијање вештина превазилажења различитости, тако и заједничке активности младих са и без ометености, кроз које би се боље упознали и изградили сарадњу. Како у школском систему није постојао систематичан приступ превенцији сукоба који се јављају приликом међусобног контакта „различите“ омладине, јавила се потреба за развојем *инклузивне вршњачке медијације*. Ово решење се показало као адекватно из два разлога.

Први, је тај што *инклузивна медијација* подразумева развијање вештина комуникације, самосталног, ненасилног решавања сукоба и њихове превенције, код младих. На овај начин млади лакше уочавају и сагледавају своје проблеме, откривају разлоге конфликта и преузимају активну улогу у њиховом спречавању и решавању кроз директну комуникацију са страном/ама у сукобу.

Други разлог је што *инклузивна медијација* подразумева заједничку неформалну едукацију младих са сметњама и младих из опште популације. Основни смисао инклузивне едукације за медијацију је развијање конструктивне социјалне интеракције између младих са и без тешкоћа у развоју у којој обе стране имају добити. Интересантна едукација у којој се развијају социјалне вештине комуникације, доношења одлука и решавања конфликта је корисна и примерена развојним потребама обе групе младих. Кроз заједничку едукацију млади могу открити да имају исте потребе, нарочито потребу да буду прихваћени. Да би постигли одређени едукативни циљ и обавили постављене задатке, млади раде заједно, тако да се постиже позитивна међузависност чланова, индивидуална одговорност и учење сарадничких вештина. Осећај међусобне зависности помаже младима да прихвате постојеће разлике и доживе друге као јединствене особе, са различитим доприносима које могу дати приликом заједничког учења. На овај начин, млади уче да су слични и различити, да их индивидуалне карактеристике чине

оним што јесу, а да разлике могу бити и подстицајне. Зато *инклузивна медијација* младима омогућава:

- међусобно упознавање,
- преузимање одговорности у превенцији вршњачких сукоба,
- активност у процесу решавања међусобних сукоба,
- смањен број интервенција одраслих у решавању њихових сукоба,
- развијање образаца понашања и подједнаког учествовања,
- припрему за заједничко формално (инклузивно) образовање,
- активно учествовање младих у имплементацији инклузивног образовања

Модул *инклузивне медијације* константно еволуира и надограђује се. На самом почетку, поред нових, постојеће радионице *вршњачке медијације* су модификоване и прилагођене развојним способностима младих са сметњама у развоју, да би након тестирања, а циљу стандардизације заједничке (инклузивне) едукације, програм допуњен новим областима. У односу на базичну *вршњачку медијацију*, модул *инклузивне медијације* је допуњен следећим областима:

- Правда и неправда,
- Дискриминација,
- Стереотипи и утицај на предрасуде,
- Уважавање различитости,
- Тимски рад и
- Преговарање.

Област медијације је надограђена:

1. *Пирамидом медијације*, (заменила је раније коришћену технику анализа конфликта) и
2. Применом принципа медијације (поверљивост и неутралност):
  - а. Изградња поверења страна у сукобу у односу на медијатора,
  - б. Неутралност медијатора - Окидачи и кочнице медијатора.

Полазне претпоставке *инклузивне медијације* су:

1. Сва деца су пре свега деца, са својим специфичностима и потребама,¹⁵
2. Свако дете има право да буде с вршњацима,
3. Различито је лепо и омогућава богатство људског рода,
4. Социјална интеракција развија самосвест, самопоштовање, асертивност и емпатију (Станковић-Ђорђевић, 2005),
5. Потребно је узети у обзир васпитно-образовне потребе све деце и младих,
6. Учи се и развија кроз сазнајни конфликт, треба деловати у „зони наредног развоја” - узима се у обзир оно што особа јесте, али и шта може да постане (Виготски, 1996).
7. Игра је водећа, животна, саморегулишућа активност раног детињства (Виготски, 1996).

¹⁵ Декларација УН о правима детета, 1989.

3.3. Циљеви *инклузивне медијације*

Дугорочни циљ програма који се баве људским правима јесте изградња културе у којој су људска права схваћена, штићена и поштована. Оно што окупља све едукаторе о људским правима јесте заједничка иницијатива – жеља да се промовише и развије свет у којем се људска права вреднују и поштују¹⁶ кроз:

- Стварање услова за успешну реализацију инклузивног образовања,
- Јачање поштовања људских права и основних слобода,
- Промоцију толеранције и права на различитост,
- Развијање осећаја личног самопоштовања и поштовања других,
- Оснаживање младих за активно учествовање,
- Унапређење активности чији је циљ стварање културе мира, толеранције и ненасиља,¹⁷
- Конструктиван приступ конфликтима.

Приступ у раду с осетљивим групама младих

Немогуће је дати јединствене савете како на прави начин подстицати социјални и емоционални развој детета са хендикепом, како због тога што је свако дете индивидуа за себе, тако и због природе самог хендикепа. Али свако дете, с хендикепом или без, се најбоље развија и учи када се осећа прихваћено, заштићено и успешно. Подстицајна средина за развој деце и младих је она која пружа емоционалну подршку, прихватање, поштовање, топлину, осетљивост за њихове потребе. Прихватање и уважавање детета уз јасно дефинисање правила понашања и позитиван модел понашања, омогућава развој социјалих вештина (Станковић-Ђорђевић, 2005).

¹⁶ www.velikimali.org- Велики мали - Мрежа за промовисање права деце са сметњама у развоју.

¹⁷ *Idem.*

Фактор који највише утиче на развој способности код сваког детета је *основна (базична) сигурност*. Свака особа има потребу за сигурношћу, на основу које изграђује самоповерење и самопоштовање. Основна сигурност се формира на основу изграђеног поверења, базираног на позитивном искуству са собом и другима, у позитивној околини, прихватањем себе у целини, са добром интеракцијом и комуникацијом са околином. Млади који имају висок ниво самопоштовања и који су прихваћени у социјалној средини, спремније и потпуније учествују у сазнајним активностима. Уколико особа није развила основно поверење, изостаје природна радозналост, која је главни покретач сазнајног развоја, што може довести до псеудоретардације и озбиљних проблема везаних за сазнајни развој и, касније, образовање. Свака виша ментална функција (логичко памћење, вољна пажња, говор, мишљење и сл.), по свом пореклу је социјална (Виготски, 1982.). Између социо-емоционалног и интелектуалног развоја постоји паралелизам - застој у социјалном развоју има директне последице на интелектуални развој детета.

Стање хендикепа представља нека објективна ограничења, али истовременено код презаштићене деце јавиће се „необјективна зависност“, праћена некад и регресијом. Код инфантилних, емоционално незрелих, социјално неадаптираних личности трајни хендикеп гради беспомоћност са периодичним нападима панике.

Радозналост, која је важан фактор мотивације за учење, је неопходно подстицати специфичним облицима комуникације, визуализацијом, стимулисањем различитих чула, употребом боја, различитих и необичних облика, које програм *инклузивне медијације* пружа младима током едукације. На овај начин, могуће је успешно усмерити пажњу младих са сметњама у развоју и подстаћи њихово интересовање и активно учествовање.

Млади с менталном ретардацијом, с обзиром на природу својих ограничења, разликују се по начину примања и обраде информација. Због когнитивних проблема - лошег памћења, лабилне, краткотрајне пажње, отежане перцепције, и сам процес учења је отежан. У раду са њима мора се водити рачуна о методама, техникама и начину рада, који морају бити прилагођени њиховим потребама и могућностима. Како су ови млади спори ученици, конкретни мислиоци смањене радозналости који траже константну стимулацију и више понављања, употреба визуелних

средстава готово је неопходна у раду са њима. Сврха визуелних средстава је да се истакне идеја и запамти главна порука, привуче пажња и оживи изговорена реч. Зато је од суштинског значаја користити слике, слајдове, филмове и уопште средства која ће бити што конкретнија и интересантнија. Међутим, ма колико визуелизација подстиче интересовање и олакшава процес учења, погрешно је ако се усмеримо само на поједине канале за пријем информација. Иако активирање визуелне перцепције доприноси 50% до 70% усвајању знања, док аудитивна перцепција доприноси тек 20%, истовременим подстицањем аудио-визуелне-моторне перцепције допринос се повећава на 90%.

Водитељ/ка тренинга *инклузивне медијације*, мора имати у виду чињеницу да је психички живот маргинализоване омладине веома осетљива област и да је сем читања литературе и подизања сопствене деце, потребна права компетенција, која захтева озбиљну процену и познавање потреба учесника, предвиђање исхода и у складу са тим треба да приступи избору метода и приступа у раду.

Имајући у виду јединственост деце и младих са сметњама, програм *инклузивне медијације* је оријентисан на очуване способности и заснован на мултидисциплинарном приступу. Основни циљ оснаживања младих се усмерава ка заштити, развоју и усмеравању емоционалних, когнитивних и социјалних релација.

Компетенције водитеља/ке тренинга *инклузивне медијације*

Узимајући у обзир циљну групу, припрема и реализација обуке из *инклузивне медијације*, захтева максимално ангажовање, као и искуство водитеља у реализовању неформалног образовања и рада са децом са сметњама у развоју. Психички живот ове омладине је веома осетљив. За вођење обуке са њима потребна је способност разумевања и ефикасне процене потреба и могућности учесника, способност предвиђање исхода и избора најадекватнијих приступа и метода рада.

Водитељ/ка тренинга има улогу координатора процеса учења. Сваком едукацијом и сам/а пролази кроз непрекидан процес учења, стицања нових искустава и сазнања, али се суочава и са новим изазовима који захтевају креативност и конструктивност за њихово превазилажење и/или прихватање.

Самосталан/на водитељ/ка тренинга (или тренерски тим) има одговорност да темељно припреми програм тренинга, који подразумева сагледавање и анализу тема и активности из више углова, а само ангажовање подразумева:

- детаљно планирање и припрему тренинга,
- евиденцију учесника,
- давање прецизних упутстава за реализацију активности,
- стимулисање и вођење дискусија,
- праћење интересовања у групи,
- праћење и укључивање учесника,
- евалуацију радионица, закључака, бележење битних детаља и питања,
- прилагођавање активности у току рада,
- дневне тимске евалуације (размена искустава и закључака),
- припрему материјала за реализацију наредних активности,
- индивидуални разговори с учесницима (по потреби),
- евалуација тренинга и извештавање.

Водитељ/ка обуке *инклузивне медијације* је: креативан, упоран, толерантан, стрпљив, активан слушалац, ентузијаста, вешт водитељ, едукатор, познавалац невербалне комуникације, присталица хумора, вешт у ненасилној комуникацији, прилагодљив, емпатичан, позитиван, спреман да саслуша и уважи све коментаре и питања, способан да створи сигурно окружење, мотивише учеснике, иницира дискусију и наведе на закључке. Он/а такође треба да буде познавалац циљне групе, искусан у оквиру теме и у раду са групом, вешт у балансирању групне динамике (доминација или пасивност појединих учесника), у укључивању учесника без притиска и у стварању толерантне атмосфере, осетљив за потребе учесника...

Стратегија тренинга и методе *инклузивне медијације*

Стратегија тренинга је планирани ток и начин реализације активности, логика којом бирамо или стварамо нове садржаје. Када планирамо тренинг, морамо имати у виду сваког учесника, његову личност, очекивања, навике у учењу, знања и искуства. Састав групе и процеси које очекујемо у оквиру ње, развој комуникације, атмосфера и целокупна групна динамика има директан утицај на планирање стратегије едукације. С обзиром на циљ и основну идеју *инклузивне медијације*, тренинзи ће укључивати учеснике различитог порекла, способности и индивидуалности, што сваки тренинг чини другачијим и јединственим и обавезује на темељно планирање активности прилагођених учесницима.

Методе које се користе у тренингу *инклузивне медијације* су активног и партиципативног карактера. Динамику процеса у великој мери одређују учесници својим ангажманом, док се водитељ/ка прилагођава потребама и интересима групе. Методе тренинга теже ка учењу кроз искуство, тако да захтевају ангажман учесника, мање на интелектуалном, а више на емотивном плану.

Избор метода треба да је такав, да пружи шансу свим учесницима да се укључе у планиране активности. Тако нпр. метода невербалне комуникације даје шансу да се изразе учесници који се уздржавају од вербалне комуникације и на тај начин „стекну своје место“ у групи. Оваквим приступом омогућава се укључивање свих учесника, постиже се ефекат оснаживања младих да изнесу своје мишљење и осећаје, осећајући притом да им се придаје једнака важност као и осталима, охрабрити да преузму иницијативу и одговорност.

Успешност тренинга првенствено зависи од избора метода. Водитељ/ка треба да:

- буде сигуран/на у правилан избор метода,
- уколико је то могуће, да прво као учесник, лично искуси методу,
- приликом планирања, мора водити рачуна, да је стратегија тренинга у складу са методологијом програма, која је стандард за одабир метода,

- има у виду да избор метода није само одабир радионица, већ читавог низа других чинилаца,
- предвиди исходе,
- јасно постави циљеве сваке програмске целине, али да притом избегне „каналисање” учесника у унапред дефинисане закључке,
- прихвати да неки од учесника можда неће желети да учествују у одређеним активностима,
- има свест да учење подразумева промену и да понекад то може представљати и непријатно искуство (Грималди и др. 2002)

Пре избора метода водитељ/ка треба да прикупи информације о **учесницима тренинга:**

- број учесника у групи,
- узраст учесника,
- порекло (из које средине долазе),
- индивидуалне и специфичне карактеристике учесника,
- да ли састав групе захтева специфичну припрему? (и коју?)
- да ли сви учесници долазе добровољно? По којим критеријумима су изабрани?

Када учесници долазе из специјалних школа, ове информације су лако доступне у досијеу ученика који садрже податке о социјалној анамнези, запажања психолога, лекара, дефектолога, наставника, чињенице везане за социјалне услове живота ученика, његове особине, очуване способности, понашање, проблеме, резултате тестова интелигенције, специфичних способности и вештина. Добијене информације служе као основа за планирање, модификацију и избор метода рада.

Питања која помажу у избору метода су:

- Који је циљ?
- На који начин се надовезујем на искуства учесника?
- Шта очекујем од групе?
- Које методе су примерене у односу на циљ?
- Да ли избор метода упућује само на вербалну комуникацију?
- Колико креативности допушта изабрана метода?
- Какав је однос између индивидуалног рада, рада у групи и рада у пленуму?
- Које области су ми „слаба тачка“?
- Са ким могу да се консултујем око програма?
- Како изгледа временска структура тренинга? (паузе)
- Како прилагодити метод у односу на годиште, образовање, порекло, сметње у развоју учесника?
- Да ли омогућавам активно учествовање сваком учеснику?
- Да ли се ангажују још неке способности, осим вербално-интелектуалних?
- Да ли остављам могућност и довољно времена учеснику да ступи у контакт са својим осећањима, интересовањима и мислима?

Уопштено гледано, **приступ у раду** с младима из осетљивих група треба усмерити на:

- прихватање и уважавање,
- очигледан и једноставан начин представљања садржаја,

- подстицање на учествовање, које је ненаметљиво,
- постављање захтева кратким реченицама и понављању док се не схвате,
- максимално коришћење методе демонстрације, цртања и практичног рада при појашњавању апстрактних и сложених појмова,
- чешће паузе, јер се код младих са сметњама у развоју брже јавља замор,
- усклађеност излагања с концентрацијом, пажњом и фондом речи учесника,
- постављање захтева кратким реченицама и њихово понављање док се не схвате,
- толерисање грешака у раду и тешкоћа у говору или кретању,
- довољан број прилога (избегавати да учесници „хватају белешке”),
- усмереност на труд, процес, а не на исход дететове активности.

Структура обуке

Обука за *инклузивну медијацију* подразумева девет области, у оквиру којих је 28 предложених радионица са преко 70 активности, које се могу реализовати засебно. Неусловљеност и неутралност активности, оставља могућност водитељу/ки да од понуђених, изабере само поједине активности и самостално креира радионицу. Активности су прилагођене нижим интелектуалним способностима и вигилној пажњи. Временске одреднице су само оквирне, с обзиром да зависе од броја активности, броја учесника, као и састава групе. Полазећи од претпоставке да ће се овим приручником користити професионалци, са стеченим искуством у тренерском и/или предавачком раду, верујемо да ће најбољу процену временског оквира одредити сами. Комбинација и прилагођавање активности у радионици не само да је пожељно, већ их и сама идеја *инклузивне медијације* условљава.

Први - припремни дан обуке се односи на област људских права, док се радионице упознавања реализују другог дана едукације. На овај начин, кроз радионице толеранције, прихватања различитости, утицаја на стереотипе и предрасуде, припремамо „различиту“ омладину за заједничку обуку и смањујемо ризик од неуспеха.

Тренинг *инклузивне медијације* за младе обухвата девет области:

- I Људска права
- II Упознавање
- III Конфликт
- IV Емоције и потребе
- V Тимски рад
- VI Ненасилна комуникација
- VII Преговарање
- VIII Медијација – појам, принципи, процес
- IX Кораци медијације

4. ОДРЖИВОСТ ПРОГРАМА

Током четири године примене *инклузивне медијације*, успешно је предузето неколико корака ка одрживости програма:

Акредитација програма - Вредновање квалитета програма

У циљу успостављања система професионалног развоја наставника, васпитача и стручних сарадника у Србији, у оквиру Завода за унапређивање образовања и васпитања, тачније његове организационе јединице Центра за професионални развој запослених у образовању, образован је стручни тим за вредновање квалитета остваривања програма сталног стручног усавршавања наставника и стручних сарадника, који је израдио стандарде за акредитацију програма. Правилником о сталном стручном усавршавању и стицању звања наставника, васпитача и стручног сарадника¹⁸, 2004. године прописано је да се стално стручно усавршавање остварује по посебним програмима, који могу бити обавезни или изборни, и да је наставник, васпитач или стручни сарадник дужан да у току од 5 година похађа најмање 100 часова програма, и то најмање 60 са листе обавезних и до 40 часова са листе изборних програма.

Одобравање (акредитација) програма стручног усавршавања се обавља од стране Завода за унапређивање образовања и васпитања Министарства просвете Републике Србије и представља важан корак у успостављању система професионалног развоја наставника са јасно постављеним стандардима. Процедура одобравања програма представља систематичан начин провере квалитета програма који се нуде наставницима. На овај начин се осигурава ниво квалитета програма за стручно усавршавање кроз структурирану понуду. Систем стандарда пружа објективну стручну процену програма, док индикатори поред провере стандарда квалитета, стимулишу повећање његовог нивоа.

¹⁸ Правилник о сталном стручном усавршавању и стицању звања наставника, васпитача и стручног сарадника, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 14/04.

Марта 2009, програм *инклузивне медијације* је **одобрен** од Завода за унапређивање образовања и васпитања као **обавезан** програм стручног усавршавања запослених у образовању за школску 2009/2010, под називом *Инклузивно посредовање – Фактор превенције поремећаја понашања и сукоба у инклузивном школовању*, објављен у Каталогу програма за стручно усавршавање запослених у образовању под бројем 603.

Искуство са наставницима из редовних школа, довело је до даљег развоја програма. У односу на потребе запослених у образовању, програм је надограђен са две области: Идеја и значај инклузивног образовања и Превенција поремећаја у понашању младих, тако да за школску 2009/2010, обухвата једанаест тематских области. Током само пар месеци (септембар-децембар 2009. године), едуковано је преко сто наставника и стручних сарадника из редовних школа.

На основу евалуација учесника, реализатора и ауторкиње програма, уочила се потреба за новим развојем програма. Обим понуђених области није у потпуности одговорио на потребе које условљава актуелност проблематике инклузивног образовања, као и превентивног и интервентног рада у области проблема у понашању младих. У циљу адекватног одговора на захтев и потребе наставника, програм за школску 2010/2011. годину, поред базичног предвиђа и напредни ниво едукације наставника и стручних сарадника.

Приручник *инклузивне медијације* – Неформално, као пр(а)ви корак ка формалном образовању

У раду са младима, њиховим наставницима и стручним сарадницима, указала се потреба за приручником, који би област инклузивног рада са омладином из осетљивих група, методе и приступ у раду, објединио са медијацијом, као неформалном едукацијом, усмереном на превенцију сукоба, који могу настати инклузивним формалним образовањем.

Приручник *Инклузивна медијација – Неформално*, као пр(а)ви корак ка формалном образовању, током 2008. и 2009. године захтевао је допуне и надоградње у складу са константним развојем програма. Првенствено је био намењен професионалцима који

раде са младима са сметњама у развоју и са осталим осетљивим групама младих људи који имају когнитивне или едукативне сметње да се укључе у редовно школовање. Међутим, услед актуелности и ургентности у области инклузивног рада, финална верзија даје одговоре и на потребе наставника и стручних сарадника из редовног система образовања.

Приручник поред конкретних упутстава за реализовање програма *инклузивне медијације*, пружа информације о положају осетљивих група младих у Србији, њиховим развојним карактеристикама, приступу у раду са њима уопште, као и методама и саветима за рад.

Умрежавање институција у локалној заједници Раковице

Како је унапређење квалитета живота младих постало један од приоритета Владе Републике Србије, маја 2007. је основано Министарство омладине и спорта у циљу системског и планског начина бављења овом проблематиком. По самом формирању Министарства започето је са израдом Националне стратегије за младе,¹⁹ која је усвојена маја следеће године. Паралелно са израдом Стратегије приступило се и отварању локалних канцеларија за младе, при локалним самоуправама у циљу њене имплементације (Боројевић, 2009.).

Сагледавајући и уважавајући важност спровођења Националне стратегије за младе на локалном нивоу, GTZ-ов пројекат „Трансформација сукоба и оснаживање младих“ је као партнер Министарства омладине и спорта пружио подршку у реализацији стратешких циљева, оснаживању координатора канцеларија за младе и изради локалног акционог плана у преко 20 општина Србије.

Током 2009. GTZ CTYE је у партнерству са Центром за констуктивно решавање сукоба, Србије, спровео истраживање, са циљем да се израде специфични модули приступа у раду с осетљивим групама младих, за координаторе канцеларија за младе. Током реализације едукације „Сензибилизација координатора за потребе младих са сметњама у развоју“, био је

¹⁹ Влада Републике Србије донела је 9. маја 2008. године Националну стратегију за младе.

представљен и програм *инклузивне медијације*, који је наишао на велику заинтерасованост младих представника локалних самоуправа. С идејом решавања и превенције вршњачких сукоба у школама на својој територији, Канцеларија за младе Општине Раковица је желела да реализује едукацију *инклузивне медијације*.

Крајем 2009. године Канцеларија за младе је реализовала пројекат „ТИМ за безбедност“ („ТИМ“ означава и скраћеницу - толеранција и медијација), у оквиру кога је едуковано 50 младих наставника и исто толико ученика из 11 школа са општине Раковица. Циљ пројекта био је формирање 11 вршњачких тимова за превенцију и решавање сукоба у локалној заједници, којима координише Канцеларија за младе. На самом почетку, пројекат је промовисан и представљен свим релевантним институцијама у локалној средини, које се баве младима. Кроз реализацију и имплементацију *инклузивне медијације*, канцеларија за младе је умрежила локалне актере који се баве младима: 11 школа и њихових вршњачких тимова, центар за социјални рад и сектор за образовање локалне самоуправе.

Промоција нових модула

Након прилагођавања обуке за *вршњачку медијацију* младима са лаком менталном ретардацијом и успешног тестирања модула, уследила је промоција програма и његових резултата на локалном, националном и међународном нивоу.

Међународна конференција

Новембра 2006. године, Србија је била домаћин међународне конференције „Инклузивно образовање - перспективе у Србији и искуства из окружења“²⁰. Као пример добре инклузивне праксе, циљ и постигнути резултати *вршњачке медијације* за младе са сметњама у развоју представљени су по први пут на међународном нивоу.

²⁰ Међународна конференција „Инклузивно образовање - перспективе у Србији и искуства из окружења“ организована је од стране Удружења студената са хендикепом, 2006. године.

Међу најважнијим закључцима и најзапаженијим искуствима издвојеним у Билтену Конференције, своје место је пронашао и први тим вршњачких медијатора једне специјалне школе.

Дани дефектолога Србије

У циљу даље промоције и имплементације *вршњачке медијације* у специјалним школама, програм је представљен на струковном скупу „Дани дефектолога Србије“, јануара 2007. године. Презентација је реализована кроз теоријско излагање и представљање практичне примене техника медијације у случајевима школских сукоба,

симулираних од стране едукованих професионалаца. Током упознавања професионалаца, који раде са популацијом младих са сметњама у развоју, са медијацијом као новим моделом васпитног рада и њеним значајем у будућем инклузивном школовању, наглашено је да је потребна едукација како појединаца, тако и институција, које треба да буду главни агенси промена. Пар месеци касније, реализована је едукација тренера *вршњачке медијације* младих са сметњама у развоју. По први пут, учесници семинара били су дефектолози и специјални педагози Србије.

Следеће, 2008. године, програм је представљен у седам редовних школа Србије.

Паралелно са међународном и националном промоцијом, подршку на локалном нивоу, пружио је локални лист „Раковичке новине“. Након објављивања чланка под насловом „Карика која недостаје“, у коме су детаљно и врло професионално представљени циљеви и резултати пројекта који је реализован у раковачкој специјалној школи, појавила се заинтересованост професионалаца из школа у окружењу, као и представника локалне самоуправе. Тренинг је подржан и реализован 2007. године.

4.1. Светска искуства у примени медијације код младих са сметњама у развоју

У многим западним земљама, технике алтернативног решавања сукоба су одавно присутне у школовању деце са хендикепом, омогућавајући им бољу социјалну инклузију и квалитетније образовање.

У Енглеској је развијен јединствен, формалан систем превазилажења сукоба између школе или других представника власти и родитеља деце са хендикепом. Када дође до конфликта између њих око адекватног школовања одређеног детета, локалне просветне власти су дужне да ангажују професионалце из области трансформације сукоба. Помоћ у превазилажењу сукоба се пружа кроз два типа услуга: услуге медијације и услуге службе за помоћ родитељима.

С друге стране, у САД је развијен широк дијапазон техника алтернативног решавања сукоба. САД је једна од првих земаља која је увела медијацију као формални начин решавања сукоба. Како је, у тренутку када је по надлежним правним актима могуће користити медијацију, сукоб углавном већ у одмаклим фазама (када га је теже решавати), локалне средине су развијале специфичне технике којима су покушавале да конфликт спрече или реше у ранијим фазама (нпр. заједничко дефинисање правила од стране локалних школских власти, школе и родитеља). (Ћук Миланков, 2007. стр. 29).

Из претходних примера Енглеске и Сједињених Америчких Држава на пољу развијености медијације у школовању деце са хендикепом, можемо уочити да на који год начин технике алтернативног решавања сукоба ушле у ову област, оне недвосмислено подстичу интеграцију ове деце и чине образовање усклађеним са њиховим потребама. Међутим, конкретне модификације модула медијације, којим би директно били едуковани ђаци са хендикепом, нисмо наишли.

У Србији, медијација улази у систем образовања деце са хендикепом током 2006. године, као *вршњачка медијација*. Иако је почетна идеја била само примена ове методе у средњим специјалним школама, након пар година рада, великог ентузијазма и упорности, настали су прво модули за младе са лаком менталном ретардацијом, а затим и стандардизован модел *инклузивне медијације*.

Наша искуства у Србији, показала су поред едукације младих са сметњама у развоју, успешну заједничку (инклузивну) едукацију младих из редовних и специјалних школа. Током претходне четири године, едуковано је преко 250 професионалаца за тренере *инклузивне медијације* (координатора КЗМ, наставника и стручних сарадника редовних и специјалних школа), као и око 150 младих за примену техника *инклузивне медијације*.

ЛИТЕРАТУРА

1. Bodewig, C., Sethi, A. (2005) *Poverty, Social Exclusion and Ethnicity in Serbia and Montenegro: The Case of the Roma*. World Bank.
2. Боројевић, Т., (2009) *Приручник за израду локалног акционог плана (ЛАП) за младе*, Министарство омладине и спорта и GTZ ГмбХ, Београд.
3. Buldioski, G., Grimaldi, C., Mitter, S., Titley, G., Wagner, G., (2002) *T-kit on Training Essentials, Council of Europe and European Commission*.
4. Ћук Миланков, Д. (2007), „Технике алтернативног решавања сукоба у области школовања деце са хендикепом“, *Инклузивно образовање - перспективе у Србији искуства из окружења*, Анекс.
5. Дејвис, Х. (1996), *Саветовање родитеља деце хронично оболеле или ометене у развоју*, Београд, ИМД.
6. Експертска група, (2002), *Просветна политика за угрожене и хендикепиране ученике у Југоисточној Европи*, Организација за економску сарадњу и развитац, Србија.
7. Janet, T., (1999) „Introduction: Mapping Special Educational Needs: Decisions, Routes and Destinations“, *The National Association for Special Educational Needs - NASEN*, Volume 14.
8. Павловић, Г. (2007), *Инклузивно образовање - перспективе у Србији и искуства из окружења*, Београд, Удружење студената са хендикепом.
9. Петровић, Ј., Илић, С., Станковић-Ђорђевић, М., Жувела, Б., Шикман, В., Зрнић, Т. (2005), *Особе са хендикепом, права, могућности и развој*, Ниш, Одбор за грађанску иницијативу.
10. Петровић, С., (2005), *Основе права друштава*, Загреб, Правни факултет.

11. Стевановић, И., Рогановић Б., Тадиновић, М. (2006) *„Извештај о реализованом семинару“*.
12. Тадиновић, М. (2007), „Подршка инклузивном школовању – карика која недостаје“, *Инклузивно образовање - перспективе у Србији и искуства из окружења*, Анекс.
13. Тадиновић, М. (2007), „Вршњачка медијација - отворена врата за децу са сметњама у развоју“, *Зборник резимеа - Дани дефектолога Србије*.
14. Виготски, Л.(1982), *Мишљење и говор*, Београд, Нолит.
15. Виготски, Л.(1996), *Проблеми развоја психе, сабрана дела, III том*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.

Web адресе

1. Рубин, А., 1996, www.disrights.org
2. Велики мали - Мрежа за промовисање права деце са сметњама у развоју у Србији, [http:// www.velikimali.org](http://www.velikimali.org)

ДОБРА ПРАКСА
у РАДУ са
ЛОКАЛНИМ
САМОУПРАВАМА
у ОБЛАСТИ
ОМЛАДИНСКЕ
ПОЛИТИКЕ

Ауторка
Татјана Боројевић

1. УВОД

Немачка организација за техничку сарадњу (GTZ) по налогу Немачког савезног министарства за економску сарадњу и развој (BMZ) у протеклих 9 година, спроводила је у Србији пројекат „Трансформација сукоба и оснаживање младих“ (СТУЕ).

Пројекат је пружао подршку Министарству омладине и спорта Републике Србије пре свега у промоцији ненасилних облика понашања и превенцији сукоба, организовању младих и оснаживању у реализацији њихових иницијатива.

Сагледавајући и уважавајући важност спровођења Националне стратегије за младе на локалном нивоу, GTZ СТУЕ, је аутор низа инструмената који су подршка Министарству омладине и спорта у раду са локалним самоуправама, које препознају младе и омладинску политику као свој дугорочни стратешки циљ.

У наведеним активностима имплементациони партнер GTZ-овог пројекта „Трансформација сукоба и оснаживање младих“ је Центар за биопсихосоцијалне студије ПАНАЦЕА, невладина организација, формирана 2002. године. У последњих 7 година њен рад се финансира из средстава различитих међународних донатора, а област рада је спровођење пројеката намењених реформи, посебно у области децентрализације, појединих сектора у Србији - омладинске политике, система социјалне заштите и рада локалних и градских управа. Најважнији партнери организације су локалне самоуправе у Србији. У претходном периоду организација је институционално сарађивала с преко 60 локалних самоуправа, спроводећи првенствено програме планирања, који су за циљ имали дефинисање локалних приоритета из различитих области, сходно постојећим ресурсима и у функцији локалног буџета. ПАНАЦЕА је у току реализације програма који су реформисали наведене системе остварила стратешка партнерства са ресорним министарствима, како би резултати на локалном нивоу били стандардизовани и из пројектне форме прерасли у програмске активности финансиране делом из републичког, а делом из општинског буџета.

У периоду 2008/2009. године GTZ-ов пројекат „Трансформација сукоба и оснаживање младих“ спроводи програме за младе, али на општинском нивоу, као одговор на приоритете дефинисане од стране Министарства омладине и спорта Републике Србије, а у циљу имплементације Националне стратегије за младе на локалном нивоу. Имплементациони партнер је кроз пројекте у које је било укључено преко 35 локалних самоуправа и консултантски рад, створио предуслове за креирање иновативних и одрживих омладинских програма на локалном нивоу.

Један од највећих резултата ових програма је израда методологије планирања на локалном нивоу у области омладинске политике. Успешном применом методологије планирања у 32 локалне самоуправе у Србији, GTZ-ов пројекат „Трансформација сукоба и оснаживање младих“ је на овај начин помогао канцеларијама за младе да из локалних буџета обезбеде издвајање преко 30 милиона динара за омладинске програме. Наведену методологију, према препоруци Министарства омладине и спорта користи преко 60 локалних самоуправа у Србији.

Програми који су својом имплементацијом обезбедили неопходна знања и информације са локалног нивоа, систематизованих у националну методологију планирања, а који су у табели приказани и у временском следу примене, су:

Пројекат	Циљеви пројекта	Спроведене активности
<p>Израда акционих планова за младе у општинама – Вршац, Пландиште, Алибунар и Бела Црква.</p> <p>(2008)</p>	<p>Циљ пројекта је био да у наведене 4 општине започне процес планског и системског бављења младима, и то кроз израду локалних акционих планова за младе. До пројекта, у наведеним општинама тада није било општинских тела која су радила са младима, па је акциони план израђен уз помоћ радне групе за децу и младе, формиране у току процеса израде локалне Стратегије социјалне заштите. У акционим плановима младих као приоритети наведени су формирање канцеларија за младе, именовање координатора и формирање савета за младе.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Успостављање структура које су носиоци планирања на општинском нивоу – савети, одбори, радне групе. 2. Координација и стручна помоћ у изради локалних планских докумената – Комбинација тренинга и менторског рада 3. Процеси лобирања и промоције за усвајање планских докумената 4. Сет обука и тренинга намењених подршци спровођењу планских докумената - Првенствено обезбеђивање финансија и комуникација (интерна и екстерна)
<p>Подршка у имплементацији акционих планова у општинама – Вршац, Пландиште, Алибунар и Бела Црква.</p> <p>(2008)</p>	<p>Циљ пројекта је био јачање локалних капацитета, како би радне групе самостално кренуле у решавање проблема имплементације акционих планова. На првом месту то је проблем недостатка финансија. Идентификација и успешно коришћење алтернативних извора финансирања је један од предуслова успешне имплементације акционог плана. Други корак је промоција савременог волонтеризма, који може да обезбеди одрживост појединим започетим програмима</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Тренинг: Алтернативни извори финансирања 2. Тренинг: Волонтеризам као модел одрживости

<p>Израда локалних акционих планова у 32 општине у Србији</p> <p>(2009)</p>	<p>Након израде методологије за акционо планирање (приручник и матрица локалног акционог плана, сет тренинга за израду локалног акционог плана за младе) у сарадњи са Министарством омладине и спорта, створени су предуслови за акционо планирање у већем броју општина у Србији. Циљ акционог планирања није само идентификација општинских приоритета у омладинској политици, већ и јачање успостављених структура (канцеларија за младе, локални координатор канцеларије за младе, савет за младе), као системска подршка локалних буџета омладинским програмима</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Стварање предуслова за започињање акционог планирања – потписивање општинских одлука и решења за започињање процеса, формирање радне групе - 5 тренинга за чланове радне групе, у циљу припреме за израду локалног акционог плана за младе - 4 индивидуалне посете ментора локалним радним групама - Подршка у јавној расправи и усвајању ЛАП-а
---	--	--

2. КОНТЕКСТ

ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР ЗА СПРОВОЂЕЊЕ ПОЛИТИКЕ ЗА МЛАДЕ

У периоду 2008/2009. пројекти које је спровела канцеларија GTZ-овог пројекта „Трансформација сукоба и оснаживање младих“, када је у питању рад са локалним самоуправама у области омладинске политике, креиран је и спроведен у следећим националним и локалним оквирима:

2.1. Национални ниво

Министарство омладине и спорта основано је маја 2007. године као стратешки приоритет Владе Републике Србије, да се проблемима младих, односно унапређењем квалитета живота младих, бави на системски и плански начин. Формирањем Министарства започета су два паралелна процеса – израда Националне стратегије за младе (са Акционим планом) и отварање локалних канцеларија за младе, као инструмента за имплементацију Стратегије на локалном нивоу.

Национална стратегија за младе

Кроз широк консултативни и високо партиципативни процес и учешће свих заинтересованих страна израђена је Национална стратегија за младе. Влада је усвојила Националну стратегију за младе 9. маја 2008. године као први корак ка унапређењу положаја младих. Полазећи од основног задатка Стратегије, да пружи могућности које ће обезбедити израду системских, институционалних и развојних решења за подршку младима у различитим областима друштвеног живота, дефинисани су стратешки правци и циљеви који обухватају засебне области који се тичу живота младих, којим Влада Републике Србије жели да посвети посебну пажњу.

Акциони план за спровођење Националне стратегије за младе

Усвајање Акционог плана је један од важних корака на путу ка остварењу визије дате у Националној стратегији за младе: *„Млади у Републици Србији у XXI веку су активни и равноправни учесници у свим областима друштвеног живота и имају једнака права и могућности за пуни развој својих потенцијала. То подразумева њихову активну улогу у породичном животу, образовању, запошљавању, здрављу и укупном друштвеном животу”*.

Влада Републике Србије је 22. јануара 2009. године усвојила Акциони план за спровођење Националне стратегије за младе за период 2009-2014. године чиме је показала своје опредељење ка стварању системских услова за квалитетнији живот младих у Републици Србији.

Акциони план помаже свима: органима, организацијама, институцијама, појединцима и свим другим заинтересованим субјектима да реализују циљеве Стратегије. У складу с овим у Акционом плану су прецизно утврђене улоге, одговорности носилаца реализације, као и институционални механизми који треба да омогуће постизање жељених резултата и остваривање општих стратешких циљева Стратегије.

Акционим планом утврђене су активности које ће се остваривати у периоду 2009–2014. године. Детаљан план финансирања активности сачињен је за 2009. годину, а за период 2010–2014. године је дата пројекција трошкова. За сваки од специфичних циљева утврђене су активности, очекивани резултати остваривања предложених активности и показатељи (квантитативни и квалитативни) на основу којих ће се пратити спровођење Стратегије и мерити постигнути резултати.

2.2. Локални ниво

У оквиру Националне стратегије за младе, принцип децентрализације, је представљен као модел који ће омогућити спровођење националних циљева али у складу са специфичним потребама младих у свакој локалној заједници.

Како би се циљеви садржани у Националној стратегији за младе успешно спроводили на локалном нивоу, неопходно је створити одређене предуслове, односно инструменте који ће омогућити спровођење Националне стратегије за младе: формирати канцеларије за младе на општинском нивоу (уз именовање локалних координатора) и формирање савета за младе.

У последње две године, у преко 90 општина у Србији је започео процес планског решавања проблема младих у локалној средини, односно процес формирања канцеларија за младе и савета за младе.

КАНЦЕЛАРИЈА ЗА МЛАДЕ је саставни део локалне самоуправе и представља мост како између локалних актера међусобно (општине, локалних институција и организација и младих) тако и са Министарством омладине и спорта. Канцеларија за младе пружа институционални оквир, кроз који млади могу да утичу на одлуке које се директно тичу њих. Такође, канцеларија за младе омогућава свим локалним институцијама и организацијама које се баве младима, да се умреже, и кроз максимално искоришћавање постојећих ресурса унапреде квалитет услуга за младе.

Главни циљ формирања локалне канцеларије за младе је стварање услова у локалној средини - општинама и градовима у Србији - за квалитетнији живот младих људи и њихово активно учешће у савременим токовима развоја друштва.

Циљеви локалних канцеларија за младе:

- Промоција и афирмација младих и њихово активно укључивање у друштво;
- Пружање подршке иницијативама и пројектима младих;
- Промовисање здравих стилова живота;
- Омогућити подстицај за економско оснаживање младих;
- Неформално образовање младих;
- Информисање младих;

- Пружање могућности за квалитетно провођење слободног времена;
- Промовисање вредности толеранције, поштовања људских права и равноправности;
- Превенција ризичног понашања младих;
- Промовисање и вредновање волонтерског рада;
- Мобилност младих;
- Промовисање животне шансе свих група младих нарочито осетљивих група;
- Подстицање, развијање, препознавање и вредновање изузетних постигнућа младих;

САВЕТ ЗА МЛАДЕ – Савет за младе чине представници свих локалних институција и организација које раде са младима, као и представници младих: ученичких парламената средњих школа, студентских организација, омладинских неформалних група и сл.

На захтев локалне самоуправе локалне институције и организације именују своје представнике. За именовање представника младих у савету, неопходно је да општина унапред утврди критеријуме одабира и да обезбеди да највећи број младих буде информисан о томе како може да се кандидује у савет за младе.

Анализирајући активности сличних општинских структура у региону и ЕУ, Министарство омладине и спорта је дало следеће препоруке, када су у питању активности које савети за младе могу да спроводе:

- Иницира и учествује у изради локалне омладинске политике у области: образовања, спорта, коришћења слободног времена, повећања запослености, информисања, активног учешћа младих, обезбеђивања једнаких шанси, здравства, културе, равноправности полова, спречавању насиља и криминалитета, приступа правима, одрживог развоја и животне средине и другим областима;

- Учествоје у изради посебних локалних акционих планова, програма и политика у сагласности са Националном стратегијом за младе и прати њихово остваривање;
- Даје мишљење о питањима од значаја за младе и о њима обавештава надлежне органе општине/града;
- Даје мишљење на нацрте прописа и одлука које доноси скупштина општине у областима значајним за младе;
- Усваја годишње и периодичне извештаје о остваривању локалне омладинске политике и локалних акционих планова и програма за младе и подноси их руководству локалне самоуправе/града и скупштини;
- Иницира припрему пројеката или учешће локалне самоуправе/града у програмима и пројектима за младе у циљу унапређења положаја младих и обезбеђења остваривања њихових права која су у надлежности јединица локалне самоуправе;
- Подстиче сарадњу између локалних институција и омладинских организација и удружења и даје подршку реализацији њихових активности;
- Подстиче остваривање међуопштинске сарадње која се односи на омладину и о томе обавештава локалну самоуправу.

3. НИВОИ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ – РЕАЛИЗОВАНЕ АКТИВНОСТИ

Подршка имплементацији Националне стратегије за младе и јачање институционалних оквира којима ће се проблеми младих решавати на системски и одржив начин, основни је циљ рада канцеларије GTZ-а.

GTZ-ов пројекат „Трансформација сукоба и оснаживање младих“ је у 2009. години своје циљеве реализовао у амбијенту који је био неповољнији него претходних година, а карактеришу га елементи економске кризе који су погодили најзначајнијег партнера на локалном нивоу – локалне самоуправе.

Смањење општинског буџета и смањење броја запослених у локалним самоуправама су директно утицали на ниво учешћа локалних самоуправа у одрживим омладинским програмима, али заинтересованост локалних самоуправа да уђу у процес локалног планирања, показује да су млади препознати као стратешки правац преко 60% локалних самоуправа у Србији.

Разноликост локалних ресурса (материјалних, техничких, људских), условили су и потребу за квалитативно раслојавање помоћи која се пружа локалним срединама, јер само помоћ искреирана према стварним капацитетима и потребама сваке индивидуалне средине даје пуни ефекат мерама које се спроводе, односно обезбеђује економично трошење ограничених и рестриктивних финансија.

Како би постојећи ресурси били у потпуности искоришћени, а ефекти на локалне средине били максимални, интервенције су изведене на неколико нивоа:

1. УНАПРЕЂЕЊЕ КАПАЦИТЕТА ИНСТИТУЦИОНАЛНИХ СТРУКТУРА

- Унапређење рада регионалних канцеларија и знања и вештина регионалних координатора
- Унапређење рада локалних канцеларија и знања и вештина локалних координатора

2. ПЛАНИРАЊЕ ОМЛАДИНСКЕ ПОЛИТИКЕ НА ОПШТИНСКОМ НИВОУ

Оптимални резултати постигнути наведеним мерама, били су условљени паралелним активностима на сваком нивоу интервенције. Паралелна реализација активности је обезбедила да за нове моделе у раду истовремено буду и унапређени кроз едукацију и људски ресурси који ће наставити с активностима након помоћи коју је пружао GTZ-ов пројектни тим.

Увремењавање појединих активности, израда обука и тренинга са стварним потребама појединих институционалних система и увид у шири контекст тренутних активности, били су пресудни за постизање добрих резултата.

Континуирана сарадња и партнерски модел рада с представницима Министарства омладине и спорта обезбедило је широку примену добре праксе GTZ-овог програма у свим локалним срединама Србије.

НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА ЗА МЛАДЕ

КОРАК 1 У ПРОЦЕСУ ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ

КОРАК 1 ФОРМИРАЊЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈУ НА ОПШТИНСКОМ НИВОУ

1.1. ФОРМИРАЊЕ КАНЦЕЛАРИЈЕ ЗА МЛАДЕ

ДОПРИНОС
GTZ-A

1. Израда сета тренинга (Модул 1 и Модул 2 за едукацију локалних координатора у КЗМ, која је стандардизована од стране МОС-а као пакет обука које сваки локални координатор мора да познаје како би успешно реализовао своје активности
2. дефинисана 2 документа - Опис послова и задатака за локалне координаторе и Минимум компетенција које ЛК мора да има како би успешно координирао омладинском политиком на локалу

1.2. ФОРМИРАЊЕ САВЕТА ЗА МЛАДЕ

ДОПРИНОС
GTZ-A

Израђен документ - Опис послова и задатака савета за младе који дефинише - структуру савета, начин институционализације савета, као и задатке које чланови савета требају да обављају на локалу.

КОРАК 2 У ПРОЦЕСУ ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ

КОРАК 2 КРЕИРАЊЕ АКТИВНОСТИ КОЈЕ ЋЕ УСПОСТАВЉЕНА ИНФРАСТРУКТУРА ДА СПРОВОДИ

2.1. ИДЕНТИФИКАЦИЈА ЛОКАЛНОГ ПЛАНИРАЊА КАО МОДЕЛА ЗА КРЕИРАЊЕ АКТИВНОСТИ

ДОПРИНОС
GTZ-A

ИЗРАДА МЕТОДОЛОГИЈА ПЛАНИРАЊА
1. Израда практикума за планирање
2. Израда матрице - структуре планског

2.2. ДИРЕКТНО СПРОВОЂЕЊЕ ПЛАНИРАЊА У ОПШТИНАМА

ДОПРИНОС
GTZ-A

1. Израда ЛАП-а у 15 огледних општина
2. Помоћ 10 општина које су започеле процес израде ЛАП-а да финализују документ

4. УНАПРЕЂЕЊЕ КАПАЦИТЕТА ИНСТИТУЦИОНАЛНИХ СТРУКТУРА

Предуслов за имплементацију националних циљева у области омладинске политике је развој људских ресурса, будућих носиоца иновативних програма. У том циљу бављење делокругом рада локалних и регионалних канцеларија за младе као и компетенцијама локалних координатора био је један од првих задатака пројектног тима. Пружена је помоћ у дефинисању следећих елемената рада:

Дефинисан минимум компетенција локалног координатора – као што је напоменуто, због начина одабира локалних координатора, који као последицу дају ангажовање младих са веома различитим вештинама и знањима дефинисана су знања и вештине које треба да сваки локални координатор поседује:

- познавање рада на рачунару, енглески језик, писање пројеката
- да је упознат(а) с омладинском политиком, односно опште информисан(а) о питањима и проблемима младих
- да поседује организационе вештине (координација, одговорност)
- да поседује лидерске вештине (доношење одлука, сарадња)
- вештине развоја програма/пројеката за младе
- мотивација, посвећеност, креативност
- толерантност, отвореност, инклузивност
- вештина активног слушања
- комуникативност
- способност изграђивања поверења са младима и са представницима интересних група

Дефинисан опис послова и задатака локалног координатора – адекватно знањима и вештинама (минимум компетенција) локалних координатора, а у складу са захтевима Министарства омладине и спорта, дефинисан је опис послова и задатака локалних координатора:

- Координише процесом истраживања којим се идентификују потребе и проблеми младих у локалној заједници,
- Координише процес успостављања и спровођења политике младих на локалном нивоу,
- Води базу података организација младих (невладине организације младих, неформалне групе, подмлаци политичких партија, ученички парламенти и сл.),
- Организује састанке са саветом младих у току процеса израде и имплементације локалног акционог плана за младе,
- Сарађује с општинским службама, јавним установама, институцијама које се баве младима (центар за социјални рад, Национална служба за запошљавање, школе, здравствене институције), приватним сектором, медијима, организацијама и удружењима младих, представницима цивилног друштва и појединцима,
- Реализује консултације с омладинским радницима, активистима, и волонтерима у вези буџета и потребних ресурса за омладински клуб/простор за младе,
- Заговара за формирање буџетске линије за младе у сарадњи са представницима локалне власти,
- У сарадњи са младима, и организацијама које раде са младима, креира програме обуке, и програме везане за културу, уметност, спорт и слободно време младих,
- Координише активности у омладинском клубу/простору за младе,
- У сарадњи са саветом за младе учествује у креирању одлука о стипендирању ученика и студената,

- Информисање младих о могућностима интернационалних размена и едукативних путовања,
- Учестале промоције активности канцеларије за младе путем кампања и округлих столова,
- Писање пројеката - проналажење алтернативних начина финансирања програма за младе,
- Сарађује са надлежним министарством и другим владиним структурама које се баве питањима младих, као и другим канцеларијама за младе.

Искреирани, тестирани и усвојени програми тренинга - „Унапређење рада канцеларије за младе – Модул 1 и Модул 2“ – базирани у складу с описом послова и задатака и минимумом компетенција, а у складу с тренутним знањима и вештинама локалних координатора. Предложени пакети обука ће бити стандард Министарства омладине и спорта за све нове координаторе, који се ангажују у новоотвореним канцеларијама за младе, односно нове локалне координаторе који се промене у већ отвореним канцеларијама за младе.

Кроз наведене моделе стручне помоћи, локалним и регионалним канцеларијама је омогућено да честа промена локалних координатора што мање утиче на успех рада локалних канцеларија за младе.

5. ПЛАНИРАЊЕ ОМЛАДИНСКЕ ПОЛИТИКЕ НА ОПШТИНСКОМ НИВОУ

За ефикасно и успешно спровођење политике за младе, односно решавање проблема младих на општинском нивоу, неопходно је да буду обезбеђени следећи предуслови:

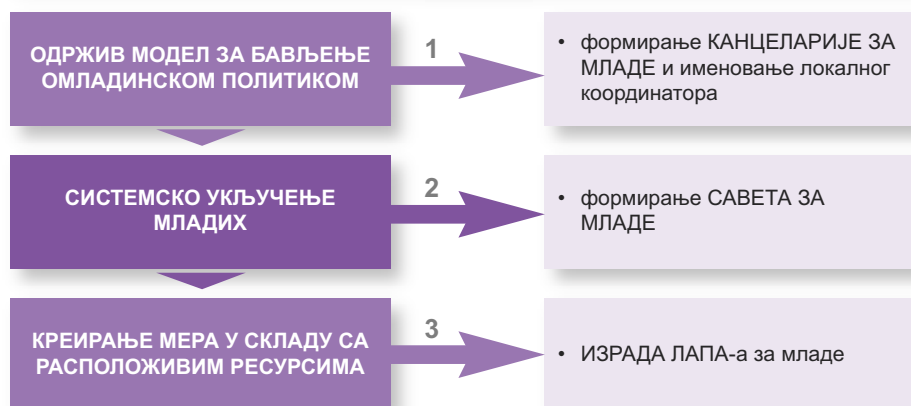
1. Да буду идентификовани приоритетни проблеми младих, кроз анализу постојећих података на локалном нивоу, уз широку партиципацију свих локалних актера;
2. Да у идентификацији проблема, као и креирању мера за решавање идентификованих проблема, учествују представници свих локалних институција и организација (НВО) који се у свом делокругу рада баве младима, као и млади (како у формалним тако и неформалним видовима организације), јер само мултидисциплинарни и мулти секторски приступ обезбеђује креирање оптималних решења;
3. Да буду јасно препознати сви постојећи ресурси у локалној средини (материјални, људски и технички), како би мере које се нуде за решавање проблема, биле економичне и одрживе;
4. Да решења која се искреирају, као одговор на идентификоване проблеме, буду системска и поседују континуитет, како би се избегло пројектно решавање проблема, које зависи од краткорочних донаторских финансија;
5. Да у процесу идентификовања проблема (и ресурса), као и креирању мера за решавање, постоји јасан модел комуникације (план комуникације) и информисања, како актера који учествују у процесу тако и ширег грађанства, што ће резултирати стварањем позитивне климе на локалном нивоу за решавање (и препознавање) проблема младих;
6. Да буду јасно издефинисане одговорности (финансијске и професионалне), за спровођење мера које су процењене као најефикасније и најеконичније за решавање проблема младих, и то кроз документа усвојена на скупштинама општина;

7. Да буду препознати потенцијални алтернативни извори финансирања, који ће обезбедити део финансија за спровођење креираних мера, како би се смањио притисак на буџете општинских, покрајинских и/или републичких институција;
8. Да се кроз наведене процесе унапреде капацитети постојећих структура на локалном нивоу – канцеларије за младе и савета за младе, јер ће одрживост мера за решавање проблема бити обезбеђена управо преко њих;
9. Да све активности на општинском нивоу у погледу и методологије и резултата, буду у оквиру покрајинских и републичких стратешких докумената.

Да би наведене активности (постављени предуслови) биле успешно реализоване, а млади у локалној средини осетили у свом свакодневном животу промене које доноси нови начин рада са младима и планирање у омладинској политици, било је неопходно да се паралелно врше усклађене интервенције како у области људских ресурса који се баве младима на националном и локалном нивоу, тако и у директном раду са локалним самоуправама (локалним институцијама и организацијама).

ДА БИ СЕ УСПЕШНО БАВИЛИ ОМЛАДИНСКОМ ПОЛИТИКОМ НА ЛОКАЛНОМ НИВОУ, НЕОПХОДНО ЈЕ ДА ЛОКАЛНА САМОУПРАВА ПОСТАВИ ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР (КАНЦЕЛАРИЈА ЗА МЛАДЕ И САВЕТ ЗА МЛАДЕ) КОЈИ ЋЕ ДА ОБЕЗБЕДИ КОНТИНУИТЕТ И СИСТЕМСКО СПРОВОЂЕЊЕ МЕРА ИСПЛАНИРАНИХ ПРЕМА СТВАРНИМ ПОТРЕБАМА МЛАДИХ У ОДРЕЂЕНОЈ СРЕДИНИ И РАСПОЛОЖИВИХ РЕСУРСА

Сагледавајући и уважавајући важност спровођења Националне стратегије за младе на локалном нивоу, GTZ пројекат „Трансформација сукоба и оснаживање младих“ је аутор низа инструмената који су подршка Министарству омладине и спорта у раду са локалним самоуправама, које препознају младе и омладинску политику као свој дугорочни стратешки циљ.

Министарство омладине и спорта, је као свој стратешки циљ за 2009. годину поставило, израду локалних акционих планова за младе (ЛАП-а) у локалним самоуправама које су успоставиле инфраструктуру препоручену кроз Националну стратегију за младе (формирана канцеларија за младе, изабран локални координатор за младе и формиран савет за младе).

Ти инструменти су:

- Приручник за израду локалног акционог плана (ЛАП)
- Израђена МАТРИЦА ЛАП-а, која дефинише структуру финалног планског документа
- Обуке и тренинзи за унапређење капацитета локалних координатора у канцеларијама за младе и чланова савета за младе

ПРИРУЧНИК - Сврха приручника за израду локалног акционог плана за младе, јесте да представи основне кораке у процесу израде локалног акционог плана за младе, да објасни зашто су ти кораци важни, како да се остваре и шта је потребно избећи у процесу израде локалних акционих планова за младе.

Приручник је намењен представницима локалних власти и релевантних институција за бригу о младима на локалном нивоу, тј. онима који ће најактивније учествовати у процесу израде и касније у процесу спровођења локалног акционог плана за младе.

МАТРИЦА ЛАП-а – Сврха матрице ЛАП-а јесте да представи структуру финалног документа, који треба да буде плански општински документ. Постојање матрице омогућава да МОС има јединствен модел ЛАП-а у свим општинама, који ће термилошки и структурно бити уједначени. Уједначеност документа омогућава даљу анализу проблема у локалним самоуправама, и дефинисање

приоритетних проблема у појединим областима и регионима. Матрица је намењена представницима локалних самоуправа, првенствено члановима радних група које ће радити на планирању у омладинској политици, као и другим актерима који на основу структуре документа могу да процене корак у планирању, када ће њихово укључење бити најефикасније за целокупни процес.

Структура локалног акционог плана за младе, без обзира на методологију рада и алате који се користе, увек садржи следеће елементе:

УВОД - зашто се приступило изради ЛАП-а за младе, ко је све учествовао у процесу израде ЛАП-а и у ком временском периоду;

ОПИС СИТУАЦИЈЕ У ЛОКАЛНОЈ ЗАЈЕДНИЦИ – анализе података релевантних за младе, анализа постојећих ресурса и анализе постојећих услуга за младе;

ПРИОРИТЕТИ ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ – општи циљ, специфични циљеви, активности и носиоци активности, извори финансирања, индикатори;

ТАБЕЛАРНИ ПРЕГЛЕД АКЦИОНОГ ПЛАНА – који је циљ, која је планирана активност, ко је задужен за њену реализацију и у ком временском периоду;

БУЏЕТ – у којем је наведено колико је финансијских средстава у планираном периоду неопходно за реализацију активности;

ОБУКЕ И ТРЕНИНЗИ – базирано на претходном богатом искуству у раду са локалним самоуправама, закључено је да само комбинација два модела рада даје оптималне резултате. Та два модела су:

- Тренинзи и
- Менторски рад

ТРЕНИНЗИ – одржавање тренинга је уобичајени модел рада у процесу планирања, и представља стандардизован модел у оквиру кога радне групе пролазе кроз поједине области процес планирања.

Како су многе локалне самоуправе у претходним годинама пролазиле кроз низ обука и тренинга, многи општински тимови су већ упознати са многим алатима који се користе у планирању (SWOT анализа, анализа ресурса, анализа локалних актера и сл.), па је понављање у обукама контра-продуктивно за рад радне групе. Због тога, у процесу израде ЛАП-а, спроведено је 5 тренинга, који по својој структури прате структуру матрице, односно објашњења наведених у практикуму.

Тренинзи својом структуром обухватају следеће области:

ТРЕНИНГ и садржај тренинга	Компонента у матрици ЛАП-а која одговара планираном тренингу
Тренинг 1 – Анализа контекста за израду ЛАП-а (Анализа прикупљених података, анализа кључних актера, анализа ресурса, анализа постојећих услуга)	Одељак 1 - Увод , уводна реч председника, канцеларија за младе општине, савет за младе Одељак 2 - Принципи и вредности Одељак 3 - Контекст , географски подаци, демографски подаци, анализа кључних актера, анализа ресурса
Тренинг 2 – Анализа проблема – (SWOT анализа, издвајање проблема, дефинисање приоритета, дефинисање циљних група)	Одељак 3 - Контекст - SWOT анализа, пресек стања и положаја младих, циљне групе
Тренинг 3 – Дефинисање циљева (општи циљ и специфични циљеви, повезаност циљева са другим планским документима)	Одељак 4 - Приоритети , општи циљеви, специфични циљеви Одељак 5 - Повезаност са другим стратешким документима , повезаност са другим локалним стратегијама
Тренинг 4 – Дефинисање активности и цене коштања појединих услуга (буџетирање)	Одељак АП – дефинисање активности и цене коштања појединих услуга (мера) у табели акционог плана
Тренинг 5 – Дефинисање инструмената за имплементацију ЛАП-а	Одељак 6 - Механизми имплементације Одељак 7 - Промоција активности дефинисаних ЛАП-ом

Наведени тренинзи су организовани на регионалном нивоу, јер само таквим концептом се постижу следећи резултати:

1. *Размена искустава у региону* - Иако су радне групе упознате са методолошким алатима за планирање само кроз регионалне тренинге, ствара се прилика да локалне самоуправе (из региона) размене искуства са другим општинама, и на тај начин додатно (на аутентичан начин) препознају локалне ресурсе који нису били тако видљиви или идентификује неке нове проблеме. Регионална размена искуства је од великог значаја за квалитетно креирање мера за решавање проблема.
2. *Регионални центри као заједнички ресурс* - Стварају се услови да ресурси регионалних центара (нпр. Ваљево, Крагујевац, Зајечар) буду адекватније искоришћени. Мале општине инклинирају не само Београду већ првенствено својим регионалним центрима, па тако заједничко сагледавање проблема омогућава јасно сагледавање перспективе, које услуге мале општине не могу (и не треба) да развијају, јер близина регионалног центра и његових ресурса то обезбеђује.
3. *Позиционирање регионалних канцеларија за младе* – како је један од општих циљева GTZ пројекта, развој капацитета Министарства омладине и спорта за бављење омладинском политиком на локалном нивоу, позиционирање регионалних канцеларија за младе, које су у ингеренцији Министарства, као општег и квалитетног ресурса, на који могу да рачунају и регионални центри, а и околне општине је изузетно битан, и кроз регионалне тренинге остварљив резултат.
4. *Јачање духа међуопштинске сарадње* – као један од стратешких праваца у ЛАП-овима треба да буде и међуопштинска сарадња. Заједничко дефинисање ресурса и заједничких проблема, ставља међуопштинску сарадњу у фокус рада, кроз заједничке закључке а не на предлог тренера или консултанта.

МЕНТОРСКИ РАД – веома битну допуну рада на терену представља рад ментора. Ментори су стручна лица која у индивидуалном раду са сваком општином (радном групом у општини), допуњавају и коригују, недостатке сваког индивидуалног ЛАП-а. Ментори треба да имају искуства и знања како из локалног планирања, тако и из индивидуалног рада с општинама.

Закључци и резултати добијени на тренинзима, кроз менторски рад и рад радне групе се додатно мењају или редефинишу како би се задржале методолошке препоруке с тренинга, а опет испоштовале различитости које постоје у свакој општини.

Динамика посета ментора локалним самоуправама треба да буде у складу са тренинзима који се организују. Између 2 тренинга неопходна је једна посета ментора, како би се теме с тренинга усагласиле с радном групом.

6. ДОБРА ПРАКСА - ПРЕДУСЛОВИ ЗА УСПЕШНО ПЛАНИРАЊЕ НА ЛОКАЛНОМ НИВОУ

Успешан процес планирања на локалном нивоу подразумева израду стратешког документа у овом случају ЛАП-а, и његово усвајање на скупштини општине, јер само тако, план, постаје правоважан документ. Да би се обезбедило усвајање на скупштини општине, односно, обезбедила општинска буџетска средства, неопходно је да локална самоуправа наведени документ, и његову реализацију схвати као своју иницијативу, наравно уз широку партиципацију како локалних институција, тако и младих.

Да би се напред наведено остварило, неопходно је предузети неколико корака који би обезбедили позитивну климу за општинско планирање, односно предуслове за успешну израду ЛАП-а:

1. УВОДНА ПОСЕТА - Обавити разговор са челним функционерима локалне самоуправе (лица која могу да донесу одлуку о уласку општине у процес планирања), којима треба представити тачан редослед корака у процесу планирања, као и бенефит који локална самоуправа добија из процеса планирања.
2. ДОНОШЕЊЕ ОДЛУКА ОД СТРАНЕ ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ - Обезбедити доношење 2 документа која ће потврдити решеност локалне самоуправе да улази у процес израде локалног акционог плана за младе, које потписује председник општине (општинско веће):
  - а. Решење о уласку у процес израде ЛАП-а, са јасним детаљима до када треба да буде завршен финални документ
  - б. Решење о формирању радне групе за израду ЛАП-а
3. ФОРМИРАЊЕ РАДНЕ ГРУПЕ ЗА ИЗРАДУ ЛАП-а - Иако је у опису послова и задатака савета за младе активно учешће у изради општинских планова који се тичу омладинске политике, структура савета је различита у различитим

општинама и често су огледало локалних прилика које су уско повезане са политичким и коалиционим тензијама, па тако постоје савети у којима су чланови само функционери политичких клубова који чине тренутну коалицију, или само представнике младих из различитих структура итд. Наведени примери нису најоптималнија решења за процес локалног планирања.

Такође, реструктурирање савета који су „тек“ формиран (у периоду од претходних 6 месеци) и то кроз одлуку скупштине општине, није најоптималније решење, јер поред тога што захтева седницу скупштине, није коректно мењати структуру без процеса који показује да структура није адекватна.

Из наведених разлога, локалним самоуправама се препоручило формирање радне групе за израду ЛАП-а, која нема више од 15 чланова и то следеће структуре:

1. **ЛОКАЛНА САМОУПРАВА** - представник буџета, представник друштвених делатности, члан општинског већа за рад са младима;
2. **ЛОКАЛНЕ ИНСТИТУЦИЈЕ И ОРГАНИЗАЦИЈЕ** – Представници следећих сектора – просвете, здравства, социјалне заштите, запошљавања, цивилног сектора;
3. **МЛАДИ** – представници младих (или чланови савета или представници различитих групација младих).

Формирање радне групе на наведен начин, створиће услове да се структура савета промени на професионалан начин, јер ће кроз радну групу бити едуковани представници свих локалних актера, који ће професионално моћи да креирају омладинску политику у локалној средини. У општинама у којима још увек није формиран савет за младе, представници радне групе ће се квалификовати за чланство у савету за младе.

Резултати акционог планирања

Успешност процеса израде локалних акционих планова за младе, разматрана је кроз конкретне и мерљиве индикаторе који су:

1. Број финализованих акционих планова, у односу на укупан број општина у процесу (кроз препоручен методолошки процес);
2. Број усвојених акционих планова на скупштинама општина, у односу на укупан број општина које су у процесу планирања;
3. Финансијска средства издвојена из општинског буџета за рад локалних канцеларија за младе (буџетска ставка);
4. Финансијска средства издвојена из општинског буџета за имплементацију (буџетска ставка).

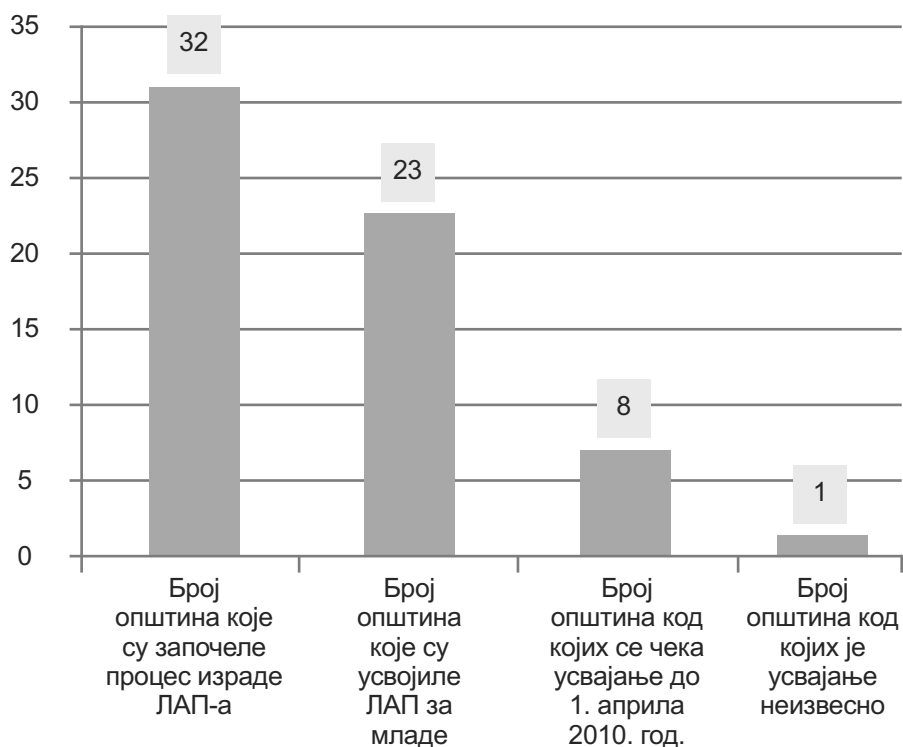
Резултати по наведеним индикаторима, дати су у табели 1 и 2 и Графикону 1

Табела 1 - Број усвојених акционих планова на скупштинама општина, у односу на укупан број општина у процесу планирања

Програм	Број општина у програму	Број општина с усвојеним ЛАП-ом за младе	Број општина које чекају усвајање ЛАП-а	Број општина код којих је усвајање ЛАП-а неизвесно
Комплетан процес израде ЛАП-а	22	19	2	2

Табела 2 - Број финализованих акционих планова, у односу на укупан број општина у процесу планирања (кроз препоручен методолошки процес)

Програм	Број укључених општина у програм	Број финализованих ЛАП-ова
Комплетан процес израде ЛАП-а	22	22
Парцијални програм израде ЛАП-а за младе	10	10

Након акционог планирања у 32 општине издвојено је преко 30 милиона динара за креирање омладинске политике на локалном нивоу. Од тога за рад локалних канцеларија за младе издвојено је преко 16 милиона динара, док је за имплементацију ЛАП-а (партнере локалних канцеларија за младе) издвојено 14 милиона динара.

Наведени резултати имају посебан значај јер су средства издвојена у условима:

- смањених општинских буџета за 20-30% од стране Републике, због текуће економске кризе (смањени трансфери),
- у ситуацији велики проблема локалних самоуправа у погледу отпуштања вишка запослених.

Посебну добит представља чињеница да су наведена финансијска средства добила и своје посебне буџетске позиције, које уједно и показују и функционало место канцеларије за младе, односно партнера канцеларије. Када су у питању средства намењена имплементацији ЛАП-а, буџетске ставке су различите од општине до општине, у зависности од перцепције локалних буџетских одељења шта је најефикасније. Анализа овог сегмента у 2010. години, сигурно ће дати потврду које је решење најефикасније када су у питању средства која не троши директно канцеларија за младе, већ екстерни партнери.

Наведена средства су у многим општинама додатно увећана кроз друге секторе (спорт, туризам, културу), јер је канцеларија за младе често реализатор појединих активности које се буџетирају другим установама и одељењима, и то у просеку наведена средства увећава за 10%. Уколико се стандардизује извештавање локалних канцеларија за младе према Министарству омладине и спорта, у оквиру наведених годишњих извештаја биће могуће имати увид у реалан преглед додатних средстава коришћених из буџета других установа и организација.

Посебна издвајања, која због наведених објективних околности локалних самоуправа нису могла да буду пројектована за 2010. годину су средства намењена за учешће локалне канцеларије за младе у пројектима који траже учешће у износу од 10-20%.

Издавање ових средстава из укупног општинског буџета за 2010. није било могуће, али и као претходна ставка могу кроз годишњи извештај канцеларије за младе да буду идентификована.

Тако да, генерално гледајући, локалне канцеларије за младе своја средства из локалног буџета користе кроз следећа 4 модела:

- издвојена средства за рад канцеларије за младе,
- издвојена средства за имплементацију локалних акционих планова,
- средства добијена кроз сарадњу са другим општинским/градским одељењима,
- средства одвојена за учешће у донаторским пројектима.

ПРОМЕНЕ НАСТАЛЕ ПРОЦЕСОМ ПЛАНИРАЊА

Постигнути резултати	Стање пре израде ЛАП-а	Промене настале процесом планирања
<p>Формиране 22 мулти-дисциплинарне радне групе за израду ЛАП-а за младе, које у својој структури поред младих имају и представнике локалних институција и организација</p>	<p>Када је у питању рад са младима, на локалном нивоу нису постојала институционална тела мултисекторског типа која су се бавила наведеном проблематиком.</p>	<p>Обезбеђен је мултисекторски приступ рада са младима на општинском нивоу. Наведене радне групе доприносе бржем и квалитетнијем успостављању рада савета за младе. Партнерство локалних институција и организација у креирању и спровођењу омладинске политике је кроз радну групу формализовано.</p>
<p>Реализовано 5 тренинга за локалне општинске тимове у циљу ефикасног планирања у омладинској политици</p>	<p>Постојала су фрагментисана знања из области планирања, додатно неупотребљива због различите терминологије донатора који су их спроводили у општинама. Није постојала примена алата за планирање (иако су готово сви упознати с том тематиком) како би се омладинска политика плански спроводила.</p>	<p>Унапређени капацитети локалних актера за планирање (партнерство и умрежавање препознати као добар модел рада). Идентификовани су постојећи локални ресурси и препознате локалне потребе, и на основу тих информација реално дефинисана локална омладинска политика за следећих 5 година.</p>

<p>Систематизован рад локалних канцеларија за младе</p>	<p>До сада није постојао оперативан план рада локалних канцеларија за младе, већ су активности реализоване у складу са тренутним потребама и захтевима младих. Локална подршка локалним канцеларијама за младе је стога била слаба, јер није била јасна функција канцеларије за младе, па се развијала конкуренција са локалним организацијама.</p>	<p>Канцеларије за младе у оквиру ЛАП-а су препознате као приоритет локалне средине, са јасно дефинисаним активностима разрађених до нивоа пројектног задатка и са јасно дефинисаним буџетом. Профилисањем сопствене улоге у локалној средини, створени су предуслови за развој партнерства између канцеларија за младе и локалних организација.</p>
<p>Унапређени капацитети локалних и регионалних координатора у области рада локалних институција</p>	<p>Слабо познавање процедура, надлежности и одговорности општинских структура, узроковало је неадекватно коришћење и оних ресурса који су постојали.</p>	<p>Познавање и адекватно коришћење процедура убудуће ће локалним и регионалним координаторима обезбедити ефикасно тражење општинског буџета као и усвајање одлука од важности за младе.</p>
<p>Израђена су 32 локална акциона плана за младе</p>	<p>Није постојао правно обавезујући документ који обједињује постојеће ресурсе и стварне потребе младих, односно није било елемента планирања у области омладинске политике.</p>	<p>Ефикасније коришћење постојећих ресурса, креирање иновативних услуга и активности за младе у складу са њиховим потребама и системска финансијска помоћ локалне самоуправе.</p>

У 32 општине су издвојена средства за рад локалне КЗМ у 2010. години	Стихијско финансирање локалних канцеларија за младе у зависности од личних процена шта је битно и тренутне ситуације у локалном буџету.	Планско финансирање за јасно дефинисане активности канцеларије за младе које су искреиране консензусом свих локалних актера.
У 32 општине издвојена су буџетска средства за имплементацију ЛАП-а за младе	Није постојало планско финансирање локалних актера који се баве младима.	Таргетирано и ефикасно коришћење општинског буџета на локалне актере који сада спроводе активности које је шира заједница препознала као корисне за младе.
Успешно спроведена јавна расправа у 32 општине	Није постојала системска комуникација како са младима, тако ни са широм локалном заједницом, јер није била идентификована добробит од наведне комуникације.	Препозната је улога шире јавности и њене подршке у спровођењу локалних планова. Формирана је двосмерна комуникација између креатора и корисника омладинске политике.
Усвајање ЛАП-а за младе од стране скупштина општина	Није постојало планско бављење омладинском политиком, посебно не консензусом договорене најделотворније мере.	Створени су правни, финансијски и технички услови за спровођење испланираних активности у оквиру ЛАП-а.

ДОБРА ПРАКСА - РЕЗИМЕ - ПРЕПОРУКЕ

1. АКТИВНО ПАРТНЕРСТВО – УМРЕЖАВАЊЕ ЛОКАЛНИХ АКТЕРА

Процес	Резултати	Исходи	Партнери
<p>Рад са саветима за младе на изради ЛАП-а</p> <p>Оснивање радних група за израду ЛАП-а</p> <p>Тренинзи за израду ЛАП-а за чланове радних група/савета за младе</p> <p>Састанци проблемских група</p>	<p>Локални акциони планови за младе</p> <p>Реализовани пројекти на локалном нивоу</p>	<p>Чврсто партнерство, локалне самоуправе и институција које се баве младима на локалном нивоу - јавних институција и цивилног сектора</p>	<p>Чланови савета за младе</p> <p>Чланови радних група за израду ЛАП-а</p> <p>Чланови проблемских група</p> <p>Пројектни партнери</p>

2. ИДЕНТИФИКОВАЊЕ И ЕФИКАСНИЈЕ КОРИШЋЕЊЕ РЕСУРСА

Процес	Резултати	Исходи	Партнери
<p>Састанци с представницима проблемских група, савета за младе и радних група за израду ЛАП-а</p> <p>Тренинзи за израду ЛАП-а за чланове радних група/савета за младе</p> <p>Тренинзи о планирању општинског буџета и јавних прихода</p> <p>Тренинзи о моделима партнерстава</p>	<p>Планирање општинског буџета – издвојена средства за локалне канцеларије за младе</p> <p>Финансирање имплементације ЛАП-а: планирање и расподела општинског буџета</p>	<p>Препознавање планирања као ефикасног модела за свакодневни рад</p> <p>Идентификација постојећих ресурса</p> <p>Економичније трошење финансијских средстава намењених младима кроз анализу и планирање општинског буџета</p> <p>Креирање реалних модела одрживости омладинских програма</p>	<p>Чланови савета за младе</p> <p>Чланови радних група за израду ЛАП-а</p> <p>Одељење општинског буџета</p> <p>Чланови општинског већа</p>

3. ЗНАЧАЈ ИНОВАТИВНИХ ЗНАЊА И ВЕШТИНА – КОНТИНУИРАН РАЗВОЈ ЉУДСКИХ РЕСУРСА

Процес	Резултати	Исходи	Партнери
Тренинзи за локалне и регионалне координаторе за израду ЛАП-а	Реализовано 5 обука за 22 општине из планирања на локалном нивоу	Успешније спровођење омладинске политике на локалном нивоу кроз квалитетно координисање и вођење активности од стране запослених у институционалним системима	МОС Регионалне канцеларије за младе
Тренинзи за локалне радне групе за израду ЛАП-а	Реализовано 10 обука из алтернативних извора финансирања		Локалне канцеларије за младе
Тренинзи из алтернативних извора финансирања	Реализовано 10 обука из савременог волонтеризма	Успешније спровођење омладинске политике на локалном нивоу кроз унапређење знања и вештина локалних актера	Савети за младе Локалне институције и организације
Тренинзи из комуникационе писмености	Реализовано 10 обука из комуникационе писмености		
Тренинзи из савременог волонтеризма			

4. ЗНАЧАЈ КОМУНИКАЦИОНЕ СТРАТЕГИЈЕ

Процес	Резултати	Исходи	Партнери
Састанци с представницима локалних и регионалних медија	Успешно реализоване јавне расправе у 32 локалне самоуправе	Медијска промоција и комуникација са локалном заједницом препознати су као модели двосмерне комуникације а не само информисања	Локална самоуправа
Тренинг о медијској писмености – израда плана комуникације за ЛАП	План комуникације је саставни део ЛАП-а у 32 општине	Двосмерна комуникација с младима препозната је као модел за кориговање (унапређење) постојећих активности намењених младима	Ресорне институције на локалном нивоу
Састанци с представницима - проблемских група, савета за младе и радних група за израду ЛАП-а		Представници медија препознати су као партнери у планирању а не као “извештачи” планирања	Представници цивилног сектора
			Представници локалних медија

5. ЗНАЧАЈ ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ ЛАП-а

Процес	Резултати	Исходи	Партнери
Тренинзи из алтернативних извора финансирања	Реализовано 10 обука из алтернативних извора финансирања		Локална самоуправа КЗМ
Тренинзи из комуникационе писмености	Реализовано 10 обука из комуникационе писмености		Ресорне институције на локалном нивоу
Тренинзи из савременог волонтеризма	Реализовано 10 обука из савременог волонтеризма		Представници цивилног сектора

6. ПЛАНИРАЊЕ КАО МЕХАНИЗАМ РАДА

Процес	Резултати	Исходи	Партнери
5 тренинга за чланове радних група	Једногласно усвојена планска документа – позитивно мишљење о активностима и од стране опозиције и позиције	Препозната неопходност да се благовремено планирају активности намењене младима	Локална самоуправа
4 индивидуалне посете ментора			Ресорне институције на локалном нивоу
Тренинг за регионалне координаторе из планирања		Препозната неопходност о адекватном информисању свих актера на локалном нивоу о будућим плановима	Представници цивилног сектора
Тренинг за локалне координаторе из планирања			

